

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EYÜP OYUNCAKÇILIĞI GELENEĞİ VE *GELENEKSEL*
EYÜP OYUNCAKÇISI

Ece Ebru BAYAR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Selcan GÜRÇAYIR TEKE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

AĞUSTOS-2021

**EYÜP OYUNCAKÇILIĞI GELENEĞİ VE *GELENEKSEL EYÜP
OYUNCAKÇISI***

ECE EBRU BAYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS – 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ece Ebru Bayar

Eyüp Oyuncakçılığı Geleneği ve *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*

(Yüksek Lisans Tezi)

Ece Ebru BAYAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2021

ÖZET

İstanbul’da ortaya çıkan ve geçmişini 17. yy’a kadar dayandırabildiğimiz “Eyüp Oyuncakları”, sağlıklı ve doğal malzemelerle üretilen, Eyüp semtine has oyuncakçılık geleneğinin ilk adıdır. Bu çalışmada; 17. yy’dan itibaren öyle ya da böyle varlığını koruyan ve dayanağı neredeyse 500 sene olan oyuncakçılık geleneği halk bilimsel bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Bu çalışmada öncelikle mekân ve kültür ilişkisi bağlamında oyuncakçılık sektörünün hangi sebepler ile Eyüp’te ortaya çıktığına, tarihsel olarak nasıl bir süreç geçirdiğine ve oyuncak ruhunun tüm Anadolu’ya nasıl sirayet ettiğine odaklanılmıştır. Sadece oyuncak üretimi değil kültür aktarımı açısından da önemli olan Eyüp Oyuncakları, 2005’te bir koruma modeli olarak yeniden canlandırma bağlamında tekrardan görünür olmuş ve Tarihî Eyüp Oyuncakları adı ile anılmıştır. Çalışmada aktarılmaya çalışılan bir diğer konu ise; bu isimle beraber ortaya çıkan proje, yapılan etkinlikler, oyuncakların hem ülke içinde hem de ülke dışında olan yaygın etkisi, oyuncakların kolektif bilinçaltında nasıl yer ettiği, yaşlıların hafızasında nasıl yaşadığıdır. Çalışmada yer verilen bir diğer başlık ise; bu proje ile sadece oyuncak üretimi değil işsiz kadınların istihdamının da göz önünde bulundurulmuş olması ve burada istihdam edilen, aldığı eğitimi daha da geliştirerek ilerleyen Şennur Ülker isimli girişimcinin açtığı *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* isimli müze- atölyedir. Burada ortaya çıkan işlerin ne kadar geleneksel olduğu, üretilen oyuncakların folklor ile fakelore arasında hangi noktada durduğu aktarılacak bu geleneğin icat edilmiş bir gelenek olup olmadığı sorgulanmıştır. İstanbul’un Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne girmiş olan bu geleneğin yaşatıldığı müze- atölye içerisindeki deneyim olanakları, hikâyeler ile kültür aktarımına nasıl yön verildiği; tarihsel süreçte kayda geçen oyuncaklar ile burada üretilen oyuncakların farklı ve benzer yönleri; oyuncaklar ile folklorizm arasındaki bağlantı farklı açılardan ele alınarak analiz edilmiştir.

Bilim Kodu : 31003

Anahtar : Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı, geleneğin güncellenmesi, Eyüp oyuncakları,
Kelimeler yeniden canlandırma, yaşatarak koruma

Sayfa Adedi : 137

Tez : Selcan GÜRÇAYIR TEKE
Danışmanı

Eyup Toymaker Tradition And Traditional Eyup Toymaker

(M.Sc. Thesis)

Ece Ebru BAYAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

August 2021

ABSTRACT

Eyup Toys which emerged in Istanbul and can be traced back to the 17th century, is the first name of the toymaking tradition unique to Eyup district, produced with healthy and natural materials. In this study; The tradition of toy making, which has survived in one way or another since the 17th century and has a basis of almost 500 years, has been discussed with a folk-scientific point of view. In this study, first of all, in the context of the relationship between space and culture, it is focused on the reasons why the toy industry emerged in Eyüp, how it has historically gone through, and how the toy spirit spread throughout Anatolia. Eyup Toys, which is important not only for toy production but also for cultural transfer, became visible again in 2005 as a conservation model in the context of revitalization and was called Historical Eyup Toys. Another subject that is tried to be conveyed in the study is; The project that emerged with this name, the activities carried out, the widespread effect of toys both inside and outside the country, how toys take their place in the collective subconscious, how they live in the memory of the elderly. Another title included in the study is; With this project, not only the toy production but also the employment of unemployed women was taken into consideration, and the traditional Eyup Toymaker, opened by the entrepreneur named Şennur Ülker, who was employed here, further improved the education he received. It has been questioned whether this tradition is an invented tradition by conveying how traditional the works that emerged here are, and at what point the toys produced stand between folklore and fakelore. The experience opportunities in the museum-workshop where this tradition, which has entered the Intangible Cultural Heritage List of Istanbul, is kept alive, how the cultural transfer is guided by stories; the different and similar aspects of the toys recorded in the historical process and the toys produced here; The connection between toys and folklorism has been analyzed from different perspectives.

Science Code : 31003

Key Words : Traditional Eyup Toymaker, Eyup Toys, safeguard, revived, actualization

Page Number : 137

Supervisor : Selcan GÜRÇAYIR TEKE

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinden tezi bitirdiğim güne kadar hiçbir desteğini esirgemeyen, önerileri ve yapıcı eleştirileri ile çalışmama yön veren tez danışmanım Doç. Dr. Selcan Gürçayır Teke'ye; yüksek lisans süresince sadece fakültede derslere girerek değil şehirlerarası etkinliklerde, projelerde, bölüme ait olan müzelerde ve dahi öğrencilerini gördükleri her yerde, katkılarını ve desteklerini esirgemeyen AHBVÜ Türk Halk Bilimi bölüm hocalarına ve bölüm başkanı Prof. Dr. Mehmet Öcal Oğuz'a; maddi ve manevi olarak her koşulda yanımda olan babama, anneme ve kardeşlerime teşekkür ederim. Son olarak 01/2020-21 numaralı proje kapsamında maddi destek sağlayan AHBVÜ Bilimsel Araştırma Projeleri birimine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
RESİMLERİN LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	1
Kapsam ve Sınırlılıklar	2
Araştırmanın Yöntemi.....	3
Alanda Karşılaşılan Zorluklar	4
Oyun ve Oyuncak Tanımı	5
Oyun ve Oyuncak Hakkında Yapılmış Çalışmalar	10
Eyüp Oyuncakçılığı Hakkında Yapılmış Çalışmalar	16
2. MEKÂN – KÜLTÜR İLİŞKİSİ	21
2.1. Oyuncakçılık Neden Eyüp’te Gelişti?.....	21
2.2. 17. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Eyüp Oyuncaklarının Tarihçesi	26
2.2.1. 17. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl Arasında Eyüp Oyuncakları.....	26
2.2.1.1. Eyüp Oyuncaklarını Dağıtan Seyyar Satıcılar	27
2.2.2. 20. Yüzyılda Oyuncak Sektörü ve Eyüp Oyuncakları.....	35
2.2.2.1. Eyüplülerin Anılarında Eyüp Oyuncakçıları	37
Oyuncakçı Sadi Usta	37
Oyuncakçı İrfan	37
Oyuncakçı Sadettin Amca	38
2.2.2.2. Üç Kuşak Oyuncakçılar: Şengöz Ailesi.....	38
2.2.3. Eyüp Oyuncaklarının Kayboluş Sebepleri ve Oyuncakçılar	
Çıkmazı Yangını.....	46
3. FENER-BALAT SEMTLERİNDE YAŞAYAN EV KADINLARINA EYÜP	
OYUNCAKÇILIĞI’NIN ÖĞRETİLEREK İŞ SAHİBİ YAPILMALARI VE	
SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞ İLİŞKİLERİ KURULMASI PROJESİ	49
3.1. Projenin Ortaya Çıkışı ve Eğitim Süreci.....	49
3.1.1. Eyüp Oyuncakçılığı Sergisi	50
3.2. Tarihî Eyüp Oyuncakları ve Benzerleri Kadın Kültür ve İşletme Kooperatifi	51
3.2.1. 2006-2018 Yılları Arasındaki Kooperatif Etkinlikleri	52

3.3. Proje Kapsamında Yapımı Öğretilen Eyüp Oyuncakları	55
3.3.1. Cambaz Oyunağı	62
3.3.2. Şeytan Minaresi Oyunağı	63
3.3.3. Beşik, Tel Dolap ve Masa- Sandalye	64
3.3.4. El Arabası, Aynalı Araba, Üstü ve Yanları Açık Araba.....	66
3.3.5. Çift Çınçınlı Araba (Şehzade Arabası), Tek Çınçınlı Araba.....	67
3.3.6. Saltanat Kayığı Oyunağı.....	68
3.3.7. Saplı davul (El Davulu), Kaynana Zırlıtısı Oyunağı	68
3.3.8. Dönme Dolap	69
4. GELENEKSEL EYÜP OYUNCAKÇISI MÜZE VE ATÖLYESİ.....	71
4.1. Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı Tarihçesi.....	71
4.2. <i>Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı</i> Tanıtımı ve Kullanılan Malzemeler.....	74
4.3. 17. Yüzyıldan İtibaren Kayıtlara Geçen Eyüp Oyuncakları Çeşitleri.....	75
4.4. Geleneksel Eyüp Oyuncakçısında Üretilen Oyuncaklar	81
4.5. Geleneksel Eyüp Oyuncakçısında Yapılan Atölyeler	108
4.5.1. Saltanat Kayığı Oyuncak Atölyesi	108
4.5.2. Çift Çınçınlı Araba (Şehzade Oyunağı).....	110
4.5.3. Leylek Oyunağı	111
4.5.4. Tel Dolap, Masa- Sandalye, Aynalı Beşik, El arabası, Kağı ve Ayna	112
4.5.5. Aynalı Araba, Kuşlu Araba, Çekçek Araba ve Tek Çınçınlı Araba.....	113
4.5.6. Çömlek grubu oyuncaklar – Dödüklü Testi, Su testisi, Sabır Kumbarası.....	114
4.6. 2005 Tarihli Eyüp Oyuncakları Projesi Fakelore mu Yeniden.....	
Canlandırma mı?	116
4.7. <i>Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı</i> Geleneğin Güncellenmesi mi, İcat Edilmiş.....	
Gelenek mi?	120
5. SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ	135

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1: Eyüp Oyuncaklarını taşıyan seyyar satıcı.....	28
Resim 2.3: Küfesinde Eyüp Oyuncakları bulunan seyyar satıcı.....	29
Resim 2.4: İllüstrasyon: Külhanbey kılıklı bir seyyar satıcı.....	30
Resim 2.5: Seyyar satıcı tasviri.....	30
Resim 2.6: Saplı davul satan yaşlı bir satıcı.....	31
Resim 2.7: Halit Şengöz projenin ilk adımında eğitim verirken.....	39
Resim 2.8: Kadri Şengöz kalıp çıkartma makinası önünde	40
Resim 2.9: Halit Şengöz babasından kalan dükkânın önünde.....	40
Resim 2.10: Şengöz Ailesi.....	41
Resim 2.11: Kadri Şengöz – 1924	41
Resim 2.12: 1939 - Eyüp Oyuncakları.....	42
Resim 3.1: Aynalı Araba.....	52
Resim 3.2: Çekçek Araba	52
Resim 3.3: Kuşlu Araba.....	52
Resim 3.4: Kağnı.....	53
Resim 3.5: Tek Çiğnınlı Araba.....	53
Resim 3.6: Cambaz.....	53
Resim 3.7: El Arabası.....	53
Resim 3.8: Şeytan Minaresi.....	54
Resim 3.9: Dönme Dolap	54
Resim 3.10: Tel Dolap.....	54
Resim 3.11: Aynalı Beşik	55
Resim 3.12: Kaynana Zırlıtısı.....	55

Resim 3.13: Davul (a).....	55
Resim 3.14: Davul (b).....	56
Resim 3.15: Saplı Davul (a)	56
Resim 3.16: Saplı Davul (b)	56
Resim 3.17: Saplı Davullar.....	56
Resim 3.18: Zilli Tef.....	57
Resim 3.19: Topaç.....	57
Resim 3.20: Su Testisi (a)	57
Resim 3.21: Su Testisi (b)	57
Resim 3. 22: Cambaz.....	58
Resim 3. 23: Şeytan Minaresi.....	59
Resim 3. 24: Tel Dolap.....	60
Resim 3. 25: Aynalı Beşik.....	61
Resim 3. 26: Sandalye.....	61
Resim 3. 26: El Arabası	62
Resim 3. 27: Aynalı Araba.....	62
Resim 3. 28: Üstü ve Yanları Açık Araba.....	63
Resim 3. 29: Çift Çınçınlı Araba.....	64
Resim 3.30: Saltanat Kayığı.....	64
Resim 3. 31: Dönme Dolap.....	65
Resim 4.1: Leylek (a)	77
Resim 4.2: Leylek (b)	78
Resim 4.3: Kırmızı koyun	79
Resim 4.4: Renkli koyunlar	79
Resim 4.5: Saplı davul	80
Resim 4.6: Zilli Tef	80

Resim 4.7: Davul (a)	81
Resim 4.8: Davul (b)	81
Resim 4.9: Üst derisine ebru sanatı uygulanan darbuka	82
Resim 4.10: Kaynana Zırlıtısı	82
Resim 4.11: Su testileri (a)	83
Resim 4.12: Mini su testileri (b)	83
Resim 4.13: Orta boy su testileri (a)	84
Resim 4.14: Orta boy su testileri (b)	84
Resim 4. 15: Sabır kumbarası (a)	85
Resim 4. 16: Sabır kumbarası (b)	85
Resim 4. 17: Sabır kumbarası (c)	86
Resim 4. 18: Renkli topaçlar (a)	86
Resim 4. 19: Renkli topaçlar (b)	87
Resim 4. 20: Renkli topaçlar (c)	87
Resim 4. 21: Geleneksel ahşap dokulu topaçlar (d)	88
Resim 4. 22: Topaç gibi ip ile döndürülen renkli fırıldaklar	88
Resim 4. 23: Kuşlu araba	89
Resim 4. 24: Aynalı araba	89
Resim 4. 25: Yük taşımakta kullanılan üstü ve yanları açık araba.....	90
Resim 4. 26: Şengöz'lerin sektöre kazandırdığı kamyon.....	90
Resim 4. 27: Ahşap dokulu tren (a).....	91
Resim 4. 28: Atölyelerde kullanılan parçalı ahşap dokulu tren (b).....	91
Resim 4. 29: Tren parçaları (c)	91
Resim 4. 30: Tren parçaları (d)	92
Resim 4. 31: Tren parçaları (e)	92
Resim 4. 32: Tel dolap minyatürü (a)	93

Resim 4. 33: Tel dolap minyatürü (b)	93
Resim 4. 34: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Masa sandalye (a)	94
Resim 4. 35: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Masa sandalye (b)	94
Resim 4. 36: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Masa sandalye (c)	94
Resim 4.37: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Aynalı beşik	95
Resim 4.38: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Ayna	95
Resim 4. 39: Atölye çalışması çift çinçinli araba (a)	96
Resim 4. 40: Atölye çalışması çift çinçinli araba (b)	96
Resim 4. 41: Üstünde insan silueti olan cambaz oyuncağı	97
Resim 4. 42: Cimcime kız.....	97
Resim 4. 43: Parmak kuklalar.....	98
Resim 4. 44: Ayaklı Parmak Kuklalar	98
Resim 4. 45: El cambazı (a)	99
Resim 4. 46: El cambazı (b)	99
Resim 4. 47: Deniz aracı: Saltanat kayığı (a)	100
Resim 4. 48: Deniz aracı: Saltanat kayığı (b)	100
Resim 4. 49: Deniz aracı: Saltanat kayığı (c)	101
Resim 4. 50: Minyatür dönme dolap (a)	101
Resim 4. 51: Minyatür dönme dolap (b)	102
Resim 4. 52: Cambazlı şeytan minaresi (a)	103
Resim 4. 53: Cambazlı şeytan minaresi (b)	103

1. GİRİŞ

Beş bölümden oluşan bu çalışmada, hakkında sınırlı bilgi olan, geçmişi 500 sene önceye götürülebilen Eyüp Oyuncakları farklı yönleri ile ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırma konusuna, teknik ve yöntemlere yer verilmiş; oyun ve oyuncaca dair tanımlar verildikten sonra Eyüp Oyuncaklarına dair daha önceden yapılan çalışmalar aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise oyuncakçılığın neden Eyüp semtinde başladığı, tüm Anadolu'ya nasıl yayıldığı aktarılmış; bu oyuncak sektörünün 17.yy ile 20.yy arasında nasıl yer edindiği ve nasıl kaybolduğu sınırlı kitaplardan ve kaynak kişilerden yola çıkılarak anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde 2005 tarihli Eyüp Oyuncaklarını hatırlatma ve yeniden canlandırma projesi aktarılmıştır. Bu proje ile verilen eğitimler, eğitim alan ve veren kişiler, proje sonrası kurulan kooperatif ve yapımı öğretilen oyuncaklar gösterilmiştir.

Dördüncü bölümde ise projede aldığı eğitimler ve proje dışında aldığı çeşitli eğitimler sonucunda, kendi oyuncak müzesini açmaya karar veren; Kültür Bakanlığı Ahşap Oyuncak Sanatçısı olan Şennur Ülker'e ve onun açtığı *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* adlı müze atölyeye yer verilmiştir.

Beşinci bölüm olan sonuç kısmında, çalışmada varılan neticeler aktarılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde karşımıza çıkan Eyüp Oyuncakları 17.yy itibariyle İstanbul Eyüp semtinde ortaya çıktığı öne sürülen, doğal malzemelerle yapılan oyuncakların adıdır. Kayıtlar ve dükkân sayıları göz önüne alındığında bu oyuncak üretim işini daha da geçmişe götürmek mümkündür. Yüzyıllarca adından söz ettiren Eyüp Oyuncaklarına dair hiç bilgi bulunmayan farklı zaman aralıkları olsa da 20.yy'a gelince yeniden karşımıza çıkmıştır. Eyüp Oyuncakları, 2005'te İstanbul'da yapılan bir proje ile tekrar görünür olmuş ve Tarihî Eyüp Oyuncakları adı ile geçmişteki oyuncak yapımı geleneği ile ilişkisini kurmuştur. Bu projede yer alan Şennur Ülker, 2017'de *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* adındaki müze ve atölyesini açmıştır.

Bu çalışmada, *Eyüp Oyuncakları* olarak bilinen oyuncakçılık geleneği; 2005 tarihli proje ile ortaya çıkan *Tarihî Eyüp Oyuncakları* ve 2017’de kurulan *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* arasındaki bağlantı gün yüzüne çıkartılacaktır. Tarihsel süreç içinde bu üç farklı ismin benzer ve farklı yönleri analiz edilecektir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada 17.yüzyıl ile 21.yüzyıl arasında kaynaklarda Eyüp Oyuncakları olarak karşımıza çıkan oyuncakların tarihsel süreci incelenecektir. Evliya Çelebi ile başlayan bu süreç 2005 Eyüp Oyuncaklarını Canlandırma projesi ve 2017’de açılan *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* düzleminde analiz edilmiştir. Yukarıda verilen yüzyıllarda farklı üç isim ile anılan oyuncak sektörünün tarihinde pek çok boşluk bulunmaktadır. Şimdiye kadar tarihçesi kurulamayan Eyüp Oyuncaklarına dair sınırlı kaynaklardan hareketle bir tarihçe oluşturulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı’nın son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk dönemleri arasındaki oyuncak ustalarının yardımcıları, çırakları ya da çocukları, torunları ile görüşülerek bu dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayla geçmişte yapılan oyuncaklar ile günümüze gelen ve hâlâ üretilmeye devam eden oyuncaklar arasındaki bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın mekânsal kapsam alanı, projenin hayata geçirildiği ve *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*’nın da bulunduğu Eyüp semtidir. Farklı semtlerdeki kütüphanelerden ve kişilerden yazılı kaynaklar alınmış konuya dair bilgisi olan birkaç kişi ile de görüşülmüştür. Alan araştırmasında bilgisine başvuru alan insanlar ise yine proje sürecini bilen, burada eğitim alan veya eğitim veren, proje sonrası kurulan kooperatif hakkında bilgi sahibi olan kişilerdir.

Günümüz Eyüp semtinde hâlâ Eyüp Oyuncak Çarşısı bulunmaktadır. Fakat çarşı geleneksel oyuncakların bulunduğu bir yapıdan çıkıp plastik ve türevi ürünlere yer veren bir yer hâline gelmiştir. Yine de vaktinde burada Geleneksel Eyüp Oyuncaklarına dair hikâyeleri anlatan farklı iş grubundan (fırıncı, manav, aile büyüklerinden aldığı dükkânları işleten) insanlarla da görüşülmüştür.

Bu çalışmanın ana kapsam alanı, Avrupa Birliği’nin destek verdiği Eyüp Oyuncaklarının Yeniden Canlandırılması Projesi ile istihdam edilen ve meslek öğrenen kadınlardan birisi olan Şennur Ülker’in kurmuş olduğu *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* ve idealize edilen oyuncak anlayışıdır. Aynı zamanda İBB

koleksiyonundan alınan Geleneksel Eyüp Oyuncakları ile proje destekli yapılan oyuncaklar ve *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda yapılan oyuncaklarının fotoğrafları çekilerek aralarındaki fark ve benzerlikler daha net bir şekilde aktarılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada alanyazın taramasının yanında nitel araştırma yöntemlerinden katılımlı gözlem, yapılandırılmamış mülakat ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

Alan araştırmasından önce alanyazın taraması yapılarak *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*, Eyüp Oyuncakları, 2005 tarihli Eyüp Oyuncakları Projesi, Eyüp semti ve tarihi; oyun, oyuncak ve çocuk ilişkisi, kültürel bağlamda oyuncak ve işlevleri gibi konulara ilişkin süreli yayınlar, antolojiler, makaleler, derlemeler, dergiler, kitaplar, sempozyum bildirileri ve tezler metin merkezli yöntemler kullanılarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda üzerinde az çalışılmış ve alanda eksik olduğu düşünülen konular belirlenerek giderilmeye çalışılmıştır.

Alan araştırması İstanbul/Eyüp'te gerçekleştirilmiş, Eyüp semtindeki insanların oyuncaklara bakış açıları, öznel deneyimleri, düşünceleri ve algıları mülakat tekniği ile toplanmıştır. Projeye destek veren kurum, kuruluş, belediyelerle ve 2017 yılında açılan *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nın kurucusu ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak konu ile ilgili bilgi edinilmiştir.

*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*na gelen çocukların, gençlerin, öğretmen gruplarının, velilerin ve bireysel katılımcıların etkinliklerine katılımlı gözlem yöntemi ile dâhil olunması planlanmıştır. Fakat tüm dünyayı saran Covid-19 salgını sebebiyle öğrenci ve öğretmen gruplarının etkinliklerine dâhil olunamamış, bireysel etkinliklere dâhil olunmuştur. Yine buraya gelen kişilere de çeşitli sorular yöneltilmiştir.

Alan araştırmasında elde edilen veriler, konuyla ilgili çalışan kişilerin yazıları, Eyüp semtinin tarihi ve kültürel tarihi; 2005 tarihli projenin ortaya çıkışı, proje süreci; proje sonrasında kurulan *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* kurumunun tarihçesi; kaynak kişilerin yaşam hikâyeleri, yerli ve sağlıklı oyuncak idealleri desteklenerek değerlendirilmiştir.

Aynı zamanda Eyüp semtinde bulunan Eyüp Oyuncak Çarşısı esnafı ile görüşülmüştür. Geçmiş ile günümüz arasındaki oyuncak değişimi üzerine görüşleri

sorulmuştur. Eyüp Meydanı ve çevresinde dededen toruna geçen bazı dükkân sahipleriyle görüşülmüş Eyüp semtindeki oyuncakçılık geleneği üzerine bilgiler edinilmiştir.

Bu incelemeyle beraber, araştırma süresince tutulan notlar, kaynak kişilerin tuttuğu kayıtlar, kaynak kişilerin kişisel mektupları, kişisel fotoğraf arşivleri, genel doküman analizleri ve hem derleme süresince elde edilen fotoğraf ve video kayıtları hem de görüşülen kişilerin konu ile ilgili verdiği eski fotoğraflar ve video kayıtları gözden geçirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Alanda Karşılaşılan Zorluklar

Geleneksel Eyüp Oyuncaklarının vaktinde Anadolu'nun her köşesine yayıldığı bilinse de günümüzde çeşitli müzelerdeki oyuncaklar hariç Eyüp Oyuncaklarına dair hemen hemen her şey Eyüp semtinde toplanmış bulunmaktadır. Alanyazın taraması için gereken kitaplar ve makaleler dâhil birçok envanter Eyüp ve çevresindeki kütüphanelerde ve bölgede yaşayan kişilerin arşivindedir. Eyüp Belediyesi ile iletişime geçildiğinde ellerinde her türlü kitabın ve kitapların elektronik versiyonunun mevcut olduğu söylenmiş fakat bunlara sadece İstanbul'a gelindiği takdirde ulaşılabileceği söylenmiştir. Bu yüzden kitaplarla ilgili arşiv taraması için İstanbul'a gidilmesi gerekmiştir. Covid-19 sebebiyle tezin ilk evrelerinde bu süreç ertelenmek zorunda kalınmıştır.

İstanbul'a gidildiğinde yine virüs sebebiyle birçok insan görüşmeyi reddetmiştir. Özellikle şimdilerde 80 yaşını geçmiş birçok Eyüplü insanla görüşme daha evvelden ayarlanmış olmasına rağmen virüs bu süreci de etkilemiştir. Bu yüzden bazı kaynak kişilerle dijital yollarla iletişim kurulmuştur. Yaşça büyük bazı koleksiyoncuların ve Eyüplü insanların ellerindeki geleneksel oyuncakların fotoğrafları alınmış fakat başka iletişim kurulamamıştır.

Bunun dışında görüşülmek istenen belediyeler ve ona bağlı kurumlar (birkaç istisna hariç) Geleneksel Eyüp Oyuncaklarını rant kapısı olarak gördüğü için yardım etmekten kaçınmış aynı zamanda yanlış kurum ve kişilere yönlendirmişlerdir. 2005 tarihli Eyüp Oyuncaklarını Canlandırma Projesi süresince bu projeye dâhil olan birçok insan yine bilgi vermekten kaçınmış ve hatta görüşmek istemeyerek başka insanlara da görüşmeyi engelleyecek şekilde bilgiler vermiştir. Görüşme sağlanan

fakat önyargılı olan bazı yetkililer tez çalışmasına dair bilgileri görmek şartıyla yardım edeceklerini söyleyerek kapıdan çevirmiştir.

Toplanan bilgilerin ve alınan kitapların birçoğu kurumlardaki bazı çalışanların inisiyatif kullanmasıyla, aracı olmasıyla edinilmiştir.

Yine virüs sebebiyle karşılaşılan bir diğer zorluk ise *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısına* gelemeyen öğrenci gruplarıdır. Bu kurum okullardan öğrenci ve öğretmen gruplarının geldiği bir müze- atölyedir. Çocukların Eyüp Oyuncaklarına dair görüşleri sorularak çıkartılabilecek sonuçlar yine bu kuruma gelen bireysel ya da iki üç kişilik birçok grup sayesinde hazırlanabilmiştir.

Bu zorlukların yanı sıra Eyüp Oyuncaklarını önemli bulup bu tarz çalışmaların daha çok olmasını isteyen ve destek veren birçok bireysel kişi ve kurum çalışanı ile de bir araya gelmiş ellerindeki fotoğraf arşivlerinden konuyla ilgili kısımlar temin edilmiştir.

Oyun ve Oyuncak Tanımı

Oyun kelimesinin bir tek anlamı yoktur. Oyun kelimesine dilimizde birçok anlam yüklenmiş ve kelime çokanlamlılık kazanmıştır. Oyuna kelime anlamı ve etimolojik olarak baktığımızda karşımıza şu tanımlar çıkmaktadır:

Türk Dil Kurumunun yayımladığı *Türkçe Sözlük*'te: “Oyun, vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence; kumar; şaşkınlık uyandırıcı hüner; tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi; müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü; seslendirilmek veya sahnede oynanmak için hazırlanmış eser, temsil, piyes; bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma; güreşte rakibini yenmek için yapılan türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket; teniste, tavlada taraflardan birinin belirli sayı kazanmasıyla elde edilen sonuç; hile, düzen, desise, entrika.” şeklinde tanımlanmıştır (2005: 1526).

Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*'de oyunu: “Eğlenmek ve vakit geçirmek için bütün vücut ile veya el ile belirli arkadaşlar arasında yapılan şey; çocuklara ve büyüklere ait olmak üzere çeşitleri sayısızdır.” şeklinde tanımlamıştır (1991: 1024).

Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lügati't-Türk* adlı eserinde Türk çocuk oyunlarının tarihi ile ilgili ilk bilgileri görmekteyiz. Bu eserde “oyun, yarış” kelimesi anlamında kullanılmıştır. Oyuncak kavramı olarak “oxşagu” kelimesi geçer. “çik- tur-” kelimesi

aşık oyunuyla ilgili olarak “çöğen” kelimesi çevgan (ucu eğri değnek) anlamında, “atış” çocukların ceviz oynadığı yer anlamında kullanılmaktadır (Çolak, 2009: 23).

Abdülkadir İnan’ın *Tarihte ve Bugün Şamanizm*’ine baktığımızda; Orta Asya Türklerinde ve eski Türklerin şaman kültüründe şamanın, oyun olarak da isimlendirildiğini görürüz. Bunun dışında, Yakutlar erkek şamanı oyun; kadın şamanı udağan; Doğu Türkistan Türkleri erkek şamanı oyun (İnan 1986: 74); XVIII. yüzyılda Başkurtlar da Altaylılar, Kırgızlar gibi şaman ayinini, oyun olarak isimlendirmiştir (İnan, 1986: 113).

Oyun kelimesi Türk dünyasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Eski Türkçe Sözlükte *oy-oyynamak*, oyma (oyunbaz, oyuncu, kumarcı), oyna-oyynamak, neşelenmek, oyug (üst nokta) oyun, çalgı, çalma, kumar, raks, musiki, eğlence, anlamlarını karşımıza çıkarmaktadır (Bayat ve Aliyeva, 2008: 167).

Zeki İsmet Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’nde, “oy-, çukur-” kökünden “oyun, çukur açmak” sözcüğünün türetildiğini ve anlam genişlemesine uğrayarak “oyynamak, biriyle eğlenmek, aldatmak” anlamlarında kullanılmaya başlandığını belirtmiştir (Eyüpoğlu, 1995: 520).

Çocuk, oyun sayesinde sosyalleşir ve gerçek hayattaki davranışlarına oyundaki deneyimleri ile yol verir. Çocuğun bebeklikten itibaren gelişimini etkileyen, hayatındaki en önemli etkinliklerden birisidir. Öcal Oğuz’un da belirttiği gibi oyun, çocuğun işidir (Oğuz 2012:83). Peki oyun sadece çocuklar için mi vardır diye düşündüğümüzde karşımıza Johan Huizinga’nın görüşleri çıkmaktadır.

Huizinga, *Homo Ludens* adlı eserinde Homo Faber (yapımcı insan), Homo Sapiens (düşünür insan) ikilisinin karşısına Homo Ludens (oyuncu insan) koymuştur. Huizinga’ya göre oyun, kültürden öncedir. Oyunu çeşitli kültürlerden çıkma ya da rastlantı sonucu değil, tersine çeşitli kültür biçimlerinin doğuşunda başlıca etken olarak adlandırmıştır. Yavru hayvanların da oyun oynadığına dikkat çekerek, oyunu içgüdüsel bir davranış olarak nitelendirmiş ve doğumdan itibaren insan ve hayvan yavrularının oyuna olan eğilimlerinin fiziksel, sosyal, psikolojik, fizyolojik yeteneklerinin gelişmesine yarar sağladığını belirtmiştir. *Homo Ludens*’te oyunu: “Oyun, özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir

gerilim ve sevinç duygusuyla alışılmış hayattan, başka türlü olmak bilincinin eşlik ettiği iradi bir eylem veya faaliyet” (1995: 48) olarak tanımlamıştır.

Ruhi Sel de oyuna kültürel açıdan bakarak, oyunun ilkel topluluklarda insanların tanrılarına yaklaşabilmek için yaptıkları danslar ve çeşitli ritmik hareketlerden oluşan bir olgu olarak tanımlamıştır (Sel 1989:1). Psikolog S. Hall’ın “oyun, atalarımızın etkinliklerinin tekrarlanmasıdır” diyerek kişilerin insanlık tarihi boyunca oyun oynamış olduğunu gözler önüne sermiştir. (Ogelman 2014: 7). Haydar İşler oyun için, kurallarını ve kıyafetlerini, inanç ve törelerden alan; gelenek, görenekleri ortaya koyan canlı ve uygulamalı örneklerden olup, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılan sportif, folklorik değerlerdir, demiştir (İşler, 1997: 37).

Kültürden sonra oyuna, çocuk eğitimi, çocuk gelişimi ve ruh sağlığının açısından bakıldığında ise birçok yazar karşımıza çıkmaktadır. Osman Ali Gürün, oyunu çocuklar arasındaki ortak bir anlaşma yolu, olarak tanımlamıştır. Oyun, çocuğun fiziksel ve zihinsel yapısını geliştiren, nesneler dünyasıyla ilişki kurmasını, özgürlük ve bireysellik kazanmasını sağlayan ve sonra da toplumsallaşmasına büyük ölçüde yardımcı olan çok önemli bir etkinliktir (Gürün, 1984:120,121).

Mevlüt Özhan, oyunu: “Bir veya birden çok kişinin belli kurallar içerisinde zihni, bedeni ve ahlaki güçlerini geliştirmek amacıyla yaptıkları eğlence türü hareketler.” olarak ifade etmiştir (1997: 15). Sonrasında “belli kurallar” kavramının olmazsa olmaz değişmez kurallar olmadığını, oyuncular tarafından bu kuralların değiştirilebileceğini, oyun oynayan çocukların oyun için ortaya koydukları kurallara uygun oynamayan çocukların “oyunbozanlık” etmiş olacağını, belirtmiştir (Özhan, 1990: 3).

Hatice Poyraz da konuya çocuk gelişimi açısından bakarak, oyunu çocukluk döneminin temel amacı öğrenme ve yaratma, tecrübe kazanma, iletişim kurma ve yetişkinliğe hazırlanma aracı, duyguları ifade etme yolu, sıkıntılarından kurtuluş, özgürce yapılan haz veren mutluluk kaynağı olan çocuğu geliştiren ve eğlendiren, çocuğun tüm gelişim alanlarını destekleyen etkinliklerin tümü, olarak değerlendirmiştir (Poyraz 1999:136).

Oyun, bireyin doğası gereği içgüdüsel bir etkinlik olarak zihinsel ve fiziksel yeteneklerin geliştirildiği, sosyal uyum ve ruhsal doyumun sağlandığı her çocuğun vazgeçilmez uğraşısı ve eğlencesidir (Yücel ve Gündoğdu 2012: 4). Oyun, çocuğun

bedensel, ruhsal ve moral gelişimini sağlayan, haz ve neşe yaratan, tek ya da topluca yapılabilen etkinliktir (Kantarcıoğlu, 1992: 74).

Selim Sırrı Tarcan: “Oyun, sağlık ve mutluluğun düzenleyicisidir. Oyun ister düşünce yorgunluğu gidersin ister kuvvetin harcanmasından teşekkül etsin, ya da hayata hazırlıklı sayılsın; küçük-büyük herkes için tabii bir hareket ihtiyacıdır” diyerek oyunu tanımlamıştır (Tarcan, 1932: 145).

Oyun; çocuğun kendini ifade edebildiği, yeteneklerini keşfettiği, yaratıcılığını kullanabildiği, zihin, sosyal, duygusal ve motor becerilerini geliştirebileceği önemli bir fırsattır (Mangır ve Sillesi 1987: 1). Nedim Bakırcı ise oyunu, beden ve ruh sağlığı gelişiminde “sevilmek ve oynamak” olarak tanımlanmıştır (Bakırcı 2007).

Oyun ile çocuk arasındaki bağlantı göz önüne alındığında ise birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Pertev Naili Boratav, “çocuk oyunlarını eğlenme yoluyla dinlenmeyi sağlayan eylemler” olarak tanımlamıştır (Boratav, 1994:232). Pınar Girmen’e göre çocuk oyunu çocukların kendilerini ifade ettikleri, iletişim ve yaşam becerilerini geliştirdikleri etkili bir öğrenme sürecidir (Girmen 2012). Oyunun tek kuralı oyunu gerçek gibi yaşamaktır. Çocuklar, tek oyunlarda olsun, toplu oyunlarda olsun sürekli bir denemede arama içindedir. Çocuk, oyunlarda değişik kişilik ve rolleri deneyerek kendi kişiliğini bulur (Artun, 1992: 2).

Oyunu çocuklarla beraber açıklayan yazarlardan Metin And, *Oyun ve Büğü* adlı eserinde oyunla ilgili birçok konuya ayrıntılı olarak yer vermiştir. Kendisi keskin bir oyun tanımı yapmayarak oyunun tek bir tanım ile aktarılamayacağını göstermiştir. And, bir çocuğun en önemli işinin oyun, en önemli aracının ise oyuncaklar olduğunu söylemiştir (And, 2007: 18).

Oyun genel anlamıyla, sonucu düşünülmeden herhangi bir amaca ulaşmaktan çok zevk almak amacıyla girişilen, görünürde pratik bir sonucu olmayan bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Daha dar anlamıyla, önceden belirlenen kurallara göre yürütülen ve yarışmacıların gücüne, becerisine veya şansına bağlı olarak bir sonuca ulaşan etkinlik anlamına gelmektedir (Öngen 1991: 1,2). Oyun, genel bir ifadeyle insanların tek başına veya birlikte eğlenmek için düzenledikleri, belli kuralları olan etkinlikler, olarak tanımlanır (Bener 2008: 1).

Türkçede oyun kelimesinden türetilen birçok kelime vardır. Bunlar: Oynak, oynakça, oynatılma, oynatılmak, oynatım, oynatımcı, oynatma, oynatmak, oynanış, oyunbaş, oyunbazlık, oyuncak, oyuncakçı, oyuncakçılık, oyuncu, oyunculuk, oyunlaştırma, oyunlaştırmak, oyunluk... (Türkçe Sözlük, 1988: 1125-1127).

Oyun kelimesinden türetilen “oyuncak” çocuk oyunlarının vazgeçilmez nesnesi olmuştur. Oyuncak için ille oyuna ait bir nesneye ihtiyaç yoktur. Çocuğun hayal gücü ile anlam yüklediği her şey oyuncak hâline dönüşebilir. İster oyuncak olsun ister çocuğun oyuncaklaştırdığı bir nesne, her ikisi de çocuk oyunlarının önemli parçasıdır.

Oyunlar ortaya çıkarken ihtiyaç duyulan ve oyunlarda kullanılan oyuncaklar, şeklinden yapıldığı malzemeye kadar dönemin özelliklerini yansıtan önemli nesnelerdir. Yıldız Güner oyuncağın, oynamak ve eğlenmek için hemen hemen her türlü malzemeden üretilebilen eğlence araçları olduğunu aktarmış ve oyuncakların yapım tekniği, malzemesi ve görüntüsüyle bulunduğu dönemin ekonomik, kültürel, teknolojik ve estetik düzeyini; toplumsal değişimlerini ve eğilimlerini de yansıttığını, söylemiştir. Örnek olarak da Fransız Devrimi sonrasında insanların çocuklara oynasın diye “giyotin” verdiklerini aktarmıştır.

Poyraz, oyuncağı gelişim basamakları boyunca, çocuğun hareketlerine düzen getiren, zihinsel, bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinde yardımcı olan, hayal gücünü ve yaratıcı yeteneklerini geliştiren tüm oyun malzemeleri, olarak nitelendirmiştir (Poyraz, 1999: 136).

Bekir Onur, *Oyuncaklı Dünya*'da oyuncak için; “Oyuncak bir dünyadır, içinde sadece çocuğun değil toplumun da yer aldığı bir dünyadır.” tanımını yapmıştır. Aynı zamanda oyuncağı, çocukları eğlendirmek, oyalamak, eğitmek amacıyla ortaya çıkan yapıldığı döneme ilişkin önemli ipuçları veren nesneler olarak tanımlamıştır. Toplumsal ve kültürel özellikleri yansıtan oyuncakların, üretim şekilleri ister el sanatı ürünü ister endüstriyel ürün olsun, oluşturuldukları dönemin yaşam biçimlerini anlatan önemli kayıtlar olduğunu aktarmıştır (Onur, 2002: 10).

Metin And, *Oyun ve Bugü* adlı eserinde oyuncağı farklı açılardan ele almış: “Kimi oyuncaklar çocuğun kendi başına oynayabildiği, kimileri ise, başka çocuklarla paylaşabildiği nesnelliktir. Kimi durumda ise bu oyuncak, belirli kuralları olan oyunların oynanabileceği bir araçtır.” şeklinde tanımlamıştır (2003: 138).

Oyun ve Oyuncak Hakkında Yapılmış Çalışmalar

Çocuk oyunları ile ilgili Türkiye’de halkbilimi sahasında ilk çalışmalar 1930 yılından sonra yayımlanmıştır. *Halk Bilgisi Haberleri*’nde yayımlanan çalışmalar, derleme niteliği taşır. Çocuk oyunları ile ilgili ilk kitap ise Yusuf Ziya Demircioğlu tarafından *Anadolu’da Eski Çocuk Oyunları* adıyla 1934 yılında yayımlanmıştır. Demircioğlu (1934: 3), eserinde bulunan 60 adet çocuk oyununu Muğla’nın Ula ilçesinden derlemiştir. Eser dil incelemeleri için de bir kaynak niteliği taşımaktadır.

1931 yılında Ali Rıza Yalman’ın (Yalgın) ilk cildini yayımladığı *Cenup’ta Türkmen Oymakları* adlı 5 ciltlik eserinin birinci cildinde çeşitli oyunlara rastlanmaktadır. Eserin ilk cildindeki birinci kısımda, Dügünler ve Oyunlar Bölümü’nde; ebe beni kurda verme, arası kestim, karaçör, deynek, zincir kırma, Arap oyunu gibi oyunlara yer verilmiştir (Yalgın, 1977: 74-83).

Hamit Zübeyir Koşay’ın 1935 yılında yayımlanan *Ankara Budun Bilgisi* adlı eserinin içerisinde 20 adet çocuk oyunu yer almaktadır. Eserde yer alan oyunların adları şöyle sıralanmaktadır: “Atlama, alaylım, babıc (papuç) çarpması, bebek, binekli, duvar çarpması, çabıt yüzük, çömlek, el el epelek, fırın, hôt, hala kadın, içli umman oyunu, körçebiş (körebe), mendil, met, şimşidim, tura, tarhanana tavuk girdi, uzun urgan, umana gelene domala kalsın” (Onur ve Güney, 2002: 50-56).

Ahmet Caferoğlu’nun *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II* adlı eseri 1941’de yayımlanmıştır. Eserde Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum ve Niğde illerinden derlenen 218 çocuk oyunu ile tekerlemeler ve oyuna ait şarkı sözleri bulunmaktadır.

1955’te ise Ferruh Arsunar’ın *Türk Çocuk Oyunlarından Örnekler* kitabı yayımlanmıştır. Arsunar, amacının bazı çocuk oyunlarını tanıtmak ve yeni araştırmalar için ipuçları vererek konuya alaka uyandırmak olduğunu belirtmiştir.

1968 ile 1976 yılları arasında *Türk Folklor Araştırmaları* Dergisinde Şükrü Elçin’in çocuk oyunları ile ilgili yazılarına yer verilmiştir. Şükrü Elçin anket yöntemi ile Türkiye’nin değişik illerinde bulunan ilk ve orta dereceli okullar ile öğretmen okullarına sorular yollamış ve öğretmenlerin de aracılığıyla geniş kitleye ulaşan derlemeler yapmıştır. Bu çalışmalar sonucunda oluşturulan çocuk oyunları külliyyatından seçilen metinler bağımsız olarak makaleler hâlinde yayımlanmıştır. 1968’de *Türk Folklor Araştırmaları* Dergisinin 229 ve 230. sayılarında “Sivas Çocuk Oyunları I”, “Sivas Çocuk Oyunları II” adlı yazıları yayımlanmıştır. Yine 1969

yılında aynı adlı dergide “Çocuk Oyunları; Çorum’da Oynanan Üç Çocuk Oyunu”; 1971’de “Erzincan Çocuk Oyunları”; 1976’da “Mardin Folkloru: Kızıltepe ve Kermirara Köyü Çocuk Oyunları” başlıkları ile birçok yazısı yayımlanmıştır.

Pertev Naili Boratav’ın *Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı* adlı eseri ilk baskısını 1969’da yapmıştır. Kitabın içinde yaklaşık 10 soru oyun tekerlemeleri hakkında bilgi vermektedir.

Metin And’ın *Oyun ve Bügü* adlı 1974 tarihli kitabında; oyun-büyü ilişkisi, oyunların eskiliği, yaygınlığı ve önemi, oyunlardaki söz-eylem-işlev gibi konularla ilgili geniş bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Anadolu’daki oyunların ortaya çıkmasında Orta Asya kültürü, Anadolu kültürü ve İslam kültürünün etkili olduğunu belirtmiştir. Oyun kavramı mitos-ritüel-inançlar açısından da ele alınmıştır.

1979 yılında Sedat Veyis Örnek’in *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk* adlı eseri yayımlanmıştır. Eserde çocuk oyunlarının adları, oyunda kullanılan araç ve gereçler ile Türkiye’nin birçok yerinden derlenmiş 16 oyun bulunmaktadır.

Erman Artun’un 1982 yılında Tekirdağ yöresinden derlediği oyunlar, 1992 yılında yayımlanan *Tekirdağ Çocuk Oyunları* adlı eserinde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Kitapta oyunlar ile oyunlarda söylenen tekerlemeler yer almaktadır.

1983’te ise Saadettin Cömert’in *Oyun ve Rontlar* adlı eseri yayımlanmıştır. Eserde oyunlar gruplandırılmış, örnek oyunlar metinleriyle verilmiştir.

Mevlüt Özhan’ın *Çocuk Oyunlarımız* adlı kitabı 1990 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Eserde yazarın derlediği ve HAGEM arşivlerinden elde ettiği otuz üç şehre ait çocuk oyununa yer verilmiştir. Kitaptaki oyunlar, çizimler ve fotoğraflarla desteklenerek açıklanmıştır.

1990 yılında ise yine Şükrü Elçin’in *Erciyes Dergisinde* yayımladığı “Altıntaş (Kütahya) Çocuk Oyunları” başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. Bu çalışmada 22 oyuna yer verdiği tespit edilmiştir.

Saim Sakaoğlu’nun 1992 yılında *Türk Folklor Araştırmaları* Dergisinde yayımlanan “Çocukluğumdan Artakalanlar” başlıklı yazısında, yazar çocukluğunun oyunlarından bahsederek kamyı yüzdürme, harmanbiş ve şeker kâğıdı olmak üzere üç oyunu ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

Bekir Onur'un *Oyuncaklı Dünya* adlı eserin, ilk baskısı 1992 yılında yapılmıştır. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Oyuncak Müzesi, 1990 yılında açılmıştır. Onur, eserde oyuncak müzesine giden süreci aktarmıştır. Bu eser Türkiye'nin oyuncak tarihi ile ilgili ilk kitap olması açısından önemlidir. Eser; "Oyuncağın Dayanılmaz Ağırlığı", "Oyuncağın Ardında Yolculuk", "İstanbul'un Yeri Aynı" ve "Anadolu'nun Açılması" başlıkları altında dört bölümden oluşmaktadır. Onur, kitabın belgelere değil kişisel gözlemlere dayandığı için bir bilim kitabı olmadığını daha çok toplumsal tarih içerikli bir deneme olduğunu kitabın önsözünde belirtmiştir (2002: 7).

Mücella Ormanlıoğlu Uluğ'un, ilk baskısı 1997 yılında yayımlanan *Niçin Oyun* adlı eserinde oyunun çeşitlerini ve faydalarını psikolojik açıdan değerlendirerek; oyunla terapinin özelliklerini belirtmiş, çocuğun gelişiminde ve çocuğu anlamada oyunun önemini vurgulamıştır.

Yine Mevlüt Özhan'ın 1997'de yayımladığı *Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü* adlı eseri, çocuk oyunları üzerine yapılmış kapsamlı bir eserdir. Eser, konuyla ilgili yayımlanmış tüm çalışmalar gözden geçirilerek ve yazarının da yapmış olduğu derleme ve araştırmaları sonucunda oluşmuştur. Eserde oyun kavramı ve geleneksel çocuk oyunlarına da yer verilmiştir (1997: 1).

1997 yılında Ali Esat Bozyiğit'in *Folklor ve Edebiyat Dergisinde* yayımlanan "Ankara'da Çocuk Oyunları" başlıklı yazısında Ankara'da oynanan çocuk oyunlarından örnekler verilmiştir.

Nebi Özdemir, 1997'de *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Çocuk Oyunlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi* adlı iki bölümden oluşan doktora tezini tamamlamıştır. Özdemir, çalışmasına veri toplamak için, Türkiye'deki çocuk oyunları ile ilgili derleme ve inceleme çalışmalarından yararlanmış; 1995-1996 yılları arasında Türkiye'de birçok ilköğretim okuluna anket formları göndererek elde edilen bilgileri kullanmıştır. Çalışmasının bir bölümü, "Türkiye Çocuk Oyunları" kataloğundan oluşmaktadır. Bu eser, Türkiye'deki oyun kavramı ve çocuk oyunları ile ilgili o ana kadar yapılmış en kapsamlı çalışmadır.

1998 yılında Rémy Dor'un *Türkiye Sayışmacıları* adlı eseri yayımlanmıştır. Eser Pertev Naili Boratav'ın 1927 yılından beri topladığı dokümanlardan ve onu takip eden araştırmacılara ait notlardan oluşan belgelerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Eserde Türkiye'nin her köşesinden derlenmiş oyun ve oyunlara ait sayışma örnekleri toplanmıştır.

Hatice Poyraz'ın 1999 tarihli *Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Oyuncak* adlı eserinin önsözünde eserin yazılış amacı şu şekilde özetlenmiştir: “Dünyada en fazla oyun kapasitesine sahip olan tür insandır ve bebeklikten başlayarak bu kapasite devam eder. Bu görüşten hareketle oyun ve oyuncaklarla ilgili hem teorik bilgiler hem de uygulamalı oyun örneklerinin değişik gelişim alanlarına uygun örneklerini de vererek çocuğun bu vazgeçilmez faaliyetlerini zenginleştirmek amacıyla bu kitap hazırlanmıştır” (Poyraz, 1999: 2-3).

Bekir Onur ve Neslihan Güney tarafından, 2004 yılında yayına hazırlanan *Türkiye’de Çocuk Oyunları: Araştırmalar* adlı kitap, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi’ndeki akademisyenlerin araştırmalarından oluşmaktadır. Kitapta on iki makale yer almakla beraber çocuk oyunları bibliyografyasına yer verilmiştir.

M. Öcal Oğuz ve Petek Ersoy’un hazırladığı ve 2005 yılında yayımlanan *Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları* adlı eser derleme niteliğindedir. Kitapta yer alan çocuk oyunlarının sınıflandırması, ilk kez bu kitapta denenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre çocuk oyunları, oyuncakların hammaddesi esas alınarak yirmi yedi bölüme ayrılmıştır (2005: 3). Eserde sadece oyuncaklar değil bu oyuncakların malzemeleri ve yapılışı hakkında da bilgi verilmektedir.

Mevlüt Özhan’ın 2005’te yayımladığı eseri *Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü*’nde ise, çocuk oyunları ve oyuncakları konusunda yaklaşık beş bin sözcük yer almaktadır (Özhan 2005: 7).

2009 yılında Faruk Çolak’ın *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelemesi* isimli eseri yayımlanmıştır. Eserde oyun kavramı, çocuk oyunlarının çocuk gelişiminde etkisi, çocuk oyunlarının yapısı gibi konular incelenerek Kayseri Çocuk oyunlarının sınıflandırılması yapılmış ve Kayseri çocuk oyunlarından örnekler sunulmuştur (Çolak, 2009).

Yine 2009’da Dilek Akbulut, “Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar” adlı yazısıyla oyuncak ve oyuncakçılığın tarihini vererek geleneksel oyuncakların niteliklerini ve günümüzde yeniden üretilme biçimlerini aktarmıştır.

2010'da Habibe Yazıcı Ersoy, “Başkurt Çocuk Oyunları” çalışmasında Başkurt Türkleri ve Türkiye Türklerinde oynanan çocuk oyunlarının benzer noktaları göstererek, bu oyunların kurallarına, oynanma şekillerine ve oyunlar içinde söylenen oyun tekerlemelerine vurgu yapmıştır.

2011'de çıkan THBMER'den çıkan *1960'lardan Günümüze Türk Sinemasının Geleneksel Çocuk Oyunları*, M. Öcal Oğuz ve Petek Ersoy tarafından yayına hazırlanmıştır. Bu eserde, Türk filmlerindeki çocuk oyunları tespit ve analiz edilmiştir. İçeriğindeki filmlerin bir kısmı Oğuz'un “Kültür ve Medya İlişkileri” dersi kapsamındaki ödevlerden, bir kısmı Ersoy'un “Çocuk Oyunları ve Oyuncakları” dersi kapsamındaki ödevlerden bir kısmı da yazarların kendi derlemeleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

2013'te yine THBMER'den çıkan *El Yapımı Geleneksel Oyuncaklar* ise oyuncak ustası Orhan Karaalioğlu'nun el yapımı oyuncaklar üzerine yaptığı araştırmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Emine Genç'in de yazarlarından biri olduğu bu eserde, Orhan Karaalioğlu'nun teknik çizimleri ile oyuncaklar aktarılmıştır. Eserde oyuncakların yapılışından, içerdikleri malzemeye; oyun alanından, oynanma oynandığı yerlere; oyuncakla oynanan oyunlardan, oyuncakla oynayanların cinsiyetlerine kadar çeşitli bilgiler verilmiştir. İçeriğindeki oyuncaklar ise: ahşaptan yapılanlar, ip ve lastikten yapılanlar, kâğıttan yapılanlar, metalden yapılanlar, ağaç dalından yapılanlar, kibritten yapılanlar ve çeşitli oyuncaklar olarak yedi bölüme ayrılmıştır.

2014'te Hüseyin Aksoy tarafından yazılan Konya Karaman şehirleri arasındaki konar göçer Sarıkeçili Yörüklerinin oyunları üzerine hazırladığı, “Çocuk Oyunlarının İşlevleri: Sarıkeçili Yörük Çocuk Oyunları” adlı yazıda yörükler arasında oynanan geleneksel çocuk oyunlarının bireyleri hayata hazırlamadaki incelenmiş ve derlenen 17 geleneksel oyuna dair bilgiler verilmiştir.

2018'de ise “Kıbrıs Türk Çocuk Oyunlarındaki Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme” adlı yazısıyla Fatih Balcı, Kıbrıs Türk çocuk oyunlarını, halkbilimi ve toplum dilbilimi açısından değerlendirmiştir. Önce oyun kavramı verilmiş, sonra da insanın oyun oynama isteği, oyun ve boş zaman ilişkisi, oyun ve mekân ilişkisi, oyun araçları, oyun, oyuncu ve seyirci gibi birçok etken farklı açılardan ele

alınmıştır. Kıbrıs Türk çocukları tarafından bilinen ve en çok oynanan oyunlar, başlıklar hâlinde incelenmiştir.

2019'da Mehmet Özdemir editörlüğünde çıkan *Dijital Kültür* adlı kitapta ise birçok konu ele alınmıştır. Özellikle Covid-19 salgını ile başlayan eve kapanmalar sonucunda her şeyin bir anda nasıl dijitalleşmek zorunda kaldığı görülmüştür. Aynı kitabın içinde Fatih Balcı tarafından yazılan “Dijital Kültürde Çocuk Oyunları” adlı yazıda ise önce oyuna dair genel tanımlar verilmiş daha sonra dijital ortamdaki çocuk oyunları ve büyüklerin oynadıkları oyunlardan bahsedilmiştir. Gerek Türk gerekse yabancı yapımcılar tarafından meydana getirilen oyunların sektörel büyüklüğü, dijitalleşmenin kaçınılmaz oluşu ve bu yüzden bu sektörde de yapılması gereken işlerin önemli olduğu vurgulanmıştır.

2020 yılında Muhammed Eyyüp Sallabaş tarafından yazılan “Halk Biliminin İşlevleri Bağlamında Geleneksel Çocuk Oyunları: RTÜK Çocuk Oyunları” adlı yazıda ise Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından çocukların çevrimiçi video olarak kullanımına sunulan yirmi dört geleneksel çocuk oyununa ait 95 dakikalık video, içerik analizine tabi tutularak folklorun işlevlerinden olan eğlence ve eğitim işlevi bakımından değerlendirilmiştir. Önce folklorun dört işlevi verilmiş akabinde RTÜK tarafından sunulan geleneksel oyunların eğitim ve eğlence işlevleri açıklanmıştır. Sallabaş, geleneksel oyunların çocuğun kültürel, sosyal ve dilsel gelişiminde de bir araç olarak kullanılması gerektiğini dile getirerek, geleneksel oyunların modern teknoloji karşısında unutulmaması ve bunun en başta eğitim kurumlarının üzerine düşen görevi yerine getirmesiyle mümkün olabileceğini, aktarmıştır (Sallabaş 2020: 108).

Eyüp Oyuncakçılığı Hakkında Yapılmış Çalışmalar

Eyüp oyuncakçılığının, başlangıç tarihi tam olarak bilinmese de Osmanlı zamanında başlamış bir gelenek olarak kabul edilir. Bu gelenekten bahseden en eski kaynak Evliya Çelebi'nin "*Seyahatname*"si olduğundan başlangıç tarihi olarak onun bahsettiği yıllar alınır. Evliya Çelebi, 1635'te Eyüp oyuncakçılarının 100 dükkânda 105 nefer olarak çalıştıklarını yazmıştır. Dükkânların iki kısımdan oluştuğunu, ön kısmında satışın yapıldığını, arka kısmında ise atölye olduğunu ve buradaki ustaların oyuncakları yaptığını aktarmıştır (Danışman 1969:303).

Sermet Muhtar Alus, 1951'de *Tarih Hazinesi* Dergisi'ne yazdığı "Eyüp Oyuncakları" başlıklı yazısında tüm oyuncakların birbirine benzediğini söylemiştir. O dönemdeki oyuncakları saymış, "zinhar suret ve canlı mahluk nevine benzeyen yoktur, zira günah-ı kebairden" diyerek insan yüzü kullanılan oyuncakların günah olduğunu vurgulamıştır (1939: 701). Buna rağmen Hacivat ve Karagöz tasvirlerinin olduğunu hatta kaliteli deri kullanılarak yapılanların da o günkü hayalîlere ve meraklılarına satıldığını aktarmıştır.

Birçok gazete ve dergide yazı yazan Alus'un bu yazıları toplanarak kitaplaştırılmıştır. 2001'de İletişim Yayınları tarafından, 1939 ve 1940 yıllarında başta Akşam Gazetesi olmak üzere birçok gazetede yazdığı yazıları bir araya getirilmiştir ve yayımlanmıştır. *Eski Günlerde* adlı bu eserde bir bölüm Eyüp Oyuncaklarına ayrılmıştır. Kitap genel olarak İstanbul halkının yaşantısının, Ramazan eğlencelerinin yanı sıra çocuk eğlencelerine ve eğlenme şekillerine de yer vererek Eyüp Oyuncaklarını anlatmıştır.

1955'te Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Folklor Araştırmaları* Dergisi'nde Eyüp Oyuncaklarına yer veren ilk folkloristlerden birisi olmuştur. "Sıra Kamışlı Çocuk Çalgıları" adlı yazısında çalgı isimlerinin geldiği dilleri aktarmış, bu nesnelere ata dili Türkçeden verilen isimlerin neden kullanılmadığını sorgulamıştır. Eyüp Oyuncakçılarından çıkan kamış boruların, deflerin, dümbeleklerin ve kemençelerin isimlerinin halk bilgelisi olarak uygun olduğunu aktarmıştır (Gazimihal 1955: 1188).

1959'da Nurullah Tilgen ise "Eyüp Oyuncakçıları" adlı yazısında Eyüp Oyuncaklarının folklor açısından önemli olduğunu belirtmiş, Evliya Çelebi'nin sözlerine yer vermiştir. Oyuncakçılar Çarşısı'na dair bilgi vererek burada üretilen ve satılan oyuncak isimlerine yer vermiştir. Çok detaya girmeyen Tilgen son olarak da

II. Mahmut'un oyuncakçılarını kaldırılmasını emrettiği hikâyesine yer vererek yazısını sonlandırmıştır (Tilgen 1959: 1962).

1966'da Mesut Koman, *Eyüp Sultan, Loti Kahvesi Çevresi* adlı kitabında Eyüp Oyuncakları için; ne zaman başladığı belli olmayan bu geleneğin oyuncaklarını, kullanılan malzemelerini, oyuncakçıların birbirlerine benzer oyuncak üretmelerini fakat buna rağmen çocukların bu oyuncaklarla oynarken çok mutlu olduğunu, aktarmıştır (Koman 1966: 88).

1971'de ise Eyüp Oyuncakçılığının yakın zaman tanıklarından biri olan Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde bu geleneğe yer vermiştir. Koçu, Eyüp Oyuncakçılığı geleneği ile ilgili, yüz yıllar boyunca İstanbul'da çocuk oyuncaklarının, sanatkârlar tarafından adeta bir iş ocağı hâlinde Eyüp'te yapılmış olduğunu ve Anadolu'nun her tarafına Eyüp Oyuncakçı adı ile yayıldığını aktarmıştır. Bu dönemde oyuncaklar, aktar dükkânlarında ve şehrin caddelerini, sokaklarını dolaşan ayak satıcısı oyuncakçılar tarafından satılmıştır. Kendi görüşlerinden sonra Koçu, Servet İskit'in çıkardığı *Resimli Tarih Mecmuası*'nda, "Dünkü İstanbul" sayfasında "Eyüp Oyuncakçıları" isimli, imzasız bir makale yer verildiğini de aktarmıştır. Bu makalede, Eyüp Oyuncaklarına olumsuz eleştiriler yapılmıştır. O dönem ailelerinin, oyuncaklara sadece eğlendirme ve çocuk oyalama gözüyle baktığını; zaten bu oyuncakların da hiçbir şekilde çocukları terbiye etmekte kullanılamayacağını yazmıştır. Oyuncaklardan çıkan sesin rahatsız edici olduğu ve Oyuncakçılar Çarşısı'nın baş ağrıtan bir yer olduğunu kaleme almıştır. (Koçu 1971: 5462). Bu yazı dışında da literatürde Eyüp Oyuncaklarını olumsuz eleştiren başka bir yazı henüz bulunmamıştır

1992'de Füsün Kılıç tarafından hazırlanan *Şehir Müzesinin Koleksiyon Açısından Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezinde Eyüp Oyuncakları tezin üçüncü bölümü olan "Şehir Müzesi İçin Önerilen Sergileme Projesinin Eyüp Oyuncak Grubunda Değerlendirilmesi" adlı kısımda ele alınmıştır. Önce Eyüp Oyuncaklarına ait tarihçe verilmiş daha sonra İBB tarafından yayınlanan Eyüp Oyuncakları Kataloğu detaylıca aktarılmıştır.

1998'de Ali Esat Bozyiğit tarafından yayımlanan *Güvercin Uçuverdi: Halk Kültürü Yazıları* adlı kitapta bir bölüm Eyüp Oyuncaklarına ayrılmıştır. Oyuncakların eski hâllerini aktararak hangi oyuncakların Eyüp Oyuncakları olduğunu yazmıştır.

Bekir Onur, *Oyuncaklı Dünya*'da “Son Eyüp Oyuncakçısı” olarak anılan, geleneksel son oyuncak ustası Halit Şengöz ile gerçekleştirdiği röportajına yer vermiştir. Farklı tarihlerde İstanbul Eyüp semtine olan yolculukları ve her gidişinde Halit Şengöz'ün dükkânına uğrayan Onur, Eyüp Oyuncaklarının sorunlarına dair detaylara yer vermiştir. Halit Şengöz babası Evliya Oyuncakçı Kadri Şengöz'den öğrendiği bu mesleği, neden artık geleneksel oyuncak yapmadığını ve plastiğe nasıl yenik düştüğünü aktarmıştır (Onur 2002: 110).

2005'te Tosun Yalçinkaya, bu tezinde ana konusunu oluşturan Geleneksel Eyüp Oyuncaklarının yaşatılması ile ilgili proje kapsamında özellikle eğitim alan kadınların yararlanması için *Eyüp Oyuncakçılığı Eğitim Kitabı*'nı yayımlamıştır. Bu el kitabında giriş kısmında Eyüp ve oyuncakları hakkında çeşitli ve detaylı bilgiler verilmiş; koleksiyonerlerden, arşivlerden, Eyüp semtinin sakinlerinden elde edilen ve kadınlara öğretilmesi planlanan 14 adet Geleneksel Eyüp Oyuncakçı civarı oyuncak ölçüleri ve yapım şekilleri ile anlatılmıştır (Yalçinkaya 2005: 5-6).

2007'de Fadime Geleş, *İBB Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları El Sanatları Dergisi*'nde “Eyüp Oyuncakları ve Kuklalar” adlı yazısında oyuncak geleneğini aktarmış ve Eyüp Oyuncaklarını itilen- çekilen, hareketli, müzik aletli, minyatür ev eşyaları şeklinde gruplandırarak aktarmıştır (Geleş 2007: 140).

2013'te Petek Ersoy İnci, “Eyüp Oyuncakçılığı Geleneği” adlı yazısında Eyüp semtine, burayı oyun merkezi hâline getiren sebeplere burada yapılan oyuncakları, Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'ndeki Eyüp Oyuncakları köşesini anlatmıştır. Hırvatistan'da Eyüp Oyuncaklığı'na benzeyen oyuncak geleneğinin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine girdiğinin, Türkiye'den de Eyüp Oyuncakçılığının bu listeye girebilecek birikime sahip olduğunu aktarmıştır.

2014'te Avşar Gürpınar tarafından hazırlanan *Küreselleşen Kentte Oyuncaklar: İstanbul'da Günümüz Oyuncaklarının Üretim Ağları ve Tasarım Karakteristikleri* isimli doktora tezinde Eyüp Oyuncakları, İstanbul'daki ilk sistematik oyuncak üretimi olarak adlandırılmıştır. Endüstriyel anlamda Eyüp Oyuncaklarının oyuncak üretimindeki yeri aktarılmıştır (Gürpınar 2014).

Bu eserlerin yanı sıra Eyüp Belediyesi tarafından düzenlenen Eyüp Sultan Sempozyumu serisinde ise birçok yazar Eyüp Oyuncakları'na yer vermiştir. Sempozyum sırasına göre; IV' te, Nuray Özaslan “Eyüp'te Kentsel Dokunun

Gelişimi: Bir Yöntem Önerisi”; V’ te, Hülya Yalçın “Öyküleriyle Eyüp”; Tosun Yalçinkaya “Çocukların Sevinci Eyüp Oyuncaklarıydı”; Cengiz Bektaş “Eyüp’deki Çocuk Oyuncakları İşçiliği ve Müzesi”; Yasemin Masaracı “Şehir Müzesindeki Eyüp İmalatı Eserler”; X’ de Tosun Yalçinkaya “Eyüp Oyuncakçılığı ve Oyuncak Atölyesi” isimli yazılar yayımlanmıştır.

Süleyman Faruk Göncüoğlu, 2017’de *İstanbul’un Önsözü: Eyüp Sultan* isimli kitabında Eyüp’ün tarihinden başlayarak Eyüp denince akla gelebilecek her konuya yer vermiştir. Kitabın içinde bir bölüm ise “Eyüp Sultan ve Çocuk; Eyüp Sultan Oyuncakçılığı” olarak ayrılmıştır. Önce çocukların Eyüp Sultan ile olan ilişkisi, sünnet düğünleri, pazar alışverişleri ve âmin alayları gibi birçok bağlantı detaylıca verilmiş akabinde de oradaki çocuklar için Eyüp Oyuncaklarının ne anlama geldiği aktarılmıştır (Göncüoğlu 2017: 62-63).

2. MEKÂN – KÜLTÜR İLİŞKİSİ

2.1.Oyuncakçılık Neden Eyüp’te Gelişti?

Osmanlı kentleri, eski Yunan ve Roma kentleri gibi, planlı olarak gelişen ve ibadet, yönetim, ticaret mekânlarını içeren bir çekirdek çevresinde oluşmuştur. 1453 yılında İstanbul’un Osmanlı Devleti tarafından alınmasıyla, imparatorluğun genişleyen toprakları ve Osmanlı Devleti’nin uyguladığı iskân politikaları ile Eyüp semti canlanmaya başlamıştır. Belâde-i selâse’den (*üç belde- Galata- Üsküdar-Eyüp*) birisi olarak payitahtın önemli merkezlerinden birisi olmuştur.

Burası, devletin halkla ilişkiye geçtiği ideolojik ve simgesel tahta oturma (cülus), bağlılık yemini (biat), kılıç kuşanma törenleri, sünnet, doğum ve zafer kutlamaları; halkın, bayram ve cuma namazlarında tercih ettiği yer olması nedeniyle önemli bir merkez hâline gelmiştir. Törenler, Eyüpsultan ve Saray arasında Kutsal Aks ve Haliç üzerinde yapılmıştır. Bu işlevler Kutsal Aks üzerinde külliyeler çevresindeki mahallelerin ve Haliç üzerinde dinlenme işlevinin gelişmesini olduğu kadar, Eyüpsultan yerleşmesinin gelişmesini de etkilemiştir (Artan 1995:6).

Eyüp sur dışında, şehir merkezine yürüme mesafesinde, Ebu Eyyüb El-Ensari’nin türbesi ile caminin bulunduğu dinsel nitelikli bir ziyaretgâh olarak, şehir halkının uğrak yeri durumundadır. Dolayısıyla, Evliya Çelebi’nin anlatısı ve sonraki gözlemcilerin nakilleri ışığında Ayvansaray, Eğrikapı ve Edirnekapı’dan gelerek Yavedud Cami ve Defterdâr Cami’nin Akarçeşme ile meydana getirdiği hattı izleyerek Zal Paşa Cami’nin iki yanından geçip Eyüp’e ulaşan ziyaretçilerin geçtiği yolun çevresi yakın zamanlara kadar hareketli bir çarşı görünümünü koruduğunu (Koman 1986: 3) söyleyebiliriz.

İnsanların gün içinde uğradığı Eyüp semti yukarıda saydığımız sebepler başta olmak üzere mekânın ruhunu, ekonomisini etkilediği gibi kültürünü de etkilemiştir. Farklı kültürlerin oluştuğu, toplumsallaşmanın yoğun bir şekilde yaşandığı Eyüp, sadece devlet büyüklerinin uğrak yeri olması ya da dinsel ziyaretgâh olması değil burada ortaya çıkan birçok farklı iş alanı ile de insanları bir araya getiren bir mekân olmuştur.

Zekiye Yenen, balıkçılar, süt pazarı, tespihçiler, yazmacılar, gülyağı satıcıları, kebabçılar, çömlekçiler, hayvan pazarı, oyuncakçılar, imalat ve seramik ticareti,

cuma pazarı gibi alışveriş taleplerini de karşılayan kayda değer çarşısı ile insanların burada yoğunlaştığını aktarmıştır (Yenen 2000: 170). Eyüp'te dükkânların birçoğu imalathane ve satış yeri olarak kullanılmıştır. Aynı tip malı üreten ve satan dükkânların bulunduğu sokaklar, arastalarda da olduğu gibi, o malın adıyla anılmaktadır (Yenişehirlioğlu 2002: 251). Öyle ki içinde bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar oyuncakçı kalmasına rağmen oyuncak ruhunun sirayet ettiği Eyüp Oyuncakçılar Çarşısı, hâlâ Eyüp'ün ortasında ismini yaşatmaktadır.

Burada bahsedilmesi gereken bir diğer nokta ise oyuncak üretiminin Eyüp'te tesadüf sonucu oluşmamasıdır. Hareketli pazar ve çarşı oluşumu, insanların çocuklarını alarak buraya gelmesi, evlilik-sünnet, okumayı öğrenen çocuklar için âmin alayları gibi birçok tören için kişilerin Eyüp'teki dinsel mekânları ziyaret etmelerinin yanı sıra; oyuncak için gerekli malzemelerin hemen hemen hepsinin Eyüp ve çevresinde eksiksiz olarak toplanması da burayı bir oyuncak merkezi hâline getirmiştir.

Yüzyıllar boyunca İstanbul'da çocuk oyuncaklarını el ile işleyen sanatkârlar tarafından oyuncak, adeta bir iş sektörü hâlinde Eyüp'te yapılmıştır ve Anadolu'ya "Eyüp Oyuncakları" adı ile yayılmıştır. Eyüp Oyuncakları, çok uzun süre Eyüp'te oyuncakçı dükkânlarında, İstanbul'un her semtinde aktar dükkânlarında ve büyük şehri sokak sokak dolaşan ayak satıcısı oyuncakçılar tarafından satılmıştır (Koçu 1971). Eyüp Oyuncakları denildiğinde; bu isim bir özele indirgeme ve yöresellik çağrışımı yapmaktadır. Fakat bununla Eyüp'te üretilip satılan, tüm İstanbul ve taşraya dağıtım yapılan, bir merkez düşünülmelidir (Geleş 2002: 219).

Oyuncakların yapımında kullanılan ana malzemeler için Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru* isimli eserinde; "Eyüp'te ne zaman oyuncak yapıldığını belirtmek bugün imkânsızdır. Yalnız Eyüp çarşısını vaktiyle başından sonuna oyuncakçı dükkânlarının doldurmuş olduğu muhakkaktır. Eyüp oyuncakçıları iptidai malzeme olarak tahta, deri, teneke, çamur ile her renkte sulu, yağlı ve her çeşit boya kullanılırdı" ifadelerine yer verir (Bayrı 1972: 112). Bu malzemelerin temini şu yollarla olmuştur. Haliç'ten çıkarılan balçık (Kara 1994: 250) ve yakın çevreden - İstinye, Yeniköy, Sötlüce, Sarıyer, Kemerburgaz, Pirinççi Köyü ve Sultançiftliği'nden- sağlanan toprak kağnılarla taşınmıştır (Yenişehirlioğlu 2002: 69). Eyüp çömlekçilerinin getirttiği toprağın işlenmesi için Haliç kıyısındaki yalıların

arasında bir toprak öğütme değirmeni kurdukları da bilinmektedir (Ortaylı 1994: 126).

Oyuncak üzerinde kullanılan deri ise çevrelerdeki mandıralardan elde edilmiştir. Eyüp'teki gelişmiş hayvancılığı Selim Somca; "İstanbul'un asıl hayvancılık merkezi Eyüp'tü. Eyüp'ten Taşlıtarla'ya uzanan çayırılık arazide çok sayıda ağıl bulunuyor, buralarda koyun, sığır ve manda besleniyordu. Bu sebeple Eyüp'ün kaymakçı dükkânları ve kasapları meşhurdur. Bahar ve yaz aylarında İstanbul halkı Eyüp'e giderek kaymakçı dükkânlarında kaymak, kasap dükkânlarında da yere serili hasırların üzerinde kuzu eti yedi." (Somca 1977: 90) şeklinde aktarmıştır.

Kebapçılara yakın olan ağıllardan alınan derilerin yanı sıra özellikle kursak düdüklerin yapımı için Sütlüce mezbahasından atılan deri fazlaları da kullanılırdı. Yine oyuncaklar için neredeyse en çok kullanılan ahşaplar, Tahtakale'deki tahta atıklarından elde edilirken, Kağıthane ve Alibeyköy derelerinden biriken kil, çömlek yapımında kullanılmıştır. Oyuncakların üstünün süslenmesi ve daha dikkat çekici hâle getirilmesi için de bu malzemelerin yanı sıra ayna, boncuk, kâğıt, çivi, her renk boya ve teneke ile ziller kullanılırdı. Tenekeler de yine Eyüp içinde olan sobacıların atıklarından elde edilirdi.

Oyuncakçılık işinde aynı zamanda bir geri dönüşüm de söz konusudur. Fazlalık ve hatta bazen atık durumda olan malzemelerin toplanması ya da belli bir ücret karşılığında alınması belki de çevre kirliliğine karşı bir duyarlılık, bir geri dönüşüm sistemi ile temizlenen bu malzemelerin şekillendirilip boyanması, süslenmesi ile çocukların ellerinde tekrar hayat bulmaları da pek hoş manidar bir durumdur (Arslan 2015: 5).

Eyüp'te oyuncağın oluşması ile ilgili bilinen bir diğer yaygın bilgi ise Nurullah Tilgen'in *Türk Folklor Araştırmaları* 'na yazdığı yazıda karşımıza çıkar:

"Çocuklarımızın, hatta baba ve dedelerimizin çocukluk çağının en değerli hatıralarından biri olan oyuncaklar Eyüp'te yapılırdı. Eyüp Sultan türbesine giden İskele Caddesi üzerinde iki sıralı Oyuncakçılar Çarşısı bulunurdu. Bu oyuncaklar, ilk defa, 19 yüzyılın ilk yarısında, Eyüp'te Dökmeci Hasan Ağa tarafından yapılmıştır. Hasan Ağa, II. Mahmut (1808-1839) zamanında memleketinden İstanbul'a Nizam-ı Cedit askeri olarak gelmiş ve Rami Kışlası'nın açılış töreninde "dümbek" çalmıştır. Askerlikten ayrıldıktan sonra, Eyüp'de yerleşen Hasan Ağa, ramazanlarda sahur maniciliği, diğer zamanlarda oyuncak yaparmış. "Tükrüklü Oyuncakçı" adı ile anılan Hasan Ağa'dan sonra, Gümüşsuyu'lu Darbukacı Halil Efendi, Küçük İsmail Efendi,

oyuncakçı dükkânları açarak, bu sanatın yayılmasına hizmet etmişlerdir" (Tilgen 1959: 1962).

Eyüp'teki oyuncakçılık geleneğinin yanında bir de o günlere ait II. Mahmut'un konu olduğu bir hikâyeyi de şu şekilde anlatmıştır:

"II. Mahmut namaz kılmak ve türbeyi ziyaret etmek için Eyüp semtine gelir. Eyüp'te oyuncakçı dükkânlarından birinin önünde bir çocuğun kulağı tırmalarcasına ağladığına şahit olur ve nedenini sorar. Çocuğun oyuncak için ağladığı ve annesinin alabileceği durumda olmadığını öğrenir. Çocuğun hâline üzülen II. Mahmut, camii civarındaki oyuncakçıların derhal kaldırılmasını emreder. Yanında o sırada musahibi Said Efendi vardır. II. Mahmut, bir zaman sonra yeniden Eyüp Sultan'a gelir. Oyuncakçıların kaldırılmadığını görünce hiddetlenir ve Musahip Said Efendi'ye çıkışır. Said Efendi ise, devletlim, her halde biz emrinizi yanlış anlamışız ama sözlerinizi bugünkü gibi hatırlıyorum. Siz oyuncakçıları değil, mezarıcıları kaldırınız buyurmuştunuz, der. Padişah şaşırarak, bu da ne demek? Ben mezarıcıların kaldırılmasını mı emretmiştim, deyince Said Efendi, "Evet sultanım, siz herhalde oyuncakçıların kaldırılmasını istemezsiniz. Zira onlar, dünyaya yeni gelenleri, mezarıcılar ise öbür dünyaya gidenleri beklerler" diye cevap verir. Padişah, bir şey söyleyemez ve oyuncakçılar böylece kurtulur." (Tilgen 1959: 1963).

Oyuncak üretiminin 17. yüzyılda başladığı söylene de *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde, 1635'te IV. Murad zamanında gerçekleştirilen esnaf alayları geçişine seyirci olmuş ve bu alaylar içinde yer alan Eyüp Oyuncakçılarının geçişini şu şekilde aktarmıştır;

"Eyüp Oyuncakları kamış borular, fırıldaklar, tef, dümbelek, kemençe, sıçan ve kuşlarla, gözler görmedik şeytan işi oyuncaklarla geçerler. Bunların alayında ak sakallı, gözleri sürmeli çelebilerin, suratı tıraşlı, kelepüşlü, ayağı nalınlı, bazısı selâmiye avret takkeli, avret kılıklı müşekkel adamların ellerinde düzme dalları, anne veya babalarına yapışıp, alayda geçerken avret takkeli koca çelebi 'A dadı! Ben bu oyuncakçı isterim' yahut 'istemem' diye kimisi ağlayarak ellerinde teberleri, dümbelekleri çalarak geçerler. Tuhaf esnaf mukallitleridir. Ama mukallidin imanı sâhidir. Atpazarı'nda Edirne arabası ve koçu arabaları yaparak nice sanatlı küçük arabaları, keçilere, eşeklere ve iri samson köpeklere çektirip ve yaldızlı 70-80 çift koçu arabaları altışar, sekizer ve onar kınalı küheylân donanmış atlara koşup arabalarını çektirerek geçerler, seyirdir." (Evliya Çelebi 1969: 628).

Eyüp oyuncaklarını satan seyyar satıcıların kılık kıyafet olarak kaba saba insanlar olduğunu da belirten Evliya Çelebi, Eyüp oyuncakçılarının 100 dükkânda 105 nefer olarak çalıştıklarını yazmıştır. Dükkânların iki kısımdan oluştuğunu, ön kısmında satışın yapıldığını, arka kısmında ise atölye olduğunu ve buradaki ustaların oyuncakları yaptığını aktarmıştır (Evliya Çelebi 1969: 628). Bu çalışanlar ve dükkân

sayısına bakıldığında 17. yüzyılın ilk yarısında Eyüp oyuncakçılığının bu tarihten evvel başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bekir Onur da oyuncak üretiminin Tilgen'in verdiği tarihten daha evvel var olduğunu, o dönemlere ait minyatürlerde esnaf tasvirleri içinde oyuncakçı olarak nitelendirilen figürlerin, bize oyuncakçılığın 17. yüzyıldan daha erken bir tarihte başladığını gösterdiğini, aktarmıştır (Onur 2002: 35).

Dökmeci Hasan Ağa'nın Eyüp'te ahşaba dayalı oyuncak üretimine yeni bir boyut ve ivme kazandıran bir usta olması akla daha yatkın gelmektedir (Geleş 2002: 219-222). Oyuncak yapımının ne şartlar ile meydana geldiği tam bilinmese de Eyüp'te oyuncak üretimi çok uzun bir süre büyük bir iş kolu hâlinde devam etmiştir.

2.2. 17. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Eyüp Oyuncaklarının Tarihçesi

2.2.1. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl Arasında Eyüp Oyuncakları

Geleneksel Eyüp Oyuncakçılığı olarak bilinen ahşap, kil, kum, deri, ip, boncuk vb. nesneler kullanılarak yapılan geleneksel oyuncakların tarihi hakkında parça parça bilgiler vardır. Bu oyuncaklardan ilk bahseden Evliya Çelebi'den sonra neredeyse yüz elli, iki yüz senelik bilgi eksikliği vardır.

Bu sektörün 17. yüzyılda başlamış olduğunu aktaran Evliya Çelebi “Eyüp'teki 100 oyuncak dükkânı ve 105 oyuncak ustası” hakkında bilgi vermiştir. Sadece 100 dükkân olduğunu baz aldığımızda bile günümüzde geleneksel diye bahsedilen Eyüp Oyuncaklarının bu yüzyıldan daha evvel başladığını, bir geçmişi olduğunu söyleyebiliriz.

Tarihi tam bilinmese de Eyüp'teki çömlek ve ahşap ustaları ile Ermeni çömlek ustaları başta olmak üzere Eyüp'teki birçok iş kolundan insanların farklı aralıklarla oyuncak yaptığı, bilinmektedir.

Oyuncak yapımının ilk başladığı evrede çocuklar oyuncaklarla zaman geçirsün diye değil de elde kalan parçalarla oyuncak üretimi düşüncesi, hâkimdir. Atık durumdaki malzemeler ile yapılan bu oyuncaklar bir geri dönüşüm ürünü olarak da düşünülebilir. Bu sebeple olacak ki, 17. yüzyıldaki Eyüp Oyuncaklarını anlatan birçok eser ahşap üreticileri ile çömlekçileri oyuncak yapımı ile bütünleştirmiştir. Çünkü Eyüp Oyuncaklarının ham maddesi olan ahşap, talaş, toprak vb. ile en çok haşır neşir olan iş grubu bu mesleklerdir.

Hangi niyet ile üretilmiş olursa olsun Eyüp semtinde uygun şartların bir araya gelmesiyle Eyüp oyuncakçılığı bir sektöre dönüşmüştür. Daha sonra bu oyuncak sektörü zamanın mimar başına bağlanmıştır (Onur 2005: 55). Böylelikle loncaya bağlı bir oyuncakçılık ve oyuncak üretme anlayışı oluşmuştur.

Osmanlı Devleti zamanında yapılan bu oyuncaklar zamanla çok geniş bir çevreye yayılmıştır. Sadece İstanbul içinde değil Eyüp Oyuncaklarının İstanbul'un dışına, Anadolu'ya da ulaştırıldığını bilmekteyiz. Bu oyuncakların Eyüp dışındaki çevre semtlere ve şehirlere taşınmasına vesile olan iş kolunu ise seyyar satıcılar ve çerçiler oluşturmuştur.

2.2.1.1. Eyüp Oyuncaklarını dağıtan seyyar satıcılar

Osmanlı döneminde bir semtin farklı özelliklerin yanısıra oyuncaklarla da anılması buraya gelen çocuk sayısının fazla olduğunu göstermektedir. Kendi semtlerinde ya da yakın semtlerinde oyuncak bulunan birçok çocuk olduğu gibi, oyuncaklara istedikleri anda ulaşamayan çocukların da varlığını kabul etmeliyiz.

Eyüp'teki çocuklar kadar şanslı olmayan uzak semtlerde, kenar mahallelerde, çevre kasaba ve köylerde yaşayanlar ise oyuncak sahibi olmak için, seyyar satıcıların gelmesini beklemek zorundadır. Bunu sağlayacak olan da özellikle İstanbul'un dışında taşrada ve kırsalda seyyar ticareti gerçekleştiren satıcılardır (Pullukçuoğlu Yapucu 2015: 1182).

Oyuncakların sadece Eyüp değil de her yere dağıtımının olduğunu R. Ekrem Koçu'nun şu yazdıklarından anlıyoruz: "Eyüp Oyuncakları yüzyıllar boyunca Eyüp'te oyuncakçı dükkânlarında, İstanbul'un her semtinde aktar dükkânlarında ve büyük şehri sokak sokak dolaşan ayak satıcısı oyuncakçılar tarafından satılmıştır (Koçu 1972)." Aynı zamanda, üreticilerin sadece İstanbul içinde değil bütün Anadolu'ya oyuncak yolladığını aktarmıştır.

Mübahat Kütükoğlu, iş hacmindeki büyüklük ile Eyüplü üreticilerin mamullerini İstanbul dışına pazarlayacak ulaşım ve pazarlama olanaklarını iyi değerlendirdiğini, belirtmiştir. 1640 Tarihli Narh Defteri'nde işaret edilen Balçık İskeleyi ve çömlekçilere Eminönü iskelelerinden gelen sandalcılarla odun hamallarına ait taşıma tarifeleri de yoğun bir alışveriş trafiğine tanıklık etmektedir (Kütükoğlu 1983: 277). Eyüp oyuncaklarını mahalle aralarında satan esnaflar vardı, diyen Bayrı; bu gezici esnaf kursaklı düdük, kemence, kaval, darbuka, tef, kaynana zırlıtısı çalarak sokaklarda dolaşır, çocukları heyecana düşürürdü, diyerek satıcıların neler yaptığını da aktarmıştır (Bayrı 1972: 95).

Pullukçuoğlu Yapucu, bu satıcıları "her yerde her an ortaya çıkabilecek, sermayesi sırtında tozlu ayak seyyar satıcılar" şeklinde betimlemiştir (2015: 1182). Osmanlı ticaret hayatında seyyar satıcıların ayrı bir yeri ve hukuku vardır. Yerleşik esnaf "koltukçu" adıyla anılan seyyar satıcıların rekabetini haksız olarak nitelendirirdi. Çünkü koltukçular, dükkânlardan ve pazaryeri tezgâhlarından alınan vergilerin önemli bir kısmından kaçınıbiliyorlardı. Kentlerle ilgilenen görevliler, vergilendirilmeleri ve hele denetlenmeleri güç olduğu için, koltukçulardan

hoşlanmazlardı. Loncaların ve denetçilerin müdahalesinden görece uzak olması, seyyar satıcılığı göçmenler için çekici kılmış olmalıdır. Bu avantajdan özellikle koltukçunun kırılık bölgeleri gezerek köylülerle kent pazarı arasındaki bağı oluşturduğu sırada yararlanıldığı düşünülebilir. Kırsal bölgede satış yapmak için gelen gezici tüccar “çerçi” adıyla anılırdı (Faroghi 1994:345).

Kaynaklardan anlaşıldığına göre ticaret hayatında iki çeşit çerçi boy göstermiştir. Birisi esnafların daha belirli ürünlerini satarken diğeri her çeşit eşyayı aynı anda satabilen çerçilerdir. Seyyar satıcılık, neredeyse tüm Osmanlı kentlerinde eğitim düzeyi çok düşük olan Yahudilerin ulaşabileceği kârlı bir iştir. Seyyar satıcıların çoğu, malları sırtında günde yaklaşık 50 km yürümek zorunda kalıyordu (Bora 1995:96).

Evliya Çelebi, Eyüp oyuncakları satıcılarını anlatırken; bunların alayında ak sakallı, gözleri sürmeli çelebilerin, suratı tıraşlı, kelepüşlü, ayağı nalınlı, bazısı selâmiye avret takkeli, avret kılıklı müşekkel adamların... diyerek fiziksel özelliklerine dair bilgiler verir (1969: 625).

Eyüp oyuncak satıcılarını anlatan Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*’nde; “Seyyar Eyüp oyuncakçıları, istisnasız tulumbacı taslakları ile külhanbeyi döküntüleri idi”, demiştir. Bu satıcıları: “Oyuncaklarını bir küfenin içinde taşıyan seyyar oyuncakçılar işe koyuldukları zaman hünerlerini olabildiğince dikkat çekici bir şekilde sergiliyor ve etraflarındaki çocukları oyuncaklara özendiriyor olmalıydılar. Bazen küfelerinden çıkardıkları düdükleri nağmeli bir şekilde çalarak bazen de maniler dizerek dikkat çektikleri düşünülebilir.” şeklinde betimlemiştir. (1972: 5463).

Gerek Evliya Çelebi gerekse Koçu’nun oyuncak satıcılarını neden kaba saba bir şekilde tasvir ettiğini de yukarıda sebeplere bakarak kolaylıkla anlayabiliriz. Yaptıkları işin zorluğunu, güç gerektirdiğini göz önüne aldığımızda; seyyar satıcılığın bedensel dayanıklılığı gerektiren bir iş olduğunu, bu nedenle her isteyen seyyar satıcı olmasının mümkün olmadığını görüyoruz. Seyyar satıcılardan bazılarının Eyüp Oyuncakçılar Çarşısı’nda tezgâhtar olduğu bilinmektedir. Dükkândan kazandığı para ile geçinemeyen bazı satıcılar da çevre ilçelerde çerçilik yapmıştır.

Eyüp Oyuncakları satıcılarının en bilineni ise Affan Efendi’dir. İstanbul’un oyuncak tarihine giren Affan Efendi bir Mevlevi dervişidir. Eyüp Oyuncaklarını Selimiye’de

evinin altındaki dükkânda satmıştır. Ruşen Eşref Ünaydın “Affan Efendi” adlı öyküsünde: “Dükkânı evinin altında idi; fakat öyle dar bir dükkândı ki, Affan Efendi öteberi vermek için tümseğinden ayağa kalktığı zaman sikkesi tavana asılı Eyüp beşiklerine, kaynana zırıltılarına değdi. Esasen yerinden pek de az kımıldardı ya!” Affan Efendi aynı zamanda aktardır. Bu yüzden, oyuncakların üstüne tarçın, zencefil, karanfil ve hindistancevizi gibi baharatların kokusu sinmiştir.

Affan Dede’nin varlığından ilk bahseden kişi de Reşat Ekrem Koçu’dur. 1900’lü yılların başlarında, İstanbul’daki bir oyuncakçı dükkânının yerleşimini içermesi bakımından çok önemlidir ve bu konuda elimizdeki tek örnektir:

“Yaftalarının yazısı silinmiş beş-on esmer baharat kutusuyla, beş-on tane kök kavanozu, yirmi-otuz tane çingiraklı teneke düdükle, sekiz-on tane toprak kumbara, tavana asılı dört-beş Eyüp salıncağıyla, beş-altı kaynana zırıltısı, beş altı da kursak düdüğü oyuncakçı Affan Efendi’nin bütün sermayesiydi. Öyle taşbebekleri, kurşun askerleri, zilli çengileri, düdüklü lastik köpekleri filan satmazdı. Gayet Müslüman’dı. Suret namına bir Karagöz bulundururdu. O da zannederim, Karagöz bizde teamül olduğu için mahzursuz görürdü. Şarkın nesillere neşe veren mudhik kahramanı, camekânda sarkar, her gün akşama kadar Karacaahmet Mezarlığı’na getirilen tabutları, harmanlığa talime çıkan askerleri, Haydarpaşa ile Üsküdar arasında işleyen arabaları seyrederdi” (Akın 2005:112-114).

Anlatılan hikâyelere göre Affan Efendi’nin dükkânının çevresine zamanla plastik oyuncaklar başta olmak üzere Avrupa’dan gelen oyuncakların satıldığı dükkânlar açılmaya başlamıştır.

Bir gün Affan Efendi, kendi mahallesindeki çocukların sünnet hediyesi almak için diğer dükkânlara yöneldiğini görünce zembilini karyolanın ayakucuna koyup, içinden karagözler, kapsül tabancalı, aynalı yaldızlı Eyüp oyuncaklarının düdüklerini çıkarmıştır. Çocukları yanına çağırıp “Bunlar da size Affan Dede’den yadigâr olsun evlatlar!” diyerek elinde kalan son Eyüp Oyuncaklarını hediye etmiştir (Pullukçuoğlu Yapucu 2015: 1187).

Dükkânının kapanmasına rağmen hâlâ oyuncakla adı yan yana anılan Affan Efendi için Türk Edebiyatı’nda büyük bir yer açılmıştır. Cahit Sıtkı’nın “Çocukluk” şiiri ise en bilinen eserlerdendir.

Affan Dede’ye para saydım, / Sattı bana çocukluğumu.

Artık ne yaşıyım var ne adım;/ Bilmiyorum kim olduğumu.

Hiçbir şey sorulmasın benden; Haberim yok olan bitenden.

Bu bahar havası, bu bahçe; Havuzda su şırıl şırıldır.

Uçurtmam bulutlardan yüce, Zıpızılarım pırıl pırıldır.

Ne güzel dönüyor çemberim; Hiç bitmese horoz şekerim.

Cahit Sıtkı Tarancı

Seyyar satıcılara dair pek çok bilgi olmasına karşın sınırlı sayıda fotoğraf vardır. Fotoğrafların yanı sıra 1968 yapımı, Sadri Alışık, Filiz Akın ve Necdet Tosun gibi ünlü kişilerin başrolde oynadığı Yeşilçam filmi olan “Efkârlı Sosyete” de Eyüp Oyuncakları satan bir seyyar satıcıya yer verilmiştir. Aşağıdaki görseller dönemin seyyar satıcılarını göstermektedir.

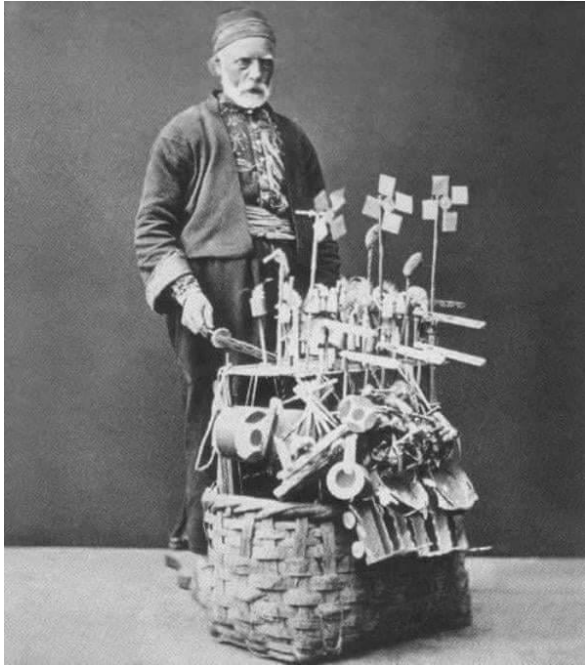

Resim 2.1: Eyüp Oyuncaklarını taşıyan seyyar satıcı
(<https://www.koleksiyonevi.net/urun/228824/eyup-seyyar-oyuncak-s>)

Istanbul'da
Bir Oyuncak Satıcısı
İBB Kùltür AŞ Arşivi

Resim 2.2: Eyüp Oyuncaklarından “aynalı beşik” ve “kağnı” satan seyyar satıcı
(<https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/blog/seyyar-eyup-oyuncakcileri>)

Resim 2.3: Kùfesinde Eyüp Oyuncaklarından “davul, saplı davul ve kuşlu araba”
bulunan seyyar satıcı

Resim 2.4: Münif Fehim tarafından yapılan bir illüstrasyon. Külhanbey kılıklı bir seyyar satıcı, sırtında oyuncakları, kursak düdüğü öttürerek mahallenin çocuklarını çevresine topluyor (Özsoy 2001: 78)

Resim 2.5: Sermet Muhtar Alus tarafından 1951’de *Tarih Hazinesi* için çizilmiş olan seyyar satıcı tasviridir (Alus 1951: 701).

Resim 2.6: Geleneksel Eyüp Oyuncaklarından “saplı davul” satan yaşlı bir satıcı (Yalçinkaya 2002: 99).

Resim 2.6: Murat Hutten tarafından tasvir edilmiş Eyüp Oyuncakları satıcısı

2.2.2. 20. Yüzyılda Oyuncak Sektörü ve Eyüp Oyuncakları

Oyuncağın ortaya çıkış koşulları, çocuk ve toplum için önemi, bulunduğu çağı yansıması, kullanılan ürünlerin ne olduğu, ortaya çıkan oyuncağın neye benzediği ve kişinin ona yüklediği anlam her dönemde farklı cevapları ortaya çıkartmıştır. 17. yüzyıla dayandırılan Eyüp Oyuncakları kendi dönemi için her anlamda çok büyük öneme sahip olmuştur. Fakat aradan geçen zamanla bu önem azalmış, ilgi seviyesi düşmüştür. 20. yüzyıla gelindiğinde gerek dünyada gerek Türkiye’de oyuncak anlayışında köklü değişimler ve değişimler yaşanmıştır. Oyuncağın gelişiminin toplumsal ve ekonomik koşullara bağlı olduğu görülmüştür.

Oyuncak tarihi uzmanı Hilary Kay; “Toys, Past and Present” (Geçmişte ve Günümüzde Oyuncaklar) başlıklı yazısında oyuncağın gelişimiyle bilim ve teknolojinin gelişimi arasındaki koşutluğu vurgulamaktadır. Yirminci yüzyılda, oyuncakların değişen teknolojiyi olduğu gibi yansıttığını; bu yansımanın oyuncakların yalnızca tasarımında değil, yapımlarında kullanılan malzemede ve geliştirilmelerinde başvurulan yöntemlerde de görüldüğünü, belirtmiştir (Akt. Artar 1992).

Allen Levy, oyuncağın gelişimini orta sınıfın gelişmesi ile eş zamanlı olduğunu şu şekilde aktarmaktadır: “Her ne kadar geniş anlamda oyuncak antik çağlarda da bulunmaktaysa da halkın oyuncak beğenisini ve alışkanlığını tartışmasız biçimde yansıtan çağ, sanayi devriminin ilerlemesine ve hem çocuklukta hem yetişkinlikte eğlence için gitgide daha fazla zamanı olan görece zengin bir orta sınıfın gelişmesine rastlamaktadır.” (Onur 1992: 11).

Levy, gelişen dünyada özellikle 1920’lerde bazı oyuncak çeşitlerinin çocukların yaşamının neredeyse bir bölümü hâline geldiğini, fakat bu oyuncakların emek verilerek ortaya çıkan değil de kitlesel makine üretiminin başladığı dönemlere denk düştüğünü söylemektedir (Onur 1992: 12). Yani ailelerin de oyuncağa önem vermeye başladığı dönemde piyasada bulunan oyuncaklar, el emeği, el işçiliği olarak adlandırılan oyuncaklar değil de plastik, metal, teneke gibi ürünler kullanılarak ortaya çıkan sanayileşmiş oyuncaklardır.

Oyuncakların değişimi hakkında görüşlerini belirten bir diğer kişi ise Bekir Onur’dur. *Oyuncaklı Dünya*’da yirminci yüzyılın ilk yarısındaki oyuncakların dönüşümünü anlatmıştır. 1880-1915 arasının oyuncağın altın çağı olduğunu

belirterek, bu zaman aralığında kültürde, toplumda, tarihte olduğu gibi oyuncak üretiminde de bir değişim olduğunu aktarmıştır.

Oyuncak sanayisine, ağaç tornacıları, dökümcüler, saat yapımcıları, ressamlar ve her türlü zanaatçıların hep birlikte katıldığını ve bu kişilerin istedikleri her şeyi yaratmalarına olanak sağlayan yeni malzemeler kullanmaya başladıklarını belirtmiştir. Oyuncaklara verilen önem içinse: “Bu dönemde çocuklar gelişen yaşamın dinamizmini kendi oyuncaklarında da bulma gereksinimini duydular.” (Onur 1992: 15).

1920 ile 1940 arasındaki yani I. ve II. Dünya Savaşlarının olduğu sürede oyuncakların siyasal ve askeri olaylara ilişkin duyguları dile getirmeye yönelen nesneler olduğunu aktarmıştır. Teknolojik araştırma ve tasarım doğruluğunun geliştiği bu dönemde yeni fabrikaların kurulduğunu, burada en güncel malzemelerin ve en iyi işçilerin kullandığını aktarmıştır. Fakat II. Dünya Savaşının başlaması ile sanayi ve teknolojinin oyuncaa ayıracak zamanı kalmadığını da belirtmiştir. 1950’lilerde ise geçmiş ve gelecek arası olarak değerlendirerek, bu yılları teknoloji, bilim, kitlesel iletişim ve telekomünikasyon yılları olarak anmıştır. İnsanın uzaya umutla baktığını, elektronik çağın başlamak üzere olduğunu ve bir kez daha değişen çağın oyuncaklarla yansıtıldığını belirtmiştir (Onur 1992).

Ramiz Akyürekli, “*Oyuncakılığın Doğuşu ve İnkışafı*”nda, Cumhuriyet devrinden önce oyuncakçılığın olup olmadığını kesin bir dille kimsenin belirtmeyeceğini söylemiştir. Bir sanayileşme olmasa da uçurtmanın Türkiye’deki oyuncakçılığın başlangıcı olma ihtimalini değerlendirmiş; reng renk bilyelerin herkes tarafından bilindiğini, çocuklar için oyuncak türü görevini görmüş bir oyun aracı olduğunu aktarmıştır. Kaytan ipi ile ağaçtan yapılan topaları ise ilk zamanların oyuncakları olarak g rm ştir. Eyüp Oyuncaklarına ise bir sanayi ürünü olarak bakılıp bakılmayacağını sorarak oyuncakları şöyle aktarmıştır: “Toprak testilerden yapılmış su ile  fleyince ses çıkaran oyuncaklar, d mbelekler, tahtadan tefler, trampetler, kâğıttan yapılmış (elişinden, sonradan mika) eşitli fırlıdaklar ilk zamanların meşhur Eyüp oyuncakçılığının meyveleridir. Basit ağaçtan yapılmış arabalarda o zaman buralarda müşteri beklerdi.” (Akyürekli 1992: 176).

Eyüp Oyuncakları sanayi ürünü olsun ya da olmasın bu kadar hızlı değişim ve dönüşümün olduğu bir süreçte, sanayi ve teknolojiye rağmen ayakta kalmayı

başarmıştır. 17. yüzyıl kaynaklarından sonra yazılı kaynaklarda karşımıza çok fazla çıkmayan Eyüp Oyuncakları 20. yüzyıla gelindiğinde oynucağı yapan ustalarıyla beraber tekrardan karşımıza çıkmıştır. O zamanlarda çocukluğunu yaşayıp, hafızasında oyun ve oyuncaklara dair bilgiler kalan Eyüplüler, ustaları ve o zamanki sektörü bizlere anlatmıştır.

2.2.2.1.Eyüplülerin anılarında Eyüp Oyuncakçıları

Oyuncakçı Sadi Usta

Bu dönemlerde oyuncak yaptığı bilinen ilk usta *Oyuncakçı Sadi Usta*'dır. Vaktinde bu ustaya yardım eden Halit Küçükvardar, 1941 Eyüp doğumludur. İlkokul yıllarını Sadi Usta'nın yanında geçiren Küçükvardar, ustasının kendisine elma sandıkları aldirttığını, bu sandıklardan çivileri çıkartarak geri kalan tahtalardan oyuncak yapıldığını aktarmıştır (Türkmenoğlu 2018:399).

Ustasının elinde at, leylek, tek katlı araba, çift katlı araba, kuş ve testi kalıplarının olduğunu aktaran Küçükvardar yapılan oyuncakları şöyle aktarmıştır: “Ustam elma sandığını alır, at arabalarını testereyle keser, sulu boya ile boyar, kuruması için kenara koyardı. Ertesi gün yine gözünü kulağını boyar sonraki günde alır, üstünü yıldızlı boya ile Eyüp yazar, kuş yapar, çiçek yapar, gelen geçen de Eyüp'ün hatırası diye alırdı” (Türkmenoğlu 2018:399).

Yine Eyüp'ün simgesi olan leylek oynucağı da o dönemler de yapılan oyuncaklardan olup Sadi Usta'nın yaptığı leylek oynucağı için, “mekanizmalı tıki tıki yapan oyuncaklar” olduğunu aktarmıştır (Türkmenoğlu 2018:399).

Oyuncakçı İrfan

Eyüp'ün yerlilerinden olan 1942 doğumlu Muharrem Küçükvardar ise oyuncakçılar hakkında, kendi çocukluğunda hatırladığı *Oyuncakçı İrfan*'dan ve oyuncaklarından bahsetmiştir. Eyüp Meydanı'ndaki evlerin üst katlarının imâlathane gibi olduğunu, evlerin alt katlarında oyuncakların boyandığını aktarmıştır. O zamanlar çok fazla oyuncakçı dükkânı olduğunu söyleyen Küçükvardar, üstüne “*Eyüpsultan Hatırası*” yazılan oyuncak faytonlardan, arabalardan kamyonet ve testilerden de bahsetmiştir (Türkmenoğlu 2018: 408).

Oyuncakçı Sadettin Amca

1950'lerin oyuncakçılarından olan *Oyuncakçı Sadettin Amca* hakkında bilgiler veren bir Eyüplü ise Erer Yosunkaya'dır. 1942 doğumlu olan Yosunkaya ortaokul ikinci sınıftayken Oyuncakçı Sadettin Amca'nın yanında çalışmaya başlayıp tatillerini meslek öğrenerek geçirmiştir. Kıl testere ile oyma yapmayı burada öğrenen Yosunkaya tef, dümbelek, araba yapımını da öğrenmiştir. Teflerin derilerinin mezbahadan, dümbeleklerin çamurunun Alibeyköy'den, tahtaların da kerestecilerden geldiğini aktaran Yosunkaya orada yaptığı ilk tefi de Eyüp Dostlar Vakfı Müzesi'ne bağışlamıştır (Türkmenoğlu 2018: 422).

2.2.2.2.Üç Kuşak Oyuncakçılar: Şengöz Ailesi

Evliya Oyuncakçı olarak anılan Kadri Şengöz, 1924'te İstanbul Eyüp semtinde Cami Kebir Caddesi'nde bir dükkân açmıştır. Başta ahşap ve çömlek üzerine ürünler ortaya çıkarmış daha sonra burayı *Eyüp Oyuncakları* dükkânına çevirmiştir. Oğlu Halit Şengöz'e dükkânını devredene kadar 31 sene oyuncak üretmiştir. Çevresindeki diğer oyuncak dükkânları gibi oyuncak üreten Şengöz'ü diğer ustalardan ayıran özellik el işçiliği ve ahşaptaki ustalığıdır.

Torunu Hatice Yıldız Şengöz, dedesi Kadri Şengöz'ün babasının Eyüp'te oyma evleri yaptığını aktarmıştır. Dedesinin çok ince sanatkâr olduğunu söyleyen Yıldız Şengöz ailenin daha eski dönemlerde de sanatkâr olduğunu herkesin bir sonraki nesle ince el işçiliği öğrettiğini aktarmıştır (KK: 2).

Kadri Şengöz, kendi dönemine göre oyuncakları çok büyük makinalarda çalışarak çıkartan bir ustadır. O dönemde herkes kendisinin çizdiği oyuncakları üretirken, Şengöz mühendislere oyuncak çizimleri yaptırıp, o çizimlere göre kalıpları oluşturmuştur. Ortaya çıkan oyuncakların kollarına ayaklarına ipler ekleyerek oyuncakları da hareketlendiren ilk Eyüp Oyuncak ustalarındandır. Torunu dedesi için, “kukla mantığında tavuk, leylek, cambaz gibi çeşitli oyuncakları hareketlendirirdi”, demiştir (KK: 2).

Çok uzun zaman oyuncak yapmasına rağmen Kadri Şengöz oyuncak sektöründen istediği verimi tam anlamıyla almış mıdır bilinmez. Çünkü, Şubat 1939'da Ahmet Niyazi'ye verdiği röportajda, “Eyüp oyuncakçılığı öldü artık,” diyerek söze başlamıştır. Şengöz: “Bugün burada bir ben, bir de iki dükkân aşağıda diğer bir oyuncakçı kaldık. Elimde kalan son tahtadan bir, iki deve daha yaptıktan sonra

tezgâhı söküp çıkaracağım,” demiştir. Elinde kalan ve eşi olmayan birkaç oyuncacı da satmayacağını, kendi rafında nazarlık gibi duracağını, aktarmıştır.

Niyazi, Şengöz’e bu göçüşün yani oyuncakların azalmasının ve oyuncak piyasasının bu şekilde olmasının sebebini sorduğunda Şengöz “pek basit” diyerek tozlu bir raftan kitap indirip şunları okumuş ve söylemiştir:

“Bu çarşının yoğurt ve kaymağı leziz ve berber dükkânları gayet müzeyyendir. Her Cuma nice bin âdemler hazreti Eba Eyyübu ziyaret için gelip çarşı ve pazar âdem deryası kesilir. Erbabı sefa kaymakçı dükkânlarının şahnişlerinde oturarak aseli musaffa tenavül edip (bal, tatlı yemek) sefa ederler. Bu satırlar, şu gördüğünüz cadde için iki yüz sene evvel yazılmıştır. Karşı taraf baştan başa kaymakçı dükkânı, bu taraf da oyuncakçı imiş. Her Cuma binlerce ziyaretçi geldiği için asıl sefayı gelenler değil, kaymakçılarla oyuncakçılar sürerlermiş” (Niyazi 1939: 5).

Sadece ziyaretçilerin azalması sebebiyle mi oyuncaca olan ilgi azaldı, diye sorulduğunda ise: “Zevkler çok değişti. Vaktiyle bizim 'kaynana zırlıtısı' dediğimiz bir oyuncığımız vardı. Ötmeye başladı mı, durmak bilmezdi. Yeni damatlar, yeni gelinler kaynanalarına nispet olsun diye mi bilmem, kucak kucak alırlardı. Ancak gün geldi, Avrupa'nın oyuncak fabrikaları ve teneke oyuncakları ile rekabet edemez olduk.” şeklinde cevap vermiştir (Niyazi 1939: 5).

Kadri Şengöz, teneke oyuncaklara karşı isyanına rağmen on altı sene daha mesleğini devam ettirmiştir. Fakat, oyuncaca eski rağbetin olmadığını görünce 1955’te dükkânı oğlu Halit Şengöz’e devrederek, Eyüp Topçular’da kendisine bir atölye yapmıştır. Burada saksı, küp, testi, darbuka gövdesi gibi nesneler üretmeye başlamıştır (KK: 2). Çömlekçilikten oyuncakçılığa geçen Kadri Şengöz, buradan da tekrar çömlekçiliğe dönmüştür.

Oğul Halit Şengöz 1933’te Eyüp’te doğmuştur. *Son Eyüp Oyuncakçısı* olarak anılan Halit Şengöz, babası oyuncak işi ile meşgul olduğundan gözlerini oyuncaklı bir dünyaya açmıştır, diyebiliriz. Çok küçük yaşlardan itibaren dükkâna girip çıkarak burada yapılan işleri öğrenmiştir.

Halit Şengöz ile yapılan bir röportajda, Şengöz: “Ben altı yaşındayken, babam dükkânı bana emanet eder, malzeme almaya giderdi. Biz burada sadece deve değil, tahtadan çift beygirli at arabaları, ördek arabaları, aynalı beşik, palyaço, Karagöz, Hacivat, trampet, davul, def, kamyon, kaynana zırlıtısı, beşik yapar ve satardık.” demiştir (Özsoy 2001: 79).

Babasından sonra oyuncak yapıp satmaya devam eden oğul Şengöz, farklı oyuncaklar da üretmiştir; kamyon, cambaz, küçük hayvanlar, yatak odası takımı, oturma odası takımı... Hatice Yıldız Şengöz bu oyuncakları şu şekilde aktarmıştır: “Babam, bir dönem tahtaları küçük küçük kesip yatak, masa, sandalye şekli veriyordu. Annem Neriman Şengöz ise onların üstüne küçük örtüler dikiyordu. Çok hoş oluyordu. Bir butik set oyuncaktı. Aynısından bir tane daha yok.” (KK: 2). Geleneksel Eyüp Oyuncakları arasında olan ve çocukları hayata hazırlayan genelde evcilik oyunu için üretilen günümüzdeki oyuncakların kaynağını da bu cümlelerle öğrenmiş oluyoruz.

Dükkânda satılan çeşitli Eyüp Oyuncaklarının yanı sıra o dönemde piyasaya giren plastik oyuncaklar da raflarda yer edinmiştir. Yıldız Şengöz, bu süreci şöyle aktarmıştır:

“Sattığımız plastik oyuncaklar vardı. Bebekler vardı oynardık. Alüminyumdan yapılan tabaklar, tencereler, küçük kazanlar vardı. Teneke arabalar ve birçok plastik çingiraklar vardı. Çınçın denilen plastik oyuncaklar vardı. Dışarıdan alırdık hem satardık hem de oynardık. Sadece Eyüp Oyuncakları satmazdık yani Eminönü piyasasında satılan oyuncaklardan da alıp satardık.”

1939’da Kadri Şengöz teneke oyuncakların piyasayı nasıl değiştirdiğini aktardığı gibi; oğul Halit Şengöz’de 2001’de plastik oyuncaklardan yakınmıştır:

“Rahmetli babam, teneke oyuncaklara isyan etmişti. Ama yine de 16 yıl dayandı. Ben plastiğe daha çabuk teslim oldum. Bugün tezgâh başına geçsem, oyuncak yaparım. Hem baba mesleğini sürdüremediğim hem de İstanbul’a has bir güzelliğin yok oluşunu gördüğüm için çok üzgünüm. Biz sadece tahta oyuncak yapmazdık. Toprakta düdüklü testi, aynalı testi ve darbuka da yapardık. Bunları kendi çömlekhânemizde yapardık...” diyerek sitemini dile getirmiştir. (Özsoy 2001:79).

Oğul Şengöz’ün Eyüp Oyuncaklarının bitmesinin yanı sıra bir başka üzüntüsü de yaptığı oyuncaklardan bir tekinin bile elinde bulunmaması ve yıllarca kullandıkları araç gerecin, hele hele, elle çevrilen şerit testerenin hurdacıya satılmış, olmasıdır (Özsoy 2001: 79).

Yine de Eyüp Oyuncaklarından kopamayan Halit Şengöz onlara hiçbir zaman sırtını dönmemiş çocuklarına da bu işi öğretmiştir. Üç kız ve iki oğlu olan Şengöz’ün kızları senelerce babalarının yanında iş öğrenip ona yardımcı olmuştur. 1966 Eyüp

doğumlu, ortanca kızı Hatice Yıldız Şengöz dükkânda çalıştığı dönemleri şöyle aktarmıştır:

“6-7 yaşındayken yani 1972’den sonra hep babamın yanında çalıştım. Kardeşlerimle hep babamın yanındaydık. İlkokuldan itibaren hep çalıştık. Yaz tatillerinde tam gün çalışıyorduk ama okul varken sabahçı, öğlenci olarak iki gruba ayrılıyorduk. Bir dönem küçük ablam okula gidiyordu. Ben sabahları hem dükkânı açıyordum hem de babamın yanında duruyordum. Sonra ablam geliyordu okuldan ben gidiyordum. Orta okul serüvenimiz böyle geçti. Lisede de böyleydi. Okul biterdi biz hemen yardıma giderdik. Evlendiğimde 23 yaşındaydım, ondan sonra düzenli çalışmadım ama yine de git gel yaptım...”

Kendi çocukluğunda dükkân içindeki oyuncaklarla oynadığını söyleyen Yıldız Şengöz ilk yaptığı oyuncakların davul ve tef olduğunu söylemiştir. Kendine oynamak için yaptığı davullar dışında evde de sürekli davul yaptıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“Babam önce testere makinasında kasnaklarını keserdi. Sonra onları çiviyle birbirini üstüne çakar, çember hâline getirirdi. Ana gövdelerini ve kasnaklarını hazırlardı sonra biz derileri ıslardık. Koyun derisi kullanırdık genelde. Babam onları Bursa İnegöl’den alırdı. Bize rulolar hâlinde çok büyük şekilde geliyorlardı. Misal bir koyundan belki 10 tane davul çıkartıyorduk. Tabi büyüklüğüne küçüklüğüne göre değişiyordu bazen de. Deriler ıslatırdık o zaman deri yumuşardı iyice. Plastik tutkal denilen bir şey var yapıştırıcı. Onu sulandırır kasnakların kenarlarına sürer derileri gererek yapıştırırdık. Ondan sonra derilerin üstüne kasnakları sabitleyorduk. Sonra renkli kağıtlarla çemberlerini kırmızı yapardık ana gövdelerini sarı parlak kağıtlarla kaplardık. Sonra babam ince küçük çivileri kullanarak yaptığımız davulun tefin üstüne zillerini çakardı. Derilerin iyice kurumasını beklerdik, kuruyunca gerilirdi böylelikle üstüne vurunca ses çıkartırdı” (KK: 2).

Cambaz, düdüklü testi, kaynana zırlıtısı, oturma odası setleri, düdüklü testi, tef, davul, küçük hayvanlar, kamyonlar ve ismini hatırlayamadıkları çeşitli Eyüp Oyuncakları üretilen bu dükkân, 1976’da büyük bir sel felaketi ile kırılıp dökülmüştür. O günlerde henüz çocuk olan Yıldız Şengöz o günleri şöyle aktarmıştır:

“Ağustos sonu eylül başıydı. Çok büyük zayıat oldu. Camlar pencereler kırıldı. Dükkândaki var olan her şey sele kapılıp gitti. Oyuncaklar, vitrinler, raflar çöktü hep sele kapıldı. Hiçbir şeyi kurtaramadık. Babam, fotoğrafları, gazete ve dergi sayfalarını ve birçok şeyi dükkânda tutardı. O döneme ait fotoğrafların az olmasının bir sebebi de budur. O zamandan kalan fotoğraf, belge, oyuncak kalmadı elimizde. Babam selden sonra sıfırdan başladı her şeye. Sonrasında 7-8 sene daha oyuncak yapıp sattık.” (KK: 2).

Bu süreçte Eyüp Oyuncakları dükkânı da iki kısma ayrılarak bir bölümde oyuncak bir bölümde hazır eşya, dinî neşriyat satılmaya başlanmıştır. Kaynana zırlıtısı

oyuncağı bu dönemde yapılmamaya başlanan oyuncaklardan olmuştur. İnsanların istek ve yönelimlerine göre oyuncaklar değişiklik göstermiştir. Üstüne altın yaldızlı renklerle “Eyüp Hatırası” yazıp, yanlarına da küçük çiçek motifleri kondurdukları düdüklü testilerin bu dönem de çokça satıldığı da öğrendiğimiz bilgiler arasındadır.

Yıldız Şengöz eski dönemleri, çocukluğunda ve gençliğinde gördüğü Eyüp Oyuncakları aktardıktan sonra 2005 tarihli proje hakkında şunlara dikkat çeker:

“Zamanında belediye başkanı duyurmuştu, Eyüp Sultan Oyuncakçılığı ile ilgili bir proje olacak. Babamın da yanına geldiler. Neler yapılabilir diyerek görüşlerini aldılar. Daha sonra proje hayata geçmeye başladı. Babam projenin ilk ayağında yani eğitimcilerin eğitildiği kısımda, Eyüp’ün içinde bir lisede birkaç ders vermişti. Röportaj da yapılmıştı. Altı yedi kişiye ders verdi diye biliyoruz. Çünkü eve geldiğinde öyle kalabalık bir gruptan bahsetmedi bize. Babam oyuncaktan hiç kopmadı ilerleyen yaşına rağmen herkese yardım etmeye bildiklerini öğretmeye çalıştı. Gençken de yanına çok gazeteci gelirdi, gelen giden eksik olmazdı dükkân çok konuşmaya müsait değildi. O yüzden babam her geleni alır çay ocağına götürürdü ne anlattığını duymazdık ama daha sonra yayımlanınca görürdük. 2016 Haziran’da vefat etti babam ölmeden evvel de son olarak Kapalıçarşı’dan davul istediler. Eski tarzda güzelce yaptı 22 davulu, bunlar da son yaptığı oyuncaklardı.” (KK: 2).

Resim 2.7: Halit Şengöz projenin ilk adımında eğitim verirken

Son olarak da günümüzdeki *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* ile ilgili görüşlerini sorduğumuz Yıldız Şengöz, burada yapılanların kendi yaptıkları oyuncaklara birebir

benzediğini vaktinde kullanılan renklere çok yakın renklerin kullanıldığını aktarmıştır.

20. yüzyılda bu işi meslek hâline getirip uzunca yıllar devam eden Şengöz'ler yaptıkları farklı oyuncaklar ile sektöre yenilikler getirmiştir. Oğul Halit Şengöz 1934 doğumlu olup kendi çocukluğunda başta kendileri olmak üzere, Arif Usta ve Sadettin Usta adında iki oyuncak üreticisinden bahsetmiştir (Türkmenoğlu 2018: 281). Fakat Arif Usta hakkında başka hiçbir yerde rastlanmamıştır. Saddettin Usta'nın ise yukarıda anlatılan, Oyuncakçı Sadettin Amca olduğu düşünülmektedir.

Aşağıdaki görseller ise Şengöz Ailesi'ne ait oyuncakçılık ve bu serüvenlerini anlatan fotoğraflardan bazılarıdır.

Resim 2.8: Kadri Şengöz, bir zarar gelmesin diye oğlu Halit Şengöz'ü uzak tutmaya çalıştığı kalıp çıkartma makinası önünde sohbet ederken (<https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/foto-galeri/arsivlerde-eyup-oyuncaklari-ve-eyup-oyuncakciligi>)

Resim 2. 9: Oğul Halit Şengöz babasından kalan dükkânın önünde
<https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/foto-galeri/arsivlerde-eyup-oyuncaklari-ve-eyupoyuncakciliği>

Resim 2.10: Şengöz Ailesi dükkânları önünde sünnet çocuklarına oyuncak satarken
<https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/foto-galeri/arsivlerde-eyup-oyuncaklari-ve-eyupoyuncakciliği>

Resim 2.11: Kadri Şengöz 1924 tarihinde açtığı Eyüp Oyuncakçısı dükkânının önünde <https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/foto-galeri/arsivlerde-eyup-oyuncaklari-ve-eyup-oyuncakciligi>

Resim 2.12: 1939 Tarihli *Yedigün Dergisi*'ndeki Eyüp Oyuncakları <https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/foto-galeri/arsivlerde-eyup-oyuncaklari-ve-eyup-oyuncakciligi>

2.2.3. Eyüp Oyuncaklarının Kayboluş Sebepleri ve Oyuncakçılar Çıkmazı Yangını

Kaynaklarda çok fazla bilgiye ulaşamadığımız 20 yüzyılın başlarından ortalarına kadar geçen altmış, altmış beş senelik oyuncak ve oyuncakçılık sürecini, zihinlerinde kaldığı kadar anlatan Eyüplüler sayesinde öğrenmekteyiz. Vaktinde karşılıklı sıralar hâlinde ön kısmı satış yeri, arka kısmı üretim yeri ve atölye olan yüzlerce oyuncak dükkânının olduğu Eyüp'te, Cami Kebir Caddesi'nde ve Eyüp Meydanı'nda 1955'lere doğru bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar dükkân kaldığı bilinmektedir.

Şimdiye kadar bu süreci anlatan hiçbir derli toplu yazı olmadığı gibi, 1572 tarihli Sultan II. Selim tarafından Haslar Kadısı'na çıkartılan “hüküm”den kimse bahsetmemektedir. Bu hüküm ile Eyüp'te var olan gayri ahlaki davranışların önüne geçilmek istenmiştir. Refik Ahmet Sevengil, 1927 tarihli *İstanbul Nasıl Eğleniyordu? Fethinden Zamanımıza Kadar İnceleme* adlı eserinde bu durum şöyle aktarılmıştır:

“II. Selim'in şikâyetler üzerine eğlence yerlerini kapatmak istemiştir. Eğlence yerlerinin yanı sıra özellikle Müslüman olmayan halkın, eğlenmek için gündelik işlerin yürütüldüğü bazı dükkânların da kullandığını öğrenince 1573'te Eyüp semtindeki fırınları, kaymakçı ve oyuncakçı dükkânlarının sahipleri olan gayrimüslimlerin burada ticaret yapmaları yasaklanmıştır. Bostan ve bahçelerde düzenlenen eğlencelere de yer verilmemiştir.” (Sevengil 1927:50).

Bu noktada bahsedilmesi gereken konu oyuncakçı dükkânlarıdır. II. Selim zamanın da bile bu dükkânların Eyüp'te olduğunu bilmemiz tarihsel süreç için önemlidir. Aynı zamanda bu oyuncak dükkânlarının sahipleri ticari olarak menedildikten sonra bu dükkânlarının yeni sahiplerinin de oyuncakçılığa devam ettiğine dair nesnel bir bilgi bulunmamaktadır. Yani 17. yüzyılda başladığı ileri sürülen Eyüp Oyuncakçılığına 16. yüzyılda bir yasak gelmiş olması muhtemeldir.

Yine Eyüp Oyuncaklarının görünürlüğünün azalmasına ve dükkân sayısı ile oyuncak yapım ustalarının sayısının azalmasına sebep olduğu ileri sürülen bir diğer olay ise, yangınlardır. Eyüp semti, İstanbul için neredeyse her dönem gözde semttir. Bu çevrede yaşayan insanların çoğunun evi ahşaptandır. Eyüp'ün eski hâllerine dair elimize geçen fotoğraflara baktığımızda betonarme yapılaşmanın çok yeni

başladığını söyleyebiliriz. Ahşap ağırlıklı yerleşim olan bu semtte tarih boyunca pek çok yangın meydana gelmiştir.

Ahmed Rasim 1921’de *Vakit Gazetesi*’nde, bir yangının Eyüp ve Oyuncakçılar Çıkmazını çok etkilediğini birçok dükkânın zarar gördüğünü yazmıştır. Fakat Eyüp semtine gittiğimizde görüştüğümüz birçok yaşça büyük insana bu yangını ve hatıralarını sorduğumuzda böyle bir yangını kimse hatırlamamaktadır. Aile büyüklerinden bu yangınla ilgili bilgi duyanlar ise, Eyüp’te evler ahşap olduğu için çokça yangın olduğunu anlatarak Oyuncakçılar Çıkmazında eskiden beri evlerin olduğunu yani böyle bir yangın olsa da oyuncakçıların çok fazla etkilenmeyeceğini aktarmıştır. Oyuncakçıların ekseriyetle Cami Kebir Caddesi’nde olduğunu orada da bir yangın çıkmadığını belirtmişlerdir.

Yine Eyüp Oyuncaklarını olumsuz etkileyen bir dış etken ise 1957’lerde dönemin Başbakanı Adnan Menderes’in Eyüp Bulvarı ve çevresini yenileme çalışmasıdır. Bu sebeple oradaki oyuncakçılar dâhil birçok dükkân yıkılmış, çevre düzenlenmesi süresinde de insanlar başka işlere yönelmiş ve kurulu düzeni olan Eyüp Oyuncakçıları bir kez daha dağılmıştır.

1960’tan sonra gazetelerde Eyüp Oyuncaklarına dair haberler yapılmıştır. Fakat yeni bir dükkânın açılması ya da oyuncak sektörünün büyümesi söz konusu değildir. Oyuncak yapımına devam eden dükkânlar eş zamanlı başka ürünler de satmaya başlamıştır. Ve de artarak yayılan plastik oyuncaklara dükkânlarında yer vermişlerdir. Bekir Onur, *Oyuncaklı Dünya* adlı kitabında, 1960’lara doğru bu semti ziyaret ettiğini Kadri Şengöz ile görüştüğünü onun dâhi başka ürünler satmaya başladığını aktarmıştır (Onur 1992). Eyüp Oyuncakları, artık bu oyuncaklara sahip insanların ellerinde muhafaza edilen otantik bir değere dönüşmüştür. Bu kişilerden bazıları, ellerindeki oyuncakları İstanbul’daki çeşitli müzelere bağışlamış, daha görünür hâle getirilmeleri için yardımcı olmuştur.

Üretimi her ne kadar yavaşlasa da o dönemi anlatan hatıralarda, Bekir Onur, Sunay Akın, Gürol Kutlu, Balıkhâne Nazırı Ali Rıza Bey ve Sermet Muhtar Alus gibi kişilerin eserlerinde Eyüp Oyuncaklarından geriye kalan her ne varsa hepsine yer verilmiştir.

Bu süreçten sonra Eyüp Oyuncakları ilk olarak 2005 senesinde bir projede karşımıza çıkmıştır. Bu projede unutulmuş oyuncak geleneğinin canlandırılmasının yanı sıra

Çalışmayan kadınlara da istihdam sağlamak hedeflenmiştir. şubat 2005 tarihinden sonra projeye katılanlara, eğitim verilmiştir. Eğitim alan kadınlar oyuncak üretip ve satmaya başlamış akabinde kooperatif kurmuştur. Bu kooperatif ile daha görünür olan kadınlar yurt içi ve yurt dışında birçok yerde Geleneksel Eyüp Oyuncaklarını, “*Tarihî Eyüp Oyuncakları*” adı ile tanıtılmıştır.

3. FENER-BALAT SEMTLERİNDE YAŞAYAN EV KADINLARINA EYÜP OYUNCAKÇILIĞI’NIN ÖĞRETİLEREK İŞ SAHİBİ YAPILMALARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞ İLİŞKİLERİ KURULMASI PROJESİ

3.1.Projenin Ortaya Çıkışı ve Eğitim Süreci

Avrupa Birliği ile Türkiye İş Kurumu Ortaklığında “Yeni Fırsatlar Programı” çerçevesinde yürütülen Fener-Balat Semtlerinde Yaşayan Ev Kadınlarına Eyüp Oyuncakçılığı’nın Öğretilerek İş Sahibi Yapılmaları ve Sürdürülebilir İş İlişkileri Kurulması Projesi, Şubat 2005’te faaliyete geçmiş bir projedir. Tarih Vakfı’nın Eyüp üzerine yaptığı pek çok çalışma, oyun ile oyuncak tarihi konusunda yaptığı araştırmalar ve Eyüp Oyuncakçılığı’nın yeniden hayata geçirilmesi amaçları birleştirilerek yeni fırsatlar programından sağlanacak bir destekle bölge kadınlarının istihdamına yönelik bir projeye dönüştürülmüştür (Yalçinkaya 2005:1). Böylece hem kaybedilmiş önemli bir kültürel miras olan Eyüp Oyuncakçılığı’nın yeniden canlandırılması hem de oyuncakların kadınlar tarafından üretilecek olmasıyla, kayıt dışı ekonominin önlenmesi yolunda birkaç adım atılması sağlanmıştır.

Projenin danışmanlığını Marmara Üniversitesi’nin Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı İlk Öğretim Bölümü öğretim görevlisi Dr. Öğr. Üyesi Tosun Yalçinkaya yapmıştır. Yalçinkaya’nın *Eyüp Oyuncakçılığı El Kitabı* adlı kitabından edindiğimiz bilgiye göre, 100.396,07 EU olan bütçenin 90.356,46 EU bölümü AB Merkez Finansman ve İhale birimi tarafından karşılanmıştır (Yalçinkaya 2005:2).

12 ay süren proje kapsamında önce 6 katılımcı, eğitimci olarak eğitilmiştir. Bu bir aylık eğitim sonucunda belge alan eğitimciler, ağustos ayında başlayan ve iki ay süren bir diğer eğitim ile 57 işsiz kadına; Eyüp Oyuncakçı üretimi, ahşap kesimi, üretim yöntemleri, çizimleri ve malzemeleri ve oyuncakların aslına uygun süslenmesi gibi birçok konu öğretilmiş, oyuncak pazarlama teknikleri gösterilmiştir.

Bu eğitim sonucunda alana daha fazla ilgi duyan kadınlar proje danışmanı Yalçinkaya’dan da işin biraz daha detayını öğrenmek adına 1 aylık eğitim daha talep etmiştir ve Yalçinkaya’dan da eğitim almışlardır. Bu eğitimler Eyüp semtindeki Zâl Mahmut Paşa Cami külliyesinde verilmiştir. Buraya atölyeler kurulmuştur.

Eyüp Oyuncakçılığı projesinin ilgi çekici bir bölümü de Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ile ortak yürütülen Ana Destek Programı eğitiminin verilmiş olmasıdır. Eğitimlere katılan kadınlar arasında 3-9 yaş grubunda çocukları olan annelere verilen bu programda, özellikle aile-çocuk ilişkisi, beslenme, okula hazırlık ve önleyici sağlık konuları ele alınmıştır (Yalçınkaya 2005:3).

Projede son dönemde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, Eyüp Belediyesi'nin katkılarıyla sürdürülebilirliğin sağlanması yolunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Eyüp Belediyesi, Eyüp Sultan Mehterhanesinin bir bölümünü Eyüp Oyuncakçılığı eğitimi için atölye ve çalışma mekânı olarak tahsis etmiş ve sonrasında üretilen oyuncakların satışının sağlanması için de bir ya da birkaç dükkânın tahsisini taahhüt etmiştir. Böylece proje bölgesi Fener-Balat semtlerinde yaşayan kadınlarla beraber Eyüp bölgesini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Balat-Fener Kültür ve Güzelleştirme Derneği, Fener-Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı ve Eyüp Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilen projede, 57 katılımcı ve kursiyer eğitimleri tamamlanmıştır (Yalçınkaya 2005:4).

Oyuncakla dair birçok şeyi öğrenen kadınlar, eğitim süreleri bittiğinde hem projeye destek veren kurumlar tarafından hem de Eyüp Sultan Belediyesi'nin katkılarıyla bir sergi programı hazırlanmıştır.

3.1.1. Eyüp Oyuncakçılığı Sergisi

İstanbul'da 21 Ekim- 18 Aralık 2005 tarihleri arasında Topkapı Sarayı'nın Darphâne-i Âmire binalarında "Eyüp Oyuncakçılığı Sergisi" açılmıştır. Bu sergi ile 57 kadının yaptığı oyuncaklar gösterilip, halkın ilgisi çekilmiştir. Petek Ersoy İnci, sergi mekânını şu şekilde tasvir etmiştir:

"Eyüp Oyuncakçılığı Sergisi mekânı, daha önceden de bahsedildiği gibi Topkapı Sarayı'nın Darphâne-i Âmire sıra odalarıydı. Dört adet olan bu odaların ilkinde, Eyüp Oyuncakçılığı geleneği ile ilgili bilgi panoları ve çeşitli oyuncakların içinde teşhir edildiği camekânlar bulunmaktaydı. İkinci oda da Eyüp oyuncaklarında kullanılan malzemeler ve oyuncakların yapım aşamaları hakkında bilgi veren panoların yanı sıra birkaç tür oyuncak örneği yine camekânların içinde tanıtılmaktaydı. Üçüncü oda slayt gösterisi için, dördüncü oda ise internet üzerinden satışa çıkarılacak olan oyuncaklar ve çeşitli afişler için ayrılmıştı." (Ersoy İnci 2006: 188).

Böylelikle buraya gelen ziyaretçiler sadece Topkapı Sarayı'nı değil Osmanlı Devleti zamanında ortaya çıkmış fakat birçok sergi ve müzede kendine yer edinememiş olan

bu geleneği görme fırsatını elde etmiştir. Bu sergi dışında diğer bir sergi de 18-23 Nisan tarihleri arasında Taksim’de Avrupa Birliği Bilgi Merkezi’nde açılmıştır (Yalçınkaya 2006: 3).

3.2.Tarihî Eyüp Oyuncakları ve Benzerleri Kadın Kültür ve İşletme Kooperatifi

2005 tarihli projede oyuncağa dair eğitim alan kadınlardan bazıları bu yolda ilerlemeye karar vermiştir. Makinaların kullanımı, ahşap kesimi, oyuncak montajı, oyuncakları boyama aşaması genel kapsamıyla öğretilmiş. Fakat yine de üç dört aylık bir eğitim ile her şey detaylı öğretilmemiş ve öğrenilememiştir. Kadınlar zamanla torna makinasında başında çalışarak deneyerek daha hızlı ve şeklen daha göze hitap eden oyuncaklar yapmayı öğrenmiştir.

Eğitim sonrası alınan belgenin de hakkını vermek isteyen kadınlardan on ikisi, dönemin yetkililerinin de yönlendirmesi ile 2006’da “*Tarihî Eyüp Oyuncakları ve Benzerleri Kadın Kültür ve İşletme Kooperatifini*” kurmuşlardır. Kooperatifte her kadına eşit haklar verilmiş herkese kooperatif başkanlığı hakkı ve söz hakkı tanınmıştır. Kadınlar yaptıkları oyuncakları satmaya başlayarak kazanç elde etmeye başlamıştır. Bu kooperatifte yapılan oyuncaklar “*Tarihî Eyüp Oyuncakları*” adı ile satılmıştır.

Kooperatif süreci ile Eyüp Belediyesi yetkilileri, kadınlara hem Pier Loti Tepesi’nden hem de Eyüp Oyuncakçılar Çarşısı’ndan atölye ve satış yapılacak yer tahsis etmiştir. Aynı zamanda eğitim aldıkları Zâl Mahmut Paşa Cami’nin külliyesindeki atölyeler de bozulmadan kooperatifteki kadınlara verilmiştir. Oyuncakların yapım ve satım aşaması burada olmuştur. Buradaki satışlarda da tamamen kadınlara destek verilmiş ve belediye tahsis ettiği yerler için kira almamıştır. Projeye dâhil olan kadınlara -emekliler dâhil değil- İŞ-KUR tarafından cüzi bir miktar verilmiştir. Bu cüzi miktar kesilince de zorlananlar, yaşı gereği rahatsız olanlar, başka uğraşları olan ya da aile düzeni buraya gelip çalışmaya uygun olmayan kadınlar da yavaş yavaş oyuncak yapımından, atölyelerden ve kooperatiftan uzaklaşmıştır.

2011- 2012 senelerine gelindiğinde belediye yetkililerinin değişmesi, kurumların farklılaşması gibi birçok farklı neden ile kadınlara tahsis edilen mekânlar, yeni gelen yetkililer tarafından geri istenmiştir.

Kadınlar artık kira ödemeye başlamıştır. Fakat bu süreç içinde de çabalamaya devam etmişlerdir. Zaten altı yedi senenin verdiği yetkinlik ve oyuncaklara yatkınlık ile kendilerini maddi olarak çevirecek güce sahip olmuşlardır. Özellikle “kendi oyuncasını kendin boya” adı altında yapılan etkinlikler ile hem Eyüp Oyuncakları daha geniş çevreye yayılmış hem de kazanç getiren bir etkinlik olmuştur. Bu etkinlik ile kadınlar ham oyuncakların satışını yapmış, çocuklar ise evlerinde boyamıştır. Okulların da gruplar hâlinde ziyarete gelip Tarihî Eyüp Oyuncaklarını yakından öğrenmiştir. Gelen çocuklara kültür ve tarihle ilgili bilgi aktarımları da yapılmıştır.

3.2.1. 2006-2018 Yılları Arasındaki Kooperatif Etkinlikleri

2006 yılından itibaren 12 sene boyunca kadınlar, resmî olarak; beş festivalde, bir forumda, dört fuar alanında, bir etkinlikte, bir seminerde, dört şenlikte bulunmuştur. Katıldıkları bu platformların her birinde ortak gaye Tarihsel Eyüp Oyuncakları olmuştur. Her ortamda Eyüp Oyuncakları’nın ayrı bir noktasına değinmişlerdir. Birçok etkinlikte de kooperatifteki kadınlara teşekkür edilip plaketter sunulup belgeler verilmiştir.

Kooperatif sürecinde kadınların katıldığı etkinlikler:

Festivaller:

27. 05. 2007- *II. Salacak Sokak Festivali Sokağın Ritmi, Sokağın Rengi Festivali*

25. 04. 2011- *Uluslararası Prof. Cüneyt Gökçer II. Tiyatro Festivali*

14. 12. 2013- *Türk Zevkinin Tasarım ve Sanatla Buluşması Festivali*

20. 04. 2016- *Tarihi Eyüp Oyuncakları Festivali*

22. 04. 2017- *Çocuk Sanat Festivali (22-23 Nisan Çocuk Bayramı)*

Forum:

19. 04. 2012- *IIX. Uluslararası Awid Forumu*

Fuar:

22. 11. 2007- *Oyuncak, Oyun ve Oyun Ekipmanları Fuarı*

22. 11. 2010- *Oyuncak, Oyun ve Oyun Ekipmanları Fuarı*

2010- *Almanya Frankfurt Kitap Fuarı*

17. 02. 2011- *XX. Uluslararası Anne Bebek Çocuk Ürünleri Fuarı*

Etkinlik:

2014- *Airport Outlet Center (Tarihî Eyüp Oyuncaklarını Kendin Yap Kendin Boya Etkinliği)*

Seminer:

16. 03. 2013- *Mimar Sinan Üniversitesi Dayanışmacı Ekonomiler Toplantısı*

Şenlik:

20. 11. 2007- *İstanbul Bilgi Üniversitesi (Üniversite tarafından oyuncak tanıtımı yapan kadınlara teşekkür belgesi verilmiş ve detaylıca oyuncaklar aktarılmıştır.)*

28. 05. 2011- *Muğla Yerleşik I. Otantik Çocuk Oyunları ve Oyuncakları*

25. 05. 2013- *Geleneksel 4. Hasbahçe Kadın Şöleni (Oyuncaklar tanıtılmıştır.)*

Proje:

12. 05. 2012- *Ümrân Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi (Oyuncaklar tanıtıldı, oraya da bir set bırakıldı.)*

14. 12. 2013 *Şeker Hayat Projesi (Oyuncaklar hem tanıtılmış hem de çocuklara yapımı öğretilmiştir.)*

01.04. 2014 *Feridun Tümer Ortaöğretim Okulu (Ahşap kesimi ve oyuncak yapımı öğretilmiştir.)*

Yurtdışı:

23. 04. 2016 *Tarihî Eyüp Oyuncakları Viyana Çıkartması (3 gün boyunca yabancılara hem oyuncak hem de geleneksel Türk kültürü tanıtılmıştır.)*

Kooperatif sürecine 12 kadınla başlanmış olsa da zaman geçtikçe kooperatiftan uzaklaşıp oyuncak yapımına ara veren kadınlar da olmuştur. Fakat geriye kalan beş-altı kadın başka projelerde de Eyüp oyuncaklarının tanıtılmasını sağlamıştır. Aşağıda detayları verilen bazı etkinlikler sadece oyuncak tanıtımı olmayıp kültür ve ülke için de önem arz eden etkinliklerdir.

2012 senesinde Eyüp Belediyesi'nin İstanbul Kalkınma Ajansı ve Dost Yaşam Down Sendromu Vakfı ortaklığında sürdürülen “Down Sendromlu Çocuklar İçin Şeker

Hayat Projesi” ile Eyüp Oyuncakları ile çocukları bir araya getirmiş ve oyuncaklar onların elinde yeniden can bulmuştur. Bu projenin amacı down sendromlu gençlerin mesleki eğitim alarak çalışma hayatına girmeleri ve kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamaktır. Buraya getirilen hazır hâldeki Eyüp oyuncaklarının boyanması ve süslenmesi tamamen buradaki gençlere bırakılmıştır.

2012’deki önemli bir diğer proje ise Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi ile yapılmıştır. Seramik Sanatçısı Ümran Baradan tarafından 2004 yılında Çocuk Müzesi adıyla açılan bina Konak Belediyesi’nin katkılarıyla ve Sunay Akın’ın da danışmanlığı ile, 17 Ocak 2010 tarihinde “Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi” adıyla hizmete başlamıştır. Bu müzede de insanlara Eyüp oyuncakları öğretilmiş, yine oyuncaklardan bir set buraya bırakılarak bu müzeye gelen insanlara da Eyüp tanıtımı yapılmıştır.

2014 senesinde yine bir proje ile oyuncakların kesimi ve yapımı Feridun Tümer Ortaöğretim Okulu’ndaki öğrencilere öğretilmiştir. Uzun soluklu olan bu projede çocuklara bilmeleri gereken her teknik detay öğretilmiştir.

Yine hem Eyüp oyuncakları hem de ülke tanıtımı için önemli olan bir başka proje ise Eyüp Belediyesi ve Yunus Emre Enstitüsü Viyana Temsilciliği iş birliğiyle, 23 Nisan 2016 tarihinde Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nda, Viyana’da hayata geçirilmiştir. Bu proje ile hem yabancılara Eyüp Oyuncakları aktarılmış ve anlatılmış hem de proje kapsamında öğretilen her oyuncak barındıran bir set Yunus Emre Enstitüsüne bırakılarak, tanıtım yapılmıştır.

Aradan geçen 12 seneden sonra, 2018’de, kooperatifte sona kalan beş kadın da dağılma kararı almıştır. Kooperatifin tüm isim hakları ve buraya ait olan makineler, cihazlar, ürünler ve ham oyuncaklar Şennur Ülker’e bir ücret karşılığında devredilmiştir. Bu süreçte yapılan her etkinlik medyada, dergilerde ve gazetelerde yer almıştır. Kooperatifteki kadınlar birçok yere röportaj vererek görünürlüklerini arttırmıştır. Yurtdışında yapılan etkinliklerde de gidilen ülkelerin yerel basınında Eyüp Oyuncaklarına yer verilmiştir.

3.3.Proje Kapsamında Yapımı Öğretilen Eyüp Oyuncakları

Kadınların eğitim alarak yapımını öğrendiği Eyüp Oyuncakları'nın sayısı kayıtlara geçen Eyüp Oyuncaklarının yarısından daha azdır. Fakat buna rağmen yeniden canlandırma projesi ile başarı elde edilmiştir. Daha çok ahşap oyuncaklara ağırlık verilen bu projede kadınlara on dört adet Geleneksel Eyüp Oyuncağı öğretilmiştir. Bu oyuncaklar sırası ile: Cambaz, şeytan minaresi, beşik, tel dolap, masa- sandalye, dönme dolap, aynalı araba, üstü ve yanları açık araba, el arabası, çift çinçinli araba, tek çinçinli araba, saltanat kayığı, saplı davul (el davulu) ve kaynana zırlıtısı oyuncaklarıdır. Bu oyuncakların şekillerini ve yapımına dair detayları, proje yazarlarından Tosun Yalçinkaya hazırlamıştır.

Eyüp Oyuncakçılığı El Kitabı, eğitim alan her kadına temin edilmiştir. Bu kitapta ilk sayfalarda, projenin nasıl ortaya çıktığı ve yapılması planlanan şeyler anlatılmıştır. Akabinde 14 oyuncak fotoğraflarıyla beraber birebir ölçüleri verilerek, hangi malzemelerin kullanılıp parçaların nasıl monte edileceği detaylıca verilmiştir. Bu oyuncakların yapımında ve çiziminde *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Eyüp Oyuncakları Kataloğu*'ndan da yararlanıldığı görülmektedir. Bu kataloğun içinde 4 araba, 2 çinçinli araba, 1 cambaz, 1 şeytan minaresi, 2 sandalye, 1 tel dolap, 2 beşik, 1 el arabası, 2 toprak testi, 2 topaç, 1 meşin top, 3 tef, 4 davul, 1 trampet ve 1 kaynana zırlıtısı olmak üzere 28 adet Geleneksel Eyüp Oyuncağı mevcuttur.

Kataloğu oluşturan 28 parça eserin müzelerdeki durumu için Geleş, 1939 yılından itibaren Beyazıt'taki İnkılap Müzesinde sergilendiklerini, 1945 yılında müzenin taşınmasından sonra eser sayısının artması ve mekân imkânsızlıkları nedeni ile sergiden kaldırıldıklarını, 1991'de de geçici bir sergilemeden sonra tekrar depoya koyulduklarını, aktarmıştır. 2001 civarında, Müze Envanter Defterindeki kayıtlarda, örnekler hakkındaki bilgiler kısıtlı olmakla beraber, birçoğunun harap durumda oldukları yazılıdır. Yapılan bakım-onarım sonrası, eserlerin durumu iyileştirilmiştir. Geleş'in de aktardığı gibi, iyi durumda olmaları, günümüze gelebilen nadir örneklerden olmaları açısından sevindiricidir (Geleş 2002: 219).

Adı geçen koleksiyonda 20. yy'da yapılmış olarak tarihlendirilen eserler şunlardır: (<https://www.eyupoyuncakcisi.com/tr/eyup-oyuncaklari-koleksiyonu> adresinden 4 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.)

Resim 3.1: Aynalı Araba

Resim 3.2: Çekçek Araba

Resim 3.3: Kuşlu Araba

Resim 3.4: Kağı

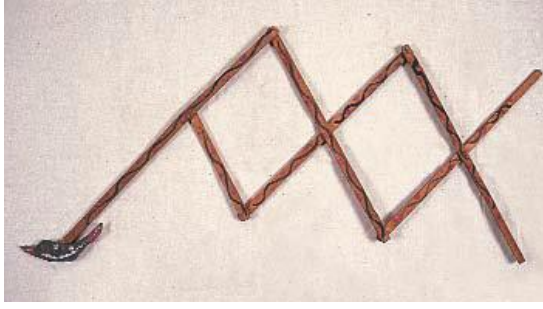
Resim 3.5: Tek Çiçinli Araba

Resim 3.6: Cambaz

Resim 3.7: El Arabası

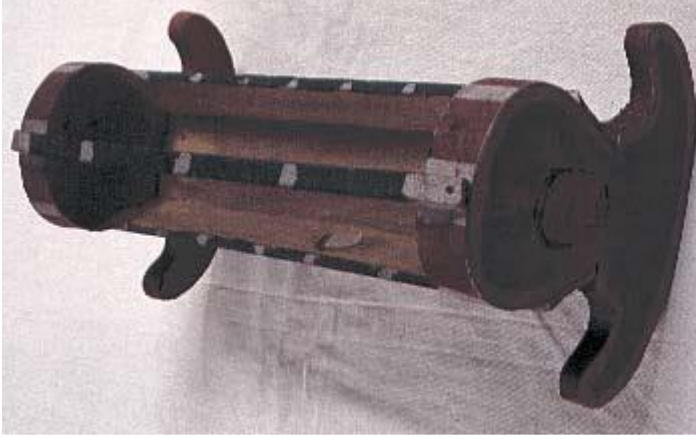
Resim 3.8: Şeytan Minaresi

Resim 3.9: Dönme Dolap

Resim 3.10: Tel Dolap

Resim 3.11: Aynalı Beşik

Resim 3.12: Kaynana Zırılıtsı

Resim 3.13: Davul

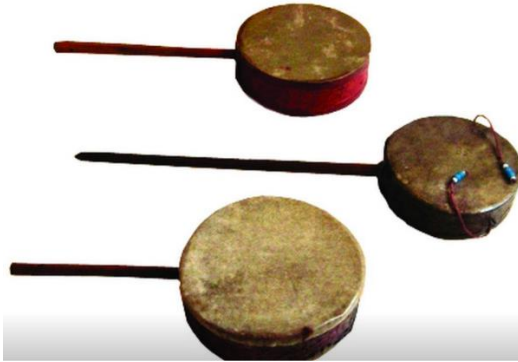
Resim 3.14: Davul

Resim 3.15: Saplı Davul (a)

Resim 3.16: Saplı Davul (b)

Resim 3.17: Saplı Davullar

Resim 3.18: Zilli Tef

Resim 3.19: Topaç

Resim 3.20: Su Testisi (a)

Resim 3.21: Su Testisi (b)

3.3.1. Cambaz Oyuncağı

Bu oyuncağı diğer tüm Eyüp Oyuncaklarından ayıran en önemli özellik üzerinde insan sureti olmasıdır. Hacivat- Karagöz tasvirleri dışında, Osmanlı Devleti'nde insan sureti bulunan oyuncak yapılması dinen sakıncalı görülmüştür. Cambaz oyuncağı ise uzun bir çubuk üzerinde tekerleğe bağlı olan üzerinde insan yüzü çizili olan bir oyuncaktır. Bu oyuncak ahşaptan yapılır sadece bağlantı noktalarında vidalar vardır.

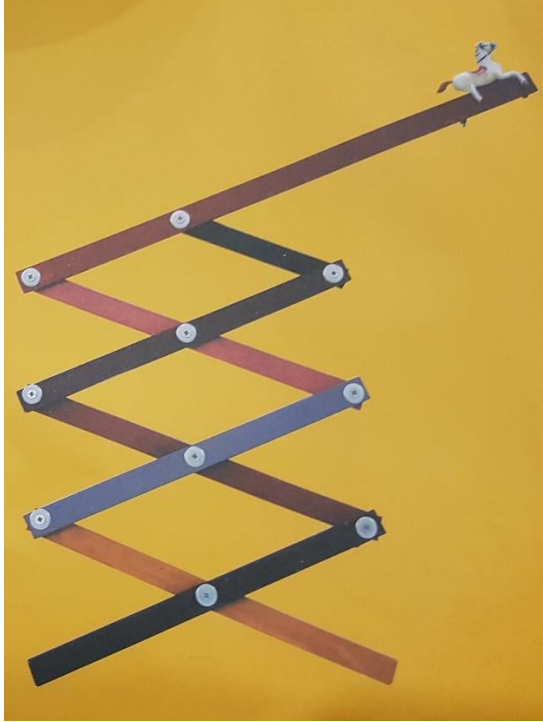

Resim 3. 22: Cambaz (Yalçınkaya 2005)

3.3.2. Şeytan Minaresi Oyuncağı

Şeytan işi, şeytan merdiveni gibi birçok farklı isimle anılan bu oyuncakta açılıp kapanabilen bir mekanizma vardır. Bu mekanizma ile oyuncak uzar ve kısalır. Oyuncak iki el kullanılarak saplarından tutup oynatıldığında ileriye ve geriye doğru hareket etmektedir. Genelde oyuncakın uç kısmına hayvan figürü ya da cambaz oyuncakının minyatürü gibi bir figür oturtulur.

Neden bu isimle anıldığı bilmediğimiz bu oyuncak ile dikkatli oynanması gerekir. Uzayıp kısılma özelliği ile çocukların birbirine zarar verebileceği bir oyuncakla dönüşebilir. Televizyonun ve radyonun icat edildiği dönemlerde de bu iki cihaz şeytan işi olarak anılmıştır. Yani bu isimler belki de adı başka olan bir oyuncakla takılmış lakap şeklinde isim de olabilir. Fakat günümüze kadar bu isimle geldiği için kimse bu ismi yadırgamamaktadır. Şeytan minaresi ahşaptan yapılır, boyutuna göre değişen aynı boyuttaki ahşap parçaları vidalarla sabitlenir ve bu oyuncakın üstüne çok farklı şekil ve desenler çizilir.

Resim 3. 23: Şeytan Minaresi (Yalçınkaya 2005)

3.3.3. Beşik, Tel Dolap ve Masa- Sandalye

Öcal Oğuz, oyun çocuğun işidir (2012: 83); Antony Burton, oyuncakların en büyük çekiciliği bize dünyayı minyatür hâlinde göstermeleridir (1986 :5) demiştir. Çocuklar, bu dünyaya ve gerçek hayata oyunlarla oyuncaklarla hazırlanır. Çocukluk döneminde birçok oyuncakla haşır neşir olunur. Fakat gerçek hayatta kullanılan eşyaların minyatür hâlde yapılıp çocuklara verilmesi diğer oyuncaklara göre daha derin anlamlar taşır.

Beşik, doğumla beraber bebeğin ve ailesinin çevresindeki önemli eşyalardan biri hâline gelir. Çocuk uykuya hazırlanma evresinde beşiğe yatırılarak aile büyükleri tarafından masallarla ninnilerle uyutulur. Türkülerde de kendine yer edinen beşik deyimlerde atasözlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Hayatın içinde bu kadar mühim olan beşik çocukların da vazgeçilmez oyuncacı olmuştur. Beşiğe dair anıları ya da çevrede gördükleri bebeklerin beşikleri onların hafızasında yer edinir. Ve gördüklerini uygulamaya başlarlar.

Tel dolap ise buzdolabı yerine koyacağımız bir nesnedir. Ahşap bir dolabın kapakları telle kapatılır. Böylelikle hem içerideki ürünler hava alarak bozulmaz hem de açıkta olmasına rağmen içine böcekler giremez. Evlerde kullanılan bu nesnenin oyuncaca dönüşmesi de çocuğun o eşyayı nasıl kullanacağını anlatan iyi bir uygulama aracıdır. Masa- sandalye de aynı şekilde minyatür oyuncak hâline getirilmese bile çocuğun evin içinde durmadan gördüğü eşyalardır. Onun oyuncak hâlinde karşısına çıkması çocuk için olumlu bir durumdur. Bu oyuncakların yapımında ahşap, vida, tül, tel örgü, çivi, boncuk gibi çeşitli malzemeler kullanılmaktadır.

Resim 3. 24: Tel Dolap (Yalçinkaya 2005)

Resim 3. 25: Aynalı Beşik (Yalçınkaya 2005)

Resim 3. 26: Sandalye (Yalçınkaya 2005)

3.3.4. El Arabası, Aynalı Araba, Üstü ve Yanları Açık Araba

El arabası, evin dışında yük taşımak için kullanılan aracın minyatürüdür. Çocukların da minik eşyalarını taşımak için kullanabileceği bu minyatür oyuncak onların hayal gücü ile şekil alır. Aynalı araba ile üstü ve yanları açık araba ise Eyüp Oyuncaklarının çıkış tarihinde Osmanlı Devleti zamanında kullanılan at arabalarının minyatür halidir. Aynalı araba her tarafı süslü, insanları taşımak için kullanılan araba iken; üstü ve yanları açık araba daha çok insanlara ait eşyaların bir yerden başka bir yere naklini sağlarken kullanılan arabaların minyatür oyuncak halidir.

Resim 3. 26: El Arabası (Yalçınkaya 2005)

Resim 3. 27: Aynalı Araba (Yalçınkaya 2005)

Resim 3. 28: Üstü ve Yanları Açık Araba (Yalçinkaya 2005)

3.3.5. Çift Çınçınlı Araba (Şehzade Arabası), Tek Çınçınlı Araba

Bu iki oyuncakın tekerleği olmasına rağmen bilinen arabalara benzemez. Daha çok çocuklar için bir yürüteç aracıdır. Çocuk oyuncakın sapından tutup ileriye ittiğinde tekerler dönmeye başlar ve çocuk arkasından yavaş yavaş yürümeye başlar. En başlarda bu oyuncakın saray ve çevresinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu yüzden de çift çınçınlı, şehzade arabası olarak da bilinir. Oyuncakın mekanizması diğer oyuncaklardan çok farklıdır. Tekerler döndüğü anda üstlerindeki paralel silindir şeklindeki kısımlar da dönmeye başlar ve bu silindir kısmında ses çıkarak boncuk vb. nesneler vardır. Çınçın kelimesi de çıkardığı sestten dolayı oyuncakın ismi olmuştur. İkisinin yapımında da denge ve ağırlık sağlamak amacıyla teneke, konserve kutuları kullanılmıştır. Herhangi bir kaynakta karşımıza çıkmamasına rağmen 17. yy'da bu oyuncakların yapımında kurşun, civa gibi ağırlık sağlayacak şeylerin kullanıldığı düşünülmektedir.

Resim 3. 29: Çift Çınçınlı (Yalçinkaya 2005)

3.3.6. Saltanat Kayığı Oyuncağı

İstanbul'un Fatih tarafından 1453'te alınmasıyla sultan kayıkları Osmanlı'da görülmeye başlamıştır. Bu kayıklar daha sonra çokça kullanılmıştır. Eyüp ile Topkapı Sarayı arasındaki bağlantı Haliç ile sağlandığından, Eyüp saltanat kayıklarına fazlaca aşına olan bir semttir. Padişahlar, haremeleri, paşaları ve saraydaki insanlar; önemli günlerde, bayramlarda, kutlamalarda, sünnet düğünlerinde, kılıç kuşanmalarda ve diğer özel günlerde her zaman Eyüp'e gelerek buradaki mezarları türbeleri ziyaret ederlerdi. Oyuncakların çağın tanıkları olduğu da göz önüne alındığında, bu ulaşım aracının oyuncığa dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Oyuncanın yapım aşaması baya zahmetli olmuştur. Üstelik bu oyuncakta ahşap ustalığı kadar üstünün süslenmesi ve kayıklarda bulunan motiflerin çizilmesi de bir o kadar önemlidir.

Resim 3.30: Saltanat Kayığı (Yalçinkaya 2005)

3.3.7. Saplı davul (El Davulu), Kaynana Zırlıtısı Oyuncağı

Saplı davul üzerinde deri kullanılan bir oyuncaktır. Proje kapsamında da özü bozulmadan yine deri kullanılarak oluşturulmuştur. Sesli bir oyuncaktır. Kaynana zırlıtısı ise yine sesli bir oyuncak olup bu ismi nereden aldığına dair birçok söylenti olan bir oyuncaktır. Ahşap sapın elde tutulup döndürülmesi sonucu çıkan ses dikkat çekicidir.

Proje süresinde kadınlara yapımı öğretilen on beş oyuncak için, oyuncak şekilleri ve modelleri Yalçinkaya'nın (2005) kitabında gösterilmiştir. Bu oyuncaklar için

geçmişten ilham alınsa da canlı renkleri, kullanılan malzemenin daha kaliteli olması, desenlerin ve süslemelerin estetik bir şekilde olması ve bireysel yaratıcılığın kattığı pek çok yenilik bu oyuncakları tercih etmeye aracı olmuştur.

3.3.8. Dönme Dolap

Osmanlı'da devletin heybetini ve gücünü sergilemek amacıyla birçok vesileyle saray şenlikleri ve halk eğlenceleri düzenlemiştir. Metin And, bu eğlencelerin dört amacını, "politik veya toplumsal olayların vurgulanması, hoşça vakit geçirmek, sultanın gücünü sergilemesi ve ticareti arttırmak" olarak sıralar (2011: 10). Dönme dolapta tam da bu tarz etkinliklerde ortaya çıkan, çocukların salıncaklara bindirilip, elle döndürülerek eğlendirildiği bir mekanizmanın sonucunda ortaya çıkan oyuncaktır. Yine bu oyuncağın da yapımı diğerlerine göre zahmetlidir. Boncuklarla boyalarla süslenen altın yaldızlı işlemelerle kaplanan bir oyuncaktır.

Resim 3. 31: Dönme Dolap (Yalçınkaya 2005)

4. GELENEKSEL EYÜP OYUNCAKÇISI MÜZE VE ATÖLYESİ

4.1. Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı Tarihçesi

2005 tarihli Fener-Balat Semtlerinde Yaşayan Ev Kadınlarına Eyüp Oyuncakçılığı'nın Öğretilerek İş Sahibi Yapılmaları ve Sürdürülebilir İş İlişkileri Kurulması Projesi ile eğitim alan 57 kadından yalnızca Şennur Ülker bu mesleğe devam etmektedir.

Ülker, 1975 Eyüp doğumludur. Fen lisesinden mezun olduktan sonra 2000'lere kadar uzunca bir süre bir şirkette bilgisayar sistem sorumlusu olarak çalışmıştır. Daha sonra çocuklarını büyütmek için işten ayrılma kararı almıştır. Aradan geçen 3-4 seneden sonra bilgisayarlara gelen Windows işletim sistemi, Ülker'in mesleğini geçersiz hâle getirmiştir ve yeniden öğrenmesi gereken bir sistem oluşmuştur. Eski işine dönmeme kararı alan Ülker 2005 senesinde Avrupa Birliği ile Türkiye İş Kurumu ortaklığında yeni fırsatlar programı çerçevesinde yürütülen "Fener-Balat Semtlerinde Yaşayan Ev Kadınlarına Eyüp Oyuncakçılığı'nın Öğretilerek İş Sahibi Yapılmaları ve Sürdürülebilir İş İlişkileri Kurulması" adlı projeye dâhil olmuştur. Şu anda da İstanbul Üniversitesi'nde Çocuk Gelişimi Bölümüne ikinci sınıf öğrencisi olarak devam etmektedir.

Normalde bu proje başka semtlerde olmasına rağmen dönemin belediye başkanının girişimleriyle Eyüp semtine taşınmıştır. Eyüplü olan Ülker, evinin yakınındaki Zâl Mahmut Paşa Caminin külliyesindeki bu projeden haberdar olmuştur ve katılmak için gereken belgeleri hazırlamıştır. Avrupa Birliği, Türk Tarih Vakfı, İş-Kur ve Eyüp Belediyesi'nin ortaklaşa yaptığı bu projede hedef hem kadın istihdamı sağlamak hem de 57 kadına Geleneksel Eyüp Oyuncaklarının yapımının öğretilmesidir. Farklı alanlardan olan hocalardan 3 aylık bir eğitim alan kadınlara *Eyüp Oyuncakçılığı Eğitimi* belgesi verilmiştir.

Şennur Ülker ve 10-12 kadın bu yolda ilerlemeye karar verince üç aylık eğitimden sonra, Marmara Üniversitesi hocalarından olup bu projeyi yazan Tosun Yalçinkaya'dan 1 ay daha özel eğitim alarak kendilerini geliştirmişlerdir. Bu eğitimden sonra 12 kadın bir araya gelip 2006'da kooperatif kurmuşlardır.

Ülker, kooperatif çalışmalarından bağımsız olarak başta Balarısı Montesöri Anaokulu olmak üzere birçok okulda senelerce oyuncak yapımına dair eğitim vermiş, çocuklara kültürel geçmişi olan oyuncakları öğretmiştir. Bu verdiği eğitimlerde etik çizgilerin dışına çıkmamış, Eyüp Oyuncaklarını değil de atık malzemelerden oyuncak yapımını öğretmiştir. Yine de kıl testere ve torna makinaları başta olmak üzere birçok aleti burada kullanarak elini oyuncak konusunda daha yatkın ve yetkin bir hâle getirmiştir. Kooperatifte çalıştığı 10 senelik süre ile eş zamanlı olarak, kendini geliştirmek üzere eğitimler almıştır.

Bu alanla ilgili çeşitli belgeler ve sertifikalar almaya başlayan Ülker, kooperatiften ayrılarak bir ortağı ile kendi markasını oluşturma kararı almıştır. Bu süreçte de tanınırlığını arttırmak ve alandaki yetkinliğini göstermek için Kültür Bakanlığına başvurmuştur. Ahşap oyuncak konusunda kendini geliştiren Ülker 2016'da bakanlığa başvurarak oyuncakları kuruma götürmüş, yaptığı işi tanıtmış ve tescillemek istemiştir. Böylelikle bu alanda alabileceği belgelerin de neler olduğunu öğrenmiş, buna yönelik hazırlıklar yapmıştır. Bakanlıkla ilgili bu süreç 2019'da sonuçlanmıştır.

Bir senelik bir hazırlık sonrasında Ülker, 2017'de *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* adlı müze ve atölyesini açmak için Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'na (şimdiden sonra KOSGEB denilecektir) başvurmuştur.

KOSGEB tarafından müze ve atölyesi için hazırladığı projesi kabul edilen Ülker, Haziran 2017'de aldığı bir eğitim ile "Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi" 'ne katılmış ve buradan da katılım belgesi almıştır. Bu eğitimle beraber KOSGEB'in proje kabul sürecini bitiren Ülker, ortalama 40.000 YTL destek almıştır. Bu destekle *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nın içinde kullanacağı şarjlı el matkabı, ahşap tozları emme makinası, dekopaj testere, disk zımparası, sütunlu matkap, el tipi mini zımpara seti, torna makinası ve gönye kesme makinası gibi birçok ana malzemesini karşılamıştır.

Bu süreçten sonra Ülker, atölyesini kuracağı bir mekân arayışına girmiştir. Eyüp'ün içinde tarihî yapısı ve ahşap dokusu olan 3 katlı bir yapıyı KOSGEB'in de kira yardımı ile tutmuştur. Ülker'in, gerek Eyüplü olup çocukluğunda bu oyuncaklarla oynaması; gerek kooperatif döneminde edindiği teknik ve pazarlama bilgileri; gerek kendini geliştirmek için aldığı uzun süreli eğitim ve belgelerle edindiği birikimler

ışığında açtığı “*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı Müze ve Atölyesi*”, 2017’de resmî olarak kurulmuştur.

Şu an ortaksız olarak sadece kendine ait olan bu kurumda çalışmaya devam eden Ülker 6 farklı markanın isim hakkını almıştır. Bu markalar: *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*, *Tarihi İstanbul Oyuncakları*, *Osmanlı Oyuncakları*, *Osmanlı Oyuncakçısı*, *Eyüptoys* ve *Eyüp Oyuncakları Müzesi*’dir. 2017 senesinde Ülker bu sürece devam ederken daha evvel içinde kendinin de bulunduğu kooperatif dağılmaya başlamıştır. 2018’e gelindiğinde kadınların da isteğiyle kooperatifi kapatma kararı alınmıştır. Kooperatifin içinde kullanılan ahşaplar, ham oyuncaklar ve ahşap kesme makinaları gibi eşyalar Şennur Ülker’e uygun bir ücret karşılığında satılmıştır. Aynı zamanda 2006- 2018 yılları arasında var olan “Tarihî Eyüp Oyuncakları ve Benzerleri Kadın Kültür ve İşletme Kooperatifi”nin isim hakları Şennur Ülker’e devredilmiştir. Böylelikle belediye ve proje sonrasında ismine ortaklaşa karar verilen “*Tarihî Eyüp Oyuncakları*” adı da Ülker’in sahip olduğu diğer markaların arasında girmiştir. Böylelikle bu alanda alınabilecek olan 7 farklı marka adı Şennur Ülker tarafından alınmıştır.

2019 senesinde, Ülker markasını ve müzesini kurduktan sonra, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma ve Genel Müdürlüğü’nün Geleneksel El Sanatları başlığı altında yer alan “Ahşap Oyuncak” branşında hâli hazırda üretmekte olduğu Eyüp Oyuncaklarından ötürü kendisine “Kültür Bakanlığı Ahşap Oyuncak Sanatçısı” belgesi ve unvanı verilmiştir. Bu belgeyle beraber Kültür Bakanlığı’na Geleneksel Eyüp Oyuncaklarının her birini birebir olarak yapıp sunmuştur. Oyuncakların tanıtımı için de beş adet anlatım videosu çekip bakanlığa teslim eden ilk Eyüp Oyuncakları ustasıdır.

Ülker’in aldığı bir diğer belge ise Haliç Üniversitesi tarafından verilen anlatıcılık eğitimidir. *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*, sadece bir müze değil aynı zamanda uygulamalı bir atölyedir. Her yaş grubundan insanın bireysel ya da grup hâlinde geldiği bu mekânda oyuncak, oyuncak yapımı Eyüp ve Eyüp kültürü hakkında bilgi verilmektedir. Ülker, özellikle ilkökul ve ortaokul çağındaki çocuklara aktarmak istediği bilgileri hikâyeleştirerek anlatmaktadır. Bütün bu anlatılarını güçlendirmek için de diksiyon eğitiminden masal anlatıcılığına kadar birçok eğitim almıştır.

2020'ye gelindiğinde elbette bu oyuncacı üreten ve tanıtımını yapan kadınlar başta olmak üzere kültür işleri ile ilgilenen kurumların da aracılığıyla “Geleneksel Eyüp Oyuncakçılığı ve Geleneksel Eyüp Oyuncakları” 2020’de İstanbul’un Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi’ne kaydedilmiştir. Böylelikle oyuncakların ve sürecin de görünürlüğü artmıştır.

2017’den beri atölye çalışmalarına devam eden bu kurumun daha görünür ve bilinir olması için Ülker, İstanbul içinde başta alışveriş merkezleri olmak üzere, topaç etkinliği yapıp Eyüp’e dair hikâyeler anlatmaktadır. Yine farklı şehirlerde üçer dörder günlük tanıtımlar yapıp bu oyuncaklara dair eğitimler vermektedir. Dikkat çekici olması için normalde boyutları 100 cm’yi geçmeyen bazı oyuncaklarını ikişer metre uzunluğunda yapıp etkinlik yaptığı alanlarda kullanmaktadır. “Dev oyuncaklar” diye isimlendirdiği bu oyuncaklar da tamamen ahşap ve el işçiliğidir. Bu dev grupta bulunan oyuncaklar; saltanat kayığı, cambaz, aynalı araba, çekçek araba, kuşlu araba ve aynalı beşik oyuncaklarıdır. Oyuncakların yapım aşamasını zorluk derecesine göre sınıflandıran Ülker, daha meşakkatli olanları 15 yaş üstüne yaptırırken diğerlerini küçük çocuklara yaptırmaktadır. Oyuncak yapımı ile ilgili bir usta çırak ilişkisi gibi olamasa da kültürü öğretmek ve en azından ilgisi olanları da bulabilmek adına ekibi ile Sabahattin Zaim Üniversitesi başta olmak üzere birçok üniversite ve lisede oyuncak yapımı üzerine eğitimler vermeye devam etmektedir.

4.2.Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı Tanıtımı ve Kullanılan Malzemeler

Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı, 3 katlı ahşap bir binada kuruludur. Bu binanın en alt katı oyuncakların üretiminde kullanılan makine ve ham oyuncakların olduğu ve Ülker’e ait olan atölye kısmıdır. Giriş katı ise bazı oyuncakları sergilendiği ve Eyüp Oyuncaklarına ait kitapları barındıran kütüphanenin sergilendiği yerdir. Aynı zamanda burası, gelen kişi ve grupların etkinlik yapabilmesi için birçok sandalye ve masanın olduğu bir alandır. Üst kat ise oyuncaklarla dolu vitrinlerin olduğu, yine sandalye ve masaların olduğu gelenlerin etkinlikler yaptığı, atölyelere katıldığı, oyuncakları boyadığı ve Eyüp ile Eyüp oyuncaklarına dair hikâyeleri dinlediği kattır.

Burada yapılan oyuncak atölyeleri çok çeşitlidir. Hâliyle kullanılan ürünler ve ham madde de oyuncaca göre değişmektedir. 17. yüzyıl ve sonrasında ahşap, deri ve kumaş kullanılarak yapılan geleneksel oyuncakları günümüzde üretirken de benzer malzemeler kullanılmaktadır.

*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda, oyuncak yapımında masif ahşap, ahşap kontrplaklar, hayvan derisi, karton rulolar, hasır ipler, ahşap boncuklar ve bir kısım paslanmaz metal parçalar kullanılmaktadır. Ülker, oyuncakların üstündeki deriyi bu alanda faaliyet gösteren sayılı deri ustalarından, karton ruloları üretici firmalardan diğer ufak materyalleri de İstanbul'daki ilgili toptan satış ve üreticilerden tedarik etmektedir.

Ahşap ürünlerin tamamı Keresteciler Sanayi Sitesi'ndeki ilgili firmalardan tedarik edilmektedir. Oyuncak yapımında en çok tüketilen malzeme ahşaptır. İnsan doğasına uygun olan ahşap zarar vermediği gibi gürgen, kayın, kızılğaç gibi bazı çeşitlerin de anti bakteriyel olduğu bilinmektedir. Üstlerinde bakteri üremediği için de çocuklar oyuncakı ağzına aldığı anda bile bir sorun teşkil etmez. *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda, oyuncak yapımında kullanılan ağaç çeşitleri; kayın, huş, kavak ve ıhlamur ağaçları ile akçağaçtır.

Ahşap ve kontrplakları boyamakta kullanılan boya çeşidi ise eskiden olduğu gibi kök boya değildir. Yapımı ve tedariki zor olan kök boyayı günümüzde bulmakta zorlanan Ülker, EN 71/3 (Safety of Toys/ Migration of Some Elements) standartlarına uygun boyalar kullanmaktadır. EN European Norm, Avrupa Birliği Standartları manasına gelmektedir. EN 71/3 standardı, boyanmış yüzeylerin ağızla temasını esas alan ve ağır metal sınırlaması getiren bir standarttır ve çocuklara hiçbir zararı yoktur.

4.3.17. Yüzyıldan İtibaren Kayıtlara Geçen Eyüp Oyuncakları Çeşitleri

Bekir Onur, oyuncak tarihinin hemen hemen insanlık tarihi kadar eski olduğunu söyleyebiliriz, der. Fakat buna rağmen çocukların istediği oyuncak şekillerine bakıldığında geçmişle bugün arasında çok büyük farklılıklar yoktur. Oyuncaklar değişmeyen bir nitelik kazanmıştır. Hangi çağ olursa olsun farklı malzemelerden aynı ya da benzer oyuncaklar üretilmiştir. Mezopotamya, Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarında karşılaşılan oyuncakların çoğunun da birbirine benzer olması, bu durumu kanıtlar niteliktedir (Onur, 2002: 35-36).

Anadolu'ya bakıldığında, yapılan kazılarda Hititlere ait Kral Araras'ın çocuklarını aşık ve topaç oynarken gösteren kabartmalar Kargamış'ta bulunmuştur. Troya'da yapılan kazılarda at heykelcikleri, Gaziantep'te yapılan kazılarda da M.Ö. 2000 yıllarına ait bronzdan yapılmış kağrı bulunmuştur. Osmanlı döneminde salıncak, dönme dolap, atlıkarınca gibi büyük boy oyun nesnelerinin oldukça gelişmiş olduğu,

bayramlarda kurulan bu tür araçlarda kimi yarışmalar ve oyunlar düzenlendiği Avrupalılar tarafından 16.ve 17. yüzyıllarda yayımlanan resimlerden anlaşılmaktadır (Özhan, 1997:235- 236).

Anadolu sahasında geçmişten bu yana, çocuk oyuncaklarının ilk örnekleri sayılabilen çingirak, top, topaç, bebek, hayvan heykelcikleri, düdükler, bilyelere rastlanılmaktadır.

Nabey Önder, zengin bir oyuncak kültürüne sahip olan Anadolu’ da oyuncak geleneğinin, kültür aktarımı yoluyla günümüze kadar geldiğini söylemiştir. Türklerin Orta Asya’da oyuncak bebek yaptıkları, ancak sonrasında İslamiyet’in etkisiyle bu geleneği bıraktıkları, Anadolu’ya geldikten sonra da Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde küçük zanaat ustalarının oyuncak geleneğini sürdürdüğü bilinmektedir (Önder, 1986: 14-18). Bu ustaların yaptığı çeşitli oyuncakların içinde olan Eyüp Oyuncakları yapıldıkları dönemden sonra çok uzun süre ayakta kalmayı başarmıştır.

Kaynaklara göre, Anadolu’da oyuncakçılık sektör olarak 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*’nde Eyüp’teki 100 oyuncak dükkânından ve 105 oyuncak ustasından söz ettikten sonra o dönemdeki oyuncakları şöyle sıralamıştır: “Eyüp oyuncakçıları: Arabalar üzere dükkânların kamış borular, fırlaklar ve küçük def, dümbelek, kemeçe, sıçan, kuşlar kısaca bunlarda olan şeytanlık ve maskaralık çocukları avutacak mizmâr ve oyuncaklar bir diyara mahsus değildir...” (Evliya Çelebi 1969: 629).

Eyüp oyuncakçılarından ilk söz eden Evliya Çelebi’den sonraki neredeyse 150-200 yıllık dönemde Eyüp Oyuncaklarına kaynaklarda rastlanmamaktadır. Evliya Çelebi’den sonra ona en yakın tarihli yazının 1921’de *Vakit Gazetesi*’ndeki “Eyüp Oyuncakçıları” başlıklı yazısı ile Ahmed Rasim’e ait olduğu bilinmektedir. Çarşının yangından etkilenip sadece birkaç oyuncakçı kaldığını belirtmiş fakat oyuncaklar hakkında detay vermemiştir (Rasim 1921:5).

Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey’in 1922 yılında *Peyam*, *Sabah* ve *Alemdar* Gazetelerinde “İstanbul Hayatı” başlığı adı altında yayımlanmış yazılarından, Ahmet Banoğlu tarafından, derlenen kitabında Eyüp Oyuncakları şöyle sıralanmıştır: “Kırmızı tüylü koyun, kuzu, ağaç parçalarının içi oyularak yapılmış ve üzeri yeşil-kırmızı boylarla boyanmış sandallar, padişah kayıkları yine boyalı aynalar,

fırıldaklar, iki-üç şerefeli camisiz minareler, tahta kılıçlar, kamış tüfekler, davullar, defler, düdüklü fırıldaklar, çekirgeler, hacıyatmazlar, toprak testiler, bardaklar” (1922: 193). Ali Rıza Bey oyuncakları saydıktan sonra, bu oyuncakçıların daima aynı oyuncakları yaptıklarını ve hiçbir yenilik getiremediklerini Avrupa'dan gelen oyuncaklar yanında pek basit olduklarını ve alıcı bulamadıklarından da dükkânlarını kapatmak zorunda kaldıklarını, aktarmıştır (1922 :194).

Oyuncakçı Çıkmazında bulunan oyuncakların hepsinin benzer olduğunu aktaran Sermet Muhtar Alus, 1951’de *Tarih Hazinesi*’ndeki “Eyüp Oyuncakları” adlı yazısında oyuncakları: “Sol kolda mostralarını donatmış oyuncakçılar, peş peşe, yan yana bir sürü dükkân. Oyuncaklar nuh u nebilik, birbirinin aynı ve hep bir örnekti. Davul, tef, darbuka, araba, beşik, salıncak, havan, tereyağı yayığı, topaç, kocakarı zırlıtısı şakşak, kaval, kursak düdük, hacıyatmaz. Zinhar suret ve canlı mahluk nevine benzeyeni yoktu.”, diyerek betimlemiştir (Alus 1951: 701).

Yine oyuncakların neler olduğunu aktararak hangi oyuncakların yok olup hangilerinin üretimlerine yeni başladığını öğrendiğimiz bir başka kaynak ise 1959’da Nurullah Tilgen’in “Eyüp Oyuncakçıları” adlı yazısındadır. Tilgen, oyuncakçı dükkânındaki oyuncakları şöyle sıralamıştır:

“Üstüne ayna parçaları yapıştırılmış renkli küçük testiler, sürahiler, bardaklar, teneke zilleri olan bir karış çapında defler, yine bir karış çapında davullar, eski meci diye büyüklüğündeki tekerlekleri olan dört köşe arabalar, minik darbukalar, pek küçük olarak yapılmış beşik salıncakları, kırbaçla veya kaytan sarılarak döndürülen topaçlar, kaynana zırlıtları, kursak düdükler, hacı yatmazlar, minik tereyağı yayıkları, şakşaklar, hep Eyüp’te satılan oyuncaklardı” (Tilgen 1959: 1962).

İstanbul Folkloru’nda Eyüp ve çevresinin çocuk kültüründeki yerini vurgulayan Mehmet Halit Bayrı, sünnet çocuklarının, okula başlayacak olan çocukların başta olmak üzere birçok çocuğun buraya gelmesiyle oyuncakçılığın Eyüp’te yerleştiğini aktarmıştır. “Elli yıl önce Anadolu'nun ücra bir kasabasındaki çocukluğumda bana da Eyüp oyuncaklarından, küçük bir trampet, dört tekerlekli bir arabacık, çınçın, düdük vs. kısmet olduğuna göre burada yapılanlar, taşranın oyuncak yoksunu masumlarını da sevindirecek kapsamda bir iş kolu idi” diyerek bu oyuncakların Eyüp ve İstanbul dışına çıktığını bir kez daha göstermiştir (Bayrı 1972: 132).

Oyuncaklar her ne kadar birbirine benzer olursa olsun birçok çocuğun vazgeçilmezi olduğu bir gerçektir. Necdet Sakaoğlu, Eyüp Oyuncakçılığının geçmişteki varlığından ve Evliya Çelebi'den bahsederken: “Oyuncakçılar Çarşısındaki ustaların mini mini tezgâhlarında çocuk ruhuna seslenen buluşlarını; testerelerinin, keserlerinin, matkaplarının, el tornalarının tıkırtılı, vızvızlı, çınlayışlı, ötüşlü, kulakları şenlendiren seslerini anlatmıyor.” demiştir (1979: 23).

İstanbul'un bir çocuk cenneti, oyun ve oyuncak dünyası olduğunu aktarırken, içinde bulunduğu ortamı: “Orta oyunu, karagöz, kukla, meddah, bayram yerleri, âmin alayları, hitan (sünnet) cemiyetleri, Ramazan sergileri, direkler arası cambaz-haneleri, Eyüp Oyuncakçılar Çarşısı, kentin tüm sokaklarını turlayan seyyar oyuncakçılar... Bütün bu zenginlik salt çocuklar için değil; çocukluklarını özleyen yetişkinler için de doğal bir Disneyland'dı.” şeklinde tasvir etmiştir (Sakaoğlu 1979: 24). Eyüp'ün türbeleri, camileri, mescitleri ile kutsal bir açık hava müzesi kimliği taşımasıyla beraber tarihinde üç özgünlük -kaymakçılık, kebabçılık, oyuncakçılık- olduğunu söyleyen Sakaoğlu oyuncakları şu şekilde sıralamıştır:

“Eyüp oyuncakçıları, zengin İstanbul'un bu uhrevi ve yoksulca semtinde tahtadan, tenekeden, deriden, tüyden, topraktan, aşı boyasından, ucuz, ehven, ömürsüz fakat çocuklar için anlamlı nesneler üretiyorlar; çınçın, şakşak, düdük, hacıyatmaz, tef, dümbelek, canbaz, aynalı beşik, dönme dolap, tahta kılıç, kamış tüfek, ipli ok, davul, trampet, fırıldak, topaç, zeybek, çekirge, kanarya, fare, kursak düdük, havan, testi, araba, şeytan minaresi, top vs. yapıyorlar; bu naiv (saf) oyuncakları çocuk gülücüklerini andıran mor, yeşil, kırmızı, mavi, sarı, turuncu renklerle boyuyorlardı (Sakaoğlu 1979: 24).”

Ali Esat Bozyiğit ise oyuncakları anlattığı yazısında Eyüp Oyuncakları için iki sözün sentezi demiştir: “Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer ve zaman sana uymazsa sen zamana uy.” (1989: 10). Anadolu'da dolaştığı sırada çocukların elinde hâlâ bez bebekler, tel arabalar olduğunu gözlemleyen Bozyiğit, bu çocuklara Eyüp Oyuncakları ile ulaşılabilceğini ve oyuncakların modernize edilirse Anadolu'da yeniden pazar bulabileceğini aktarmıştır. Tekrar satışa sunulma ihtimalleri olmayacaksa da Eyüp Oyuncaklarının en azından bulunduğu kadarının saklanması gerektiğini de şu şekilde aktarmıştır: “300 yıldan fazla bir zamandır tarihe adını

yazdırmış Eyüp Oyuncakları ile diğer tarihi Türk oyuncaklarını bir müzeye koyup gelecek kuşaklara aktarmak görevlerimiz arasında olmalıdır.” (1989: 11).

Anonim bir beyti değiştirerek şu sözleri söyleyen Bozyiğit ülkeye gelen bilgisayar ve makinalarla çocukların haşır neşir olduğunu artık hiçbir oyuncağın yüzüne bakmadıklarını ifade etmiştir: “Makine çıktı da el işleri hep oldu yalan. Deli gönlüm oyalanmaz bilgisayarla filân.” (1989: 10-11).

Anadolu ve İstanbul’daki gözlemleri sonucunda elde ettiği oyuncak isimlerini sıralayan Bozyiğit o ana kadar hazırlanan en kapsamlı oyuncak listesini hazırlamıştır.

- Üstüne ayna parçalan yapıştırılmış renkli küçük testiler, sürahiler, bardaklar
- Teneke zilleri olan bir karış çapında defterler
- Bir karış çapında davullar
- Eski mecidiye büyüklüğünde (2 cm çapında) tekerlekleri olan dört köşe arabalar
- Minik darbukalar
- Pek küçük olarak yapılmış beşik salıncaklar
- Kırbaç ya da kaytan sarılarak döndürülen topaçlar
- Kaynana zırlıtları
- Kursak düdükler
- Havanlar
- Hacıyatmazlar
- Minik tereyağı yayıkları
- Şakşaklar
- Kırmızı tüylü, koyunlar, kuzular
- Ağaç parçalarının içi oyularak meydana getirilmiş ve üzerine al ve yeşil boyalar sürülmüş sandallar, padişah kayıkları
- Boyalı aynalar
- Fırıldaklar
- İki üç şerefeli camisiz minareler
- Tahta kılıçlar
- Kamış tüfekler
- Tefler
- Düdüklü fırıldaklar

- Çekirgeler
- Toprak testiler, bardaklar
- Aynalı beşikler
- İpli oklar
- Şişirme gaydalar
- Dönme dolaplar.

Evliya Çelebi'nin oyuncakları anlattığı dönemden sonra uzunca bir süre görülmeyen Eyüp Oyuncakları 1900'lerde yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Eyüplü insanların anlattıklarına göre ortadan hiç kaybolmayan bu gelenek, 1900'lerde gazetelerde dergilerde yer bularak kayıt altına alınmıştır. Bu tarihlerden sonra vaktinde Evliya Çelebi'nin bahsettiği 100 oyuncakçı dükkânından geriye bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar dükkân kalmıştır.

Bu kadar çeşidi olan Eyüp Oyuncakları hem birbirinden farklı hem de birbirine benzerdir. En başta kil, çamur, ahşap, ip, boncuk, kök boyası gibi atık malzemelerle tam bir geri dönüşüm örneği olarak ortaya çıkan, geçmişini 16. yüzyıla kadar dayandırdığımız Eyüp Oyuncakçılığı tarihe ve ihtiyaçlara göre dönüşümlere girmiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde bir sektör hâline dönüşen ve isimleri oyuncakçı olarak anılan insanlar Eyüp'te oyuncak dükkânlarında mesleklerini icra etmiştir. Buradaki esas önemli nokta ise, oyuncak yapımında yine atık malzemeler kullanılmıştır. Fakat, artık bir çömlekçinin elinde kalan fazla kilden, fazla malzemeden ortaya çıkan oyuncak olmaktan öteye giderek, sadece çocuklara yönelik oyuncak üretimi önem kazanmıştır. Oyuncak gerçek anlamına erişmiştir.

Çağın tanığı olan oyuncaklara baktığımızda çevrede olan farklı olay ve durumların da oyuncak yapımına sirayet ettiğini görürüz. Amerika'da trenle yolcu taşınması, 1820'lerin sonuna 1830'ların başına rastlamaktadır. Oyuncak trenlerin yapımı da hemen arkasından gelir (Köseoğlu 2016: 46). Önce gerçeği sonra oyuncağını gördüğümüz bu nesneler için Türkiye'de de durum aynıdır. Trenin ülkeye geldiği dönemlerde Son Eyüp Oyuncak Ustası Halit Şengöz'ün de oyuncak tren ve kamyon yaptığı bilinmektedir (KK: 2). Yine, mekanizmalı hareket eden özellikle hayvan figürlü oyuncaklar da bu dönemde iyice artmıştır.

21. yüzyıla gelindiğinde ise, Eyüp Oyuncaklarının üretimi hakkında ilk bilgiye Sunay Akın'ın 23 Nisan 2005'te kurduğu İstanbul Oyuncak Müzesi'nde rastlıyoruz. Akın, müzesinin içinde Eyüp Oyuncakçılığının üretildiği bir dükkân oluşturmuş, balmumundan yapılan usta ve çırak heykelleri ile birçok oyuncak sergilenmiştir. Aynı zamanda müzede Geleneksel Eyüp Oyuncakları yapılmış ve satışa sunulmuştur.

Bu oyuncaklar arasında arabalı vapur, dönme dolap, tekerlekli at ve su testileri vardır. Müzeye ek gelir olmasının yanı sıra bu oyuncakların satılması, insanlara Eyüp oyuncaklarının tekrar hatırlatılması açısından önemlidir.

4.4. Geleneksel Eyüp Oyuncakçısında Üretilen Oyuncaklar

Yazılı kayıtlarda -Evliya Çelebi *Seyehatnâmesi*- ilk olarak “Eyüp Oyuncakları” adıyla anılan oyuncaklar, 2005 tarihli yeniden canlandırma projesi aşamasında “Tarihî Eyüp Oyuncakları” olarak anılmıştır. Bu isimlerle ortaya çıkan birçok oyuncak çeşidi olmuştur. *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*'nda yapılan oyuncaklar ise hem geçmişten beslenerek hem proje süresince öğretilen oyuncakları estetize edip renklendirerek; hem kurum sahibi Şennur Ülker'in oyuncak yapımına dair yetkinliği ve Eyüp Oyuncakları ile ilgili yaptığı okumalar hem de edindiği bilgiler sonucunda ortaya çıkan oyuncaklardır.

Eyüp Oyuncakları çeşitlerini “17. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasındaki oyuncakları aktaran kayıtlarda yer alanlar”, “2005 tarihli projede öğretilenler” ve “*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda üretimi yapılanlar” şeklinde dönemsel olarak sınıflandırabiliriz fakat çok keskin ayrımlar elde edemeyiz. Çünkü tarihsel bir gelişim ve dönüşüm söz konusudur. Oyuncaklar dönemlerine göre renk, desen, şekil, kullanılan hammadde ve boyut gibi birden fazla farka sahip olsa da birbirinin devamı niteliğindedir. Bu devamlılık oyuncakları geleneksel olarak anmamızın en büyük sebebidir.

Şennur Ülker hem İBB Eyüp Oyuncakları Koleksiyonu, hem 2005 tarihli proje süresince öğretilen birçok oyuncak burada yeniden ürettiği gibi koleksiyonculardan ve Eyüplülerden aldığı bilgilere dayanarak da 45'e yakın oyuncak üretmektedir. *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda üretilen ve atölyelerde yapımı öğretilen oyuncakları sınıflandırmak istediğimizde ise tarihsel bir boyutla değil de oyuncakların işlev ve şekil olarak birbirine benzemesi baz alınarak yapılacak bir

tasnif daha anlaşılır olmaktadır. Oyuncakların tarafımızca yapılan sınıflandırılması ve görselleri şu şekildedir:

- Hayvan figürlü oyuncak grubu: Leylek, kırmızı tüylü koyun.

Resim 4.1: Şennur Ülker'in, Eyüp koleksiyoncularından bulup birebir aynısını yaptığı leylek oyuncacı

Resim 4.2: Leylek oyuncacı

Resim 4.3: Ali Esat Bozyiğit'in makalesinde bahsettiği kırmızı koyun oyuncacı

Resim 4.4: Kırmızı koyun oyuncacıdan yola çıkılarak yapılan koyun sürüsü

- Sesli oyuncak grubu: Davul, saplı davul, zilli tef, kaynana zırlıtısı.

Resim 4.5: Saplı Davul

Resim 4.6: Zilli Tef

Resim 4.7: Davul (a)

Resim 4.8: Davul (b)

Resim 4.9: Üstündeki deriye ebru sanatı uygulanan darbuka

Resim 4. 10: Kaynana Zırlıtısı

- Çömlek oyuncak grubu: Sabır kumbarası, düdüklü testi, su testisi.

Resim 4.11: İçinde su yokken düdük sesi, su varken kuş sesi çıkan mini su testileri(a)

Resim 4.12: İçinde su yokken düdük sesi, su varken kuş sesi çıkan mini su testileri(b)

Resim 4.13: ömlek atölyelerinde yaptırılan orta boy su testileri (a)

Resim 4.14: ömlek atölyelerinde yaptırılan orta boy su testileri (b)

Resim 4. 15: İçine para dolduktan sonra sadece kırılarak açılan bu yüzden kırmak için herkesin son ana kadar beklediği sabır kumbarası (a)

Resim 4. 16: İçine para dolduktan sonra sadece kırılarak açılan bu yüzden kırmak için herkesin son ana kadar beklediği sabır kumbarası (b)

Resim 4. 17: İçine para dolduktan sonra sadece kırılarak açılan bu yüzden kırmak için herkesin son ana kadar beklediği sabır kumbarası (c)

- Topaç- Fırıldak grubu: Topaç, fırlıdak, kurmalı fırlıdak.

Resim 4. 18: Renkli topaçlar (a)

Resim 4. 19: Renkli topaçlar (b)

Resim 4. 20: Renkli topaçlar (c)

Resim 4. 21: Geleneksel ahşap dokulu topaçlar (d)

Resim 4. 22: Topaç gibi ip ile döndürülen renkli fırıldaklar

- Araba ve türevleri grubu: Kuşlu araba, aynalı araba, çekçek araba, üstü ve yanları açık araba, kağıt, ahşap otobüs, tren.

Resim 4. 23: Osmanlı Devleti'nde saray erkanının kullandığı ve kuşların tepesine konduğu arabaların bir tasviri: Kuşlu araba

Resim 4. 24: Osmanlı Devleti'nde halkın kullandığı süslü arabaların bir tasviri: Aynalı araba

Resim 4. 25: Osmanlı Devleti'nde özellikle yük taşımakta kullanılan araba tasviri:
Üstü ve yanları açık araba

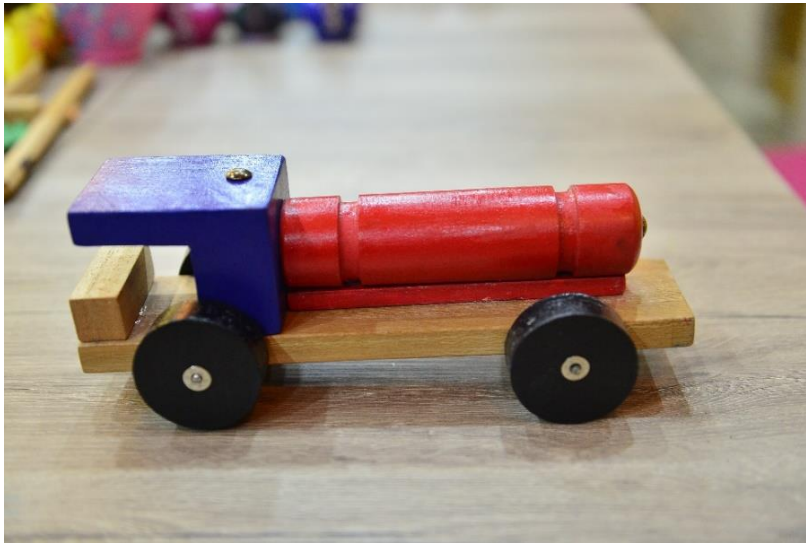
Resim 4. 26: Şengöz'lerin Eyüp Oyuncakları sektörüne kazandırdığı kamyon
oyuncağının Şennur Ülker tarafından üretilmiş hali

Resim 4. 27: Şennur Ülker'in eski trenlere bakarak yaptığı ahşap dokulu tren (a)

Resim 4. 28: Atölyelerde kullanılan parçalı ahşap dokulu tren (b)

Resim 4. 29: Tren parçaları (c)

Resim 4. 30: Tren parçaları (d)

Resim 4. 31: Tren parçaları (e)

- Minyatür ev eşyaları oyuncak grubu: Masa-sandalye, aynalı beşik, ayna, tel dolap, el arabası.

Resim 4. 32: Kışlık yiyecekler için kullanılan minyatür tel dolap (a)

Resim 4. 33: Kışlık yiyecekler için kullanılan minyatür tel dolap (b)

Resim 4. 34: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Masa sandalye (a)

Resim 4. 35: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Masa sandalye (b)

Resim 4. 36: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Masa sandalye (c)

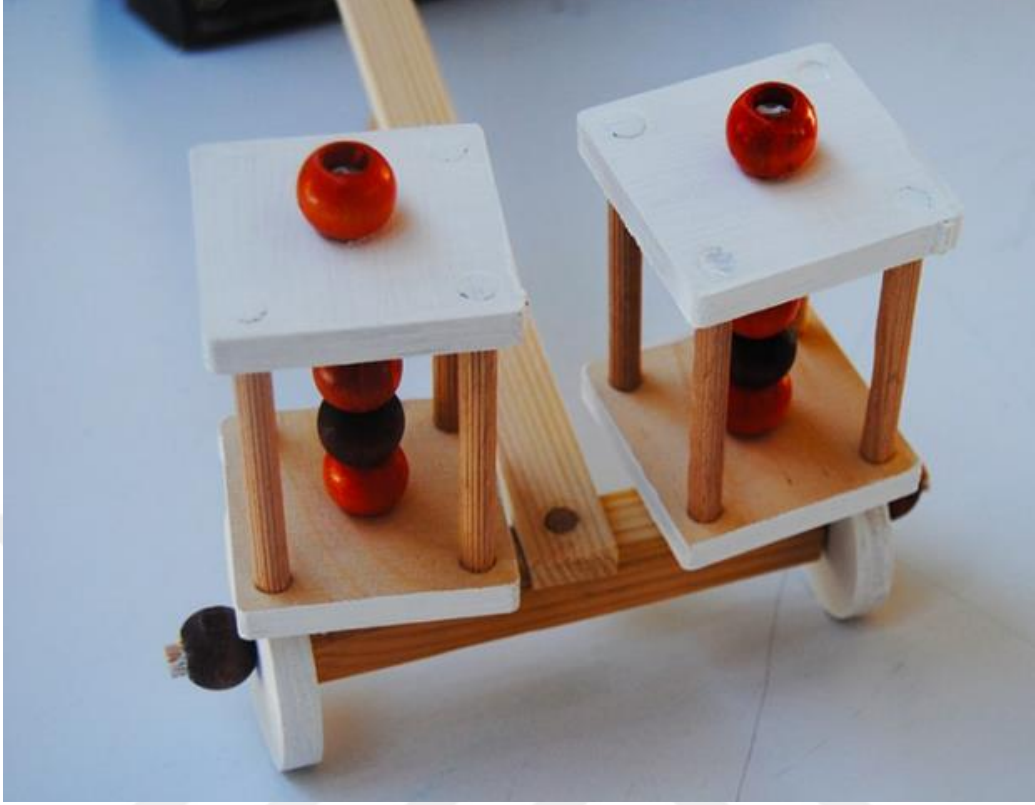

Resim 4.37: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Aynalı beşik

Resim 4.38: Minyatür ev eşyası oyuncakları: Ayna

- Yürüteç görevli arabalar: Çift çınçınlı araba (şehzâde oyuncağı), tek çınçınlı araba.

Resim 4. 39: Çocuk atölyelerinde yaptırılan çift çınçınlı araba (a)

Resim 4. 40: Şennur Ülker'in üniversite öğrencilerine yaptırdığı atölyelerde yaptırdığı çift çınçınlı araba (b)

- İnsan silüetli oyuncak grubu: Cambaz, el cambazı, parmak kukla, cimcime bebek, geleneksel renkli ahşap bebekler.

Resim 4. 41: Üstünde insan silüeti olan cambaz oyuncacı

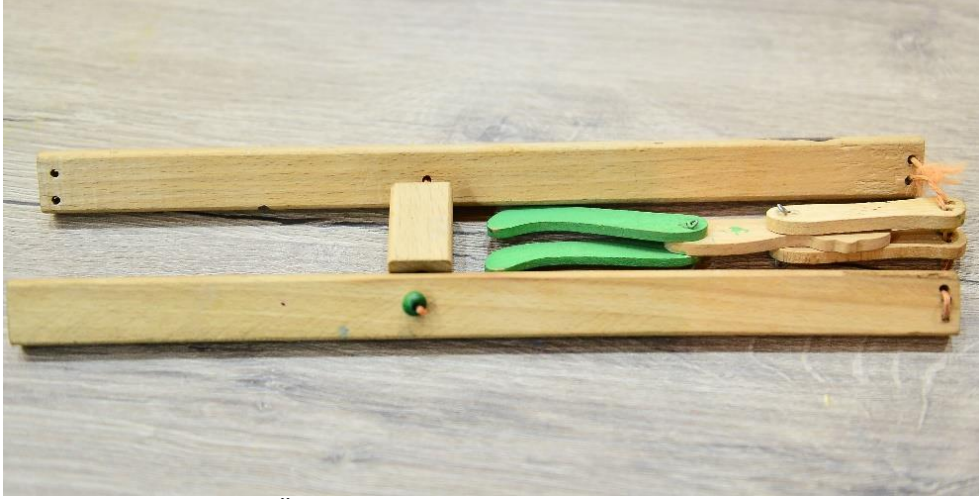
Resim 4. 42: Şennur Ülker tarafından üretilen ahşap dokulu oyuncak: Cimcime kız

Resim 4. 43: Şennur Ülker tarafından üretilen ahşap dokulu oyuncak: Parmak kuklalar

Resim 4. 44: Şennur Ülker tarafından üretilen ahşap dokulu oyuncak: Ayaklı Parmak Kuklalar

Resim 4. 45: Şennur Ülker tarafından üretilen ahşap dokulu oyuncak: El cambazı (a)

Resim 4. 46: Şennur Ülker tarafından üretilen ahşap dokulu oyuncak: El cambazı (b)

- Ahşap oyuncak grubu: Saltanat Kayığı, dönme dolap, şeytan minaresi.

Resim 4. 47: Saray erkanının kullandığı deniz aracı: Saltanat kayığı (a)

Resim 4. 48: Saray erkanının kullandığı deniz aracı: Saltanat kayığı (b)

Resim 4. 49: Saray erkanının kullandığı deniz aracı: Saltanat kayığı (c)

Resim 4. 50: Minyatür dönme dolap (a)

Resim 4. 51: Minyatür dönme dolap (b)

Resim 4. 52: Çocukların birbirini korkutmak için kullandığı oyuncak: Cambazlı şeytan minaresi (a)

Resim 4. 53: Çocukların birbirini korkutmak için kullandığı oyuncak: Cambazlı şeytan minaresi (b)

- Minyatür oyuncak grubu: Atölyedeki bütün oyuncaklar 5 ile 10 cm boyutları arasında yapılmaktadır.
- Karagöz Hacivat tasviri oyuncaklar.

Adı geçen oyuncak gruplarının hepsi *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda yapılmaktadır. Bazı oyuncaklar gelenekten gelen, Eyüp Oyuncakları ortaya çıktığı andan itibaren yapılan oyuncaklar olmasına karşın, kimisi de Şennur Ülker'in kendi bilgisi ile meydana çıkarttığı fakat işlev ve kullanılan malzeme olarak geleneksel oyuncakların yapımı ile eş tutulabilecek şekilde ürettiği oyuncaklarıdır.

4.5.Geleneksel Eyüp Oyuncakçısında Yapılan Atölyeler

Hem müze hem de atölye olarak isimlendirebileceğimiz *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda üretilen bazı oyuncaklar -çömlek grubu, topaç, fırıldak, ayna, kaynana zırlıtısı gibi- müzeye gruplar ve kişiler gelmeden evvel Şennur Ülker tarafından hazırlanmaktadır. Böylece gelen kişi ve gruplar bu oyuncakların üzerine sadece şekil çizme ve boyama işlemlerini yapmaktadır.

Bütün oyuncaklar *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda sergilenir, oyuncaklara dair tarihî ve teorik bilgiler ziyaretçilere aktarılır; atölye kısmında da teorik bilgi ve pratik birleştirilerek, ziyaretçilere oyuncak yapımı anlatılıp uygulama yaptırılmaktadır.

Yapılan oyuncakların hepsi boyamaya açıkken bazı oyuncaklar da atölyeler şeklinde sunulmakta, gelenler baştan sona demonte haldeki parçaları birleştirerek ve sonrasında boyayıp şekil vererek kendi oyuncaklarını kendisi yapmaktadır. Oyuncakları almak isteyen kişi ve gruplar buraya gelerek uygulamalı bir şekilde oyuncak üretim ve yapım sürecine dâhil olmaktadır. Aşırı detaylı ya da çok parçalı oyuncaklar ise en azından küçük parçaları birleştirilmiş bir şekilde sunulmaktadır ve gelenlerden oyuncak tamamlama sürecini deneyimlemesi istenilmektedir.

Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı'nda, geçmişte yapılan oyuncak örneklerine bakılarak yapılan oyuncaklar; Şennur Ülker'in geleneğe dayanarak fakat günümüzden de esinlenerek yaptığı oyuncaklar; yaşlıların zihninde yaşayan hikâyeler sonucunda yapılan oyuncaklar gibi çeşitli durumlar karşısında ortaya çıkan birçok oyuncak üretilmektedir.

Sadece oyuncak yapmak için buraya gelen insanlar olduğu gibi eğitim almak detaylı olarak işi öğrenmek isteyen özellikle lise ve üniversite grupları da müzeye gelmektedir. Şennur Ülker düzenli bir şekilde gelen öğrenci gruplarına ise belirli oyuncak atölyelerini mutlaka yaptırmakta ve ellerinin yatkınlığını artırmak istemektedir. Eğitim almak için gelen öğrenci gruplarına öncelikli olarak öğretilen oyuncaklar ve bu oyuncakların tarihsel geçmişleri ise şu şekildedir.

4.5.1. Saltanat Kayığı Oyuncak Atölyesi

Eyüp Haliç'e yakın olması sebebiyle saltanat kayıklarının en çok görüldüğü semtlerden biri olmuştur. Sultan kayığı ya da diğer adıyla saltanat kayığı, padişahın sadece kendisi için değil ailesine de özel yaptırdığı teknelerine verilen isimlerdir

(İşıpek 2011: 10). Saltanat kayıklarını padişahın ve yakınlarının Cuma selamlığı törenleri, günlük geziler, kılıç kuşanma, tahta çıkma, eski saraya nakledilme, ava çıkış, ramazan eğlenceleri de gibi çok amaçlı, saltanatı ve devlet kudretini simgeleyecek ölçüde süslemelerle yapılmış tekneler olarak da tanımlayabiliriz (KK:1).

Sultan kayıklarını ilk olarak Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Padişahlar, sultan kayıklarını Cide'de yaptırmakla birlikte kürekçilerini de o ilçeden getirtirmiş. Gemi inşâ sanatının üst düzey ve estetik örneği olan saltanat kayıklarında güzellik, ihtişam en sade üslûpla ve bir denge ile ifade edilmiştir. Halk arasında *Köşklü*, *Kuşlu* gibi isimlerle anılan saltanat kayıkları muhtelif boylarda üretilmiştir ve farklı tarzlarda üretilmiştir.

Ağırlıklı olarak armuz kaplama ile süslenen saltanat kayıklarında dönemine uygun olarak farklı motifler kullanılmıştır. Kimi saltanat kayıklarında bulunan kayığın baş tarafında bulunan kartal figürü güç, ihtişam ve iyiliği, kartalın ayağındaki yakalanmış yılan ise kötülüğü simgelemektedir. Saltanat kayıklarının üretimde farklı formlar kullanılmıştır.

Bu formlar *kemanebaş*, *kancabaş* ve *dikbaş* şeklindedir. Sultanların kullandığı saltanat kayıkları daha çok kemanebaş şeklinde ve köşk kısmında çokça devlet arması yer alacak şekilde üretilmiştir. Harem'in kullandığı kayıklar ise daha çok kancabaş ve dikbaş formlarında üretilmiştir.

Saltanat Kayıkları var oldukları dönemin ihtişamlı deniz taşıtlarındandır. Osmanlı döneminde İstanbul'a gelen tüm yabancı elçi ve seyyahların anılarında bir şekilde yer alan bu kayıkların devlet yöneticileri nezdinde de önemi büyüktür. Birçok padişahın tahta geçmesi sonrası gerçekleştirilen Culüs Töreni ve Kılıç Kuşanma Merasimi için Eyüp Sultan'a gelmeleri bu kayıklar vasıtası ile olmuştur. Padişahların Eyüp Sultan'a gelmesinden ötürü Saltanat Kayıkları Eyüp Oyuncakçılarına da konu olmuş ve saltanat kayıklarının oyuncak formları dönem oyuncakçıları tarafından üretilmiştir.

Geleneksel Eyüp Oyuncakları arasındaki karakteristik oyuncaklardan biri olmuştur. Bugün *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* tarafından üretimi devam eden Saltanat Kayığı farklı boy, renk ve desenlerde hazırlanarak çocukların, ilgililerin, koleksiyonerlerin istifadesine sunulmaktadır. Tamamı ahşaptan oluşan bu oyuncak huş ağacından üretilmektedir. Üstündeki desenler ahşap oyuncak ustası olan Ülker tarafından hiçbir

taslak kullanılmadan orijinaline benzer şekilde çizilmektedir. Yapımı uzun sürdüğü için atölyeye daha çok 14 yaş ve üstü öğrenciler katılmaktadır. Yapımında ahşap ve tutkal kullanılmaktadır, fakat parçaların birbirine uyması için makine ile kesilme aşaması sabır gerektirir. Neredeyse 40 cm boyunda, 5-6 cm eninde ve 9-10 cm yüksekliğinde olan bu oyuncağın küreklerine de genelde altın yaldızlı desenler kullanılmaktadır.

4.5.2. Çift Çınçınlı Araba (Şehzade Oyuncağı)

Bugün olduğu gibi tarihte her dönem çocukların vakitlerini eğlenerek geçirmek, kimi zaman da öğrenmek için oyuncağa ve oyuna ihtiyacı olmuştur. Çocuğun statüsü her ne olursa olsun neredeyse eline geçen her nesne ile oynama potansiyeline sahiptir. Osmanlı zamanında birçok çocuğun ve devlet yöneticileriyle beraber şehzadelerin de Eyüp'e geldiği bilinmektedir.

Şehzade oyuncağı adı da verilen çınçın araba ilk dönem Eyüp Oyuncakları arasındadır. *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı* atölyesinde yapılan bu oyuncak için yaklaşık yirmi parça ahşap kullanılmaktadır. Gerek görüntüsü gerek çıkardığı ses gerekse yapımı için verilen uğraş onu diğer oyuncaklara göre daha ayrıcalıklı kılmıştır.

Oyuncak yapımcısı Ülker bu oyuncak için, günümüzdeki saplı veya iple çekilen birçok oyuncağı ele aldığımızda bundan 400-500 yıl öncesi için çok üst düzeyde bir oyuncak olduğu ilk bakışta kendini göstermektedir, demektir. Üzerindeki desenler, renkler, çıkardığı sesler ve hareketli parçaları çocuklar için fazlası ile ilgi çekicidir. Fazlaca el becerisi ve dikkat gerektiren Şehzade Oyuncağının atölyesine genelde 13 yaş ve üstü kişiler katılmaktadır.

Oyuncağın yapımı hemen hemen iki saat sürdüğü için yaşı daha küçük olanların sabredebileceği düzeyde değildir. Mekanığın iyi bir şekilde kullanıldığı, renkli ve ses çıkaran bir oyuncak örneği olmasıyla beraber, Ülker oyuncağın günümüzdeki birçok oyuncağın da atası sayılabileceğini, aktarmıştır. Aynı zamanda da bu oyuncak yeni yürümeye başlayan varlıklı çocukların yürüteci olmuştur. Bu oyuncak ilerledikçe onu tutan çocukta küçük adımlarla ardından ilerleyerek yavaş yavaş dengede durmayı ve yürümeyi öğrenmiştir.

Şehzade Oyuncacı Atölyesi'nde önceden üretilmiş 20 ahşap parça demonte olarak diğer yan unsurlar birlikte sunulur. Şehzade oyuncaklarının tüm parçalarını atölye katılımcıları çeşitli el aletlerini kullanarak monteler. Bu atölyede çocuklara Osmanlı'daki şehzadeler hakkında bilgi verilir, nasıl bir eğitim aldıkları anlatılır, Eyüp Oyuncakçılığı geleneğinden, oyuncakların yapıldığı doğal malzemelerden, çevre bilincinden, geri dönüşüm yaklaşımından ve oyuncakların mekaniğinden de bahsedilir. (KK: 1).

4.5.3. Leylek Oyuncacı

*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda yapımı öğretilen bir diğer oyuncak ise Leylek oyuncacıdır. Bu oyuncak projeye bağlı olarak verilen eğitimlerde öğretilmemiştir. Ülker, Eyüp semti ile özdeşleşen leylek oyuncacısını yine bu semtte yaşayan ve leylek oyuncacısına sahip olan koleksiyonerlerden almış, uygun materyaller ile oyuncacı birebir yapmıştır.

Leylek ve Eyüp arasındaki bağlantıya Selim Somçağ'ın *İstanbul'da Hayvanlar* adlı eserinde rastlıyoruz. Somçağ, İstanbul hayvanları arasında şehri yalnızca bahar ve yaz aylarında ziyaret eden leyleklerden söz etmektedir. On dokuzuncu yüzyıldan çok yakın geçmişe kadar leyleklerin İstanbul'da boğaz köyleri dışında yalnızca Eyüp'te yuva yaptıklarını aktarmaktadır.

Bu durumun geçmişte de böyle olduğunu Evliya Çelebi'nin anlattığı İstanbul'un altıncı tılsımından öğreniyoruz. Pek çok Bizans imparatoru İstanbul'u salgın hastalıklardan, kötülüklerden, istilalardan korumak için şehrin farklı noktalarına, farklı dönemlerde pek çok anıt diktirtmiştir.

Evliya Çelebi'nin anlatımlarına göre zamanında İstanbul'da on yedi sütun vardı. Çelebi, "İstanbul'un İçinde ve Dışında Olan Acayip ve Garip Tılsımları Bildirir" başlığı altında bu on yedi tılsımlı sütunu ve öykülerini bize anlatmıştır (Aslan 2008). Evliya Çelebi, Bizans'a ve Osmanlı'ya yedi iklimden, her ülkeden usta mimarların ve mühendislerin, kâhinlerin, yıldız ilimlerinden kâmillerin geldiğini, İstanbul'da toplanıp bilgi ve becerilerini göstermek için tılsımlar diktiklerini ifade etmiştir (Evliya Çelebi 2003: 32-36).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde sütunu şu şekilde aktarmıştır: "Yine Altımermer'de bir yüksek sütun üzere Bukrat Hakîm (Hipokrat) bir leylek resmi yapmıştı. Yılda bir

kere bu leylek ses verince İstanbul içre yuva kuran leylekler helak olurdu. Hâlen İstanbul şehri içinde leyleklerin girip yuva yapmak ihtimali yoktur, ama Eyüp şehrinde çoktur” (Evliya Çelebi, 2003: 32-36).

Eyüp’te yaşayıp bu hikâyeyi çocukluğunda duyanlar ise hikâyeyi şu şekilde aktarmıştır: Sütun üstündeki bu leylek yılda iki defa cıgılık atarmış. Birinci cıgılıkla birdenbire her yer leyleklerle dolar, gagalarından çokça ses gelirmiş. İkinci cıgılıkla ise Eyüp dışında, İstanbul’daki bütün leylekler ortadan kaybolur ne gaga sesi ne de bir kanat sesi duyulmuş (KK: 1).

Tabi leyleklerin yuva yapmak için Eyüp’ü tercih etmelerinin aslında Kağıthane ve Alibey derelerinin Haliç’e karıştığı bu bölgede kurbağa ve su yılanı gibi sevdikleri besinleri bulabilmeleri; çevrede yuva yapmalarına uygun ağaçların bulunması, ayrıca zaman içinde Eyüp Sultan ziyaretine gelenlerin leylekleri, özellikle hasta ve sakat leylekleri beslemelerinin âdet haline gelmesi gibi sebepler de vardır.

Somçağ, leyleklerin çoğunun ağustos ayında Eyüp’ü terk edip güneye doğru yola çıktığını, kanadı kırık, hasta kuşların da geride kaldığını ve hayırseverlerin cami avlusunda bu kuşlara baktığını, aktarmıştır (1977: 56). Öyle ki şehrin başka bir tarafında da sakatlanmış leylek bulanlar, Eyüp’te bakılacağını bildiği için kuşu Eyüp Camii’nin avlusuna getirip bırakmış.

Tüm bu bağlantılara bakıldığında da leyleklerin neden geleneksel oyuncaklar içinde yer edindiğini görebiliriz. Koleksiyonerlerden alınan leylek oyuncacı 20 cm boyunda tek ayağı üzerinde, yuvasının içinde tasvir edilmiştir.

4.5.4. Tel Dolap, Masa- Sandalye, Aynalı Beşik, El arabası, Kağı ve Ayna

Bu altı oyuncacın ortak özelliği hayat içinde kullanılan nesnelerin minyatür hale getirilerek oluşturulmasıdır. Bu atölyeye orta okul ve lise çağındaki öğrenciler ağırlıklı olarak katılmaktadır. Bu oyuncaklar, çocukların evcilik oyunu diye adlandırdığı, büyüklerini taklit ederek oynadıkları oyunda en çok kullandıkları eşyalardır.

Tel dolap günümüzde birçok müzede de sergilenen evlerin ilk buzdolabı görevini gören dolaptır. Ahşaptan yapılan ve ön kısmına minik delikli tel gerilen bu dolap hem hava ile ilişkisi kesilmediği için içindeki ürünlerin bozulmasını engeller hem de açık kısmındaki delikler aşırı küçük olduğu için içeriye böceklerin girmesini

engeller. Özellikle kayın ağacından yapılan bu oyuncağın atölyesinde oyuncak tek parça halinde çocuklara verilir. Çocuklar istedikleri boyalarla tel dolabı renklendirirken bir yandan da bu oyuncağın tarihi hakkında bilgi edinirler.

Masa sandalye de yine minyatür boyda olup ıhlamur ağacından yapılmaktadır. Ihlamur ağacı esnek yapısı ve kolay şekillendirilebilen özelliği ile yaklaşık 8 9 cm boyundaki masa ve sandalye yapımını oldukça kolaylaştırmaktadır.

Aynalı beşik ise ailelerin çocuklarının bebeklik evresinde kullandığı geleneksel bir eşyadır. Oyuncağı yapılacak kadar önemli olmasının sebebi ise herkes tarafından bilinmesidir. Yakın tarihli Erzurum yöresinden derlenen “Aynalı Beşik Türküsü” de geçmişten bu yana beşiğin bebek büyütmedeki etkisine bir örnektir. Çocuklar için oyuncak formuna girdirilen bir diğer oyuncak ise aynadır. Ve birçok koleksiyoncu tarafından bu oyuncaklar korunmaktadır. 2005 tarihli proje ile öğretilen oyuncaklardan olan aynalı beşik, atölyeye gelen her çocuğun ilgisini çekmektedir.

El arabası ile kağnı oyuncağı ise insanların dışarıda kullandığı eşyalardır. Günümüze kadar gelip hâlâ kullanılan bu eşyaların oyuncak formları küçüklerden ziyade müzeye gelen büyüklerin ilgisini çekmektedir. Müzeye gelen birçok ziyaretçi vaktiyle bu oyuncaklarla oynadığını aktarmıştır. Oyuncaklarını hâlâ saklayanlar ve çocuklarına verip onların da oynamasına aracı olan ziyaretçiler, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların kağnyaya ne denli önem verdiklerini hep gördükleri için bu oyuncağı diğerlerinden ayrı tutup daha fazla özen gösterdiklerini anlatmışlardır (KK 2).

4.5.5. Aynalı Araba, Kuşlu Araba, Çekçek Araba ve Tek Çınçınlı Araba

İstanbul Şehir Müzesi’nin 1939’dan beri sergilenen Eyüp Oyuncakları Koleksiyonu’nda yer alan 28 tane geleneksel oyuncak vardır. Kuşlu araba, çekçek araba ve aynalı araba bu oyuncaklardandır. 1800’lü yıllardan kaldığı tahmin edilen bu oyuncaklar o zamanın şartlarında at arabalarına bakılarak tasvir edildiği düşünülmektedir. Bu üç oyuncak da huş ağacından üretilmiş olup tamamen ahşaptır. Çocukların elleriyle sürdüğü ya da bir ipe bağlayıp çekerek oynadığı bu oyuncakların en büyük özelliklerinden birisi kolay kırılmamaları ve bozulmamalarıdır.

Kuşlu arabalar, semte gelen kuşların çok olmasından esinlenerek yapılan bir oyuncaktır. Bu oyuncağın iki yanındaki ahşap kısım, kuş başına benzer şekilde

kesilmektedir. Eyüp semtinin yeşillik ve ağaç bakımından zengin olduğu göz önüne alındığında fazlaca kuş çeşidinin olduğu bilinmektedir. Günümüz de bile Eyüp Cami ve çevresinde birçok yemci bulunmaktadır. İnsanlar buradan aldıkları yemlerle kuşları beslemektedir. Geçmişte halkla beraber padişahlar için de kuşlar önemli bir yer tutmaktadır. Padişahların vaktiyle kullandığı birçok değerli taşla bezeli başlığa, sorguç taktığı bilinmektedir. Sorguç bazı kuşların tepesinde bulunan uzun tüylere denir (Tarım Ertuğ 2009: 378). *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda yapılan ahşap araba atölyelerinde katılımcılara hem bu hikâyeler aktarılmakta hem de oyuncaklar öğretilmektedir.

Tek çınçınlı araba, diğer oyuncaklar farklı olarak daha gelişmiş mekaniği güçlü bir oyuncaktır. Şehzade oyuncuğuna birçok yönden benzese de onun kadar teferruatlı değildir. Aynalı arabalar ise diğer arabalardan daha süslü ve gösterişlidir. Üstüne işlenen geleneksel motifler, yıldızlar ve aynalar ile ince el işçiliği gerektiren bir oyuncaktır. Günümüzde arabalar çoğunlukla erkek çocuklarına hitap etse de Eyüp'teki oyuncakların bir özelliği de her yaş grubundan çocuğa ve hem kız hem erkeklere uygun oluşudur. Bu serideki oyuncak atölyesine ise yine orta okul, lise ve üniversite öğrencileri için uygundur.

4.5.6. Çömlek grubu oyuncaklar – Düdüklü Testi, Su testisi, Sabır Kumbarası

Çömlek ve çömlek işçiliği yüzyıllardır Eyüp semtinde yer edinmiş bir iş koludur. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Zal Mahmut Paşa Cami'nin ilerisinde 250 kadar çömlekçi vardır. Çömleğin hammaddesi olan çamurun Kâğıthane ve Sarıyer'den; kilin ise İstinye ve Büyükdere tepelerinden getirildiğini aktarmıştır (Evliya Çelebi: 2003). Bunlarla beraber Eyüp ile Hasköy arasında deniz dibinden çıkartılan kara balçık ile de kaplar yapıldığı bilinmektedir. Eyüp çömlekçilerinin getirttiği toprağın işlenmesi için Haliç kıyısındaki yalılar arasında bir toprak öğütme değirmeni kurdukları da bilinmektedir (Ortaylı 1994: 126).

Eremya Çelebi'nin aktardığına göre birçoğu Ermeni olan çömlek ustaları, bu konuda kendilerini geliştirmiş ve birçok ürün ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu ürünlerin yanı sıra ustalar çocukları da unutmamıştır ve onlar için de oyuncak üretmeye başlamıştır (1988: 114).

Düdüklü testi oyuncacı için Yenişehirlioğlu, “Eyüp oyuncakçılığının alamet-i farikalarından biri” demiştir (Yenişehirlioğlu 1994: 251). Testiye normal üflendiğinde düdük sesi çıkartan bu oyuncak, içine su konularak öttürüldüğünde bülbül sesine benzer kulağa hoş gelen bir ses çıkarmaktadır.

Sabır kumbarası ise içine sadece para girebilecek şekilde olan bir boşluk ile üretilir. İçindeki paraları çıkarmanın tek yolu da testiye kırmak olduğu için oyuncaca bu isim verilmiştir. Su testisi ise günlük hayatta çocukların hep gördüğü ve kullandığı bir nesnenin minyatür halidir.

Topraktan üretilip tamamen el işçiliği olan bu oyuncakların atölyelerinde çocuklar gelmeden evvel çömler hazırlanır ve çocuklar istediği renk ve desenlerde testilerini boyarlar. Bu atölye ise daha çok düzenli gelen 10 ile 15 yaş arasındaki öğrenciler için uygundur.

4.6. 2005 Tarihli Eyüp Oyuncakları Projesi Fakelore mu Yeniden Canlandırma mı?

UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi içeriğinde “envanter, listeleme, eğitim, sürdürülebilirlik, sivil toplum kuruluşları, gençlik ve toplumsal cinsiyet” gibi farklı koruma yaklaşımları bulundurmaktadır. Sözleşmenin onayladığı ve tanımladığı koruma modellerinden birisi yeniden canlandırma (revitalization) modelidir.

Öcal Oğuz, sözleşme sürecinde yeniden canlandırmanın “artık kullanılmayan ya da terk edilmiş olan kültürel uygulamaları ve fikirleri yeniden harekete geçirmeleri ve yeniden icat etmeleri konusunda insanları yeniden harekete geçirmek ve teşvik etmek” şeklinde tanımlandığını belirtmektedir (Tekin 2020: 174).

Bu koruma modeli, sözleşmenin ikinci maddesinde: “Koruma terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir” (Oğuz 2013: 234) şeklinde yer almaktadır.

Evliya Çelebi ile haberdar olduğumuz ve ortaya ilk çıkışını 17. yüzyıl olarak kabul ettiğimiz *Eyüp Oyuncakları*, Avrupa Birliği ile Türkiye İş Kurumu Ortaklığında “Fener-Balat Semtlerinde Yaşayan Ev Kadınlarına Eyüp Oyuncakçılığı’nın Öğretilerek İş Sahibi Yapılmaları ve Sürdürülebilir İş İlişkileri Kurulması Projesi” ile 2015 senesinde karşımıza çıkmıştır. Bu proje ile Eyüp Oyuncakları başta İstanbul özelinde, yaşlılar tarafından bilinen ve hatırlanan; gençlerin ise yeni yeni farkına vardığı bir geleneksel oyuncakçılık anlayışı yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu projeyi yeniden canlandırma olarak görmemizin sebebi ise Öcal Oğuz’un yeniden canlandırmanın kilit noktalarından birinin “yaşlıların hafızalarında yaşama” olduğunu ifade etmesi ve yok olmuş ya da ilgili topluluk üyelerinin yaşayan belleklerinde var olmayan bir unsurun yeniden canlandırılmayacağını, aktarmasıdır (Oğuz 2014: 27). Kayıtlarda adı geçen tarihî oyuncakların yanı sıra semt sakinlerinin oyuncakları görünce anlattığı çocukluklarına ait hikâyeler, bu oyuncaklar ile oynadıkları oyunlar, kendi büyüklerinin bu oyuncakları ne şartlar altında yapıp kendilerine hediye olarak verdiğini aktarmaları, kolektif bilinçte bu oyuncakların

hâlâ canlandırıcı işlevinin oluşu, bir zamanlar bu oyuncakların bu semtlerde varlık gösterdiğinin kanıtıdır.

Burada üstünde durulması gereken bir diğer nokta ise Eyüp Oyuncaklarının *fakelore* olup olmamasıdır. *Fakelore* terimini ilk kullanan isim Richard Dorson, “Folklor ve Fake Lore” adlı makalesinde folklorun gerçek ve sahte ikilemini aktarmıştır (Dorson 2007: 13). Bu makalede Dorson, Amerikan halk kahramanlarından bahsederek bu kahramanlarla ilgili olduğu söylenen bütün hikâyelerin uydurma olduğunu ileri sürer. Hatta bu durumun sadece Amerikan folklorunda değil diğer ülkelerin folklorlarında da olduğunu belirterek birkaç ülkenin folklorlarından örnekler vermiştir. Bu unsurların sözlü gelenekte yaşamadıklarını bu nedenle de folklor olarak adlandırılmayacağını ileri sürmüştür. Bu durumu da Türkçe’ye uydurma folklor olarak da çevrilebilecek *fakelore* terimi ile açıklamıştır. Fake; sahte, yapma, uydurma, taklit anlamına gelirken lore ise bilim, bilgi anlamına gelmektedir (Dundes 2007: 7-8). Dundes, folklorun çalışma alanının değiştirildiğini, kötüye kullanıldığını ve istismar edildiğini, halkın Paul Bunyan’ın anlamsız ve saçma koleksiyonuyla aldatıldığını öne sürmüştür ve ona göre kütüphaneden kıymıdamadan para için yazanlar, uydurma masal ve kahraman kitapları satmıştır (Dundes 2007: 12).

Dundes, fakelore ile yaşama ve yeniden canlanma arasındaki farkı şu şekilde aktarmıştır: Yaşama geleneğin devamlılığını kasteder, bir folklor ürününün ne kadar değiştiği ya da küçüldüğü önemli değildir. Yeniden canlanma ise devam etmeme, geleneğe ara verme anlamına gelir. Yeniden canlanma, geçmişe serpilmiş bir folklor ürününü canlandırmak için bilinçli bir karara gönderme yapar. Buna karşın fakelore, asla var olmamıştır- en azından sunulduğu şekliyle. (Dundes, 2007: 73).

Eyüp Oyuncaklarının 17. yüzyıl da bir geri dönüşüm ve çocukları eğlendirmek için ortaya çıkan bir sektör olduğunu kabul edersek günümüzde “geleneksel” diye isimlendirdiğimiz bu oyuncakçılık anlayışının fakelore olmadığını, tarihsel bir dayanağı ve toplum hafızasında bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Fakat 2015 tarihli proje ve sonrasındaki süreçte bu gelenek üzerinde düşünülen maddi kazancın ve ticari kaygıların olduğu da görmezden gelinemez.

Gözde Tekin, Sözleşme’nin dondurarak korumayı ve arşivlemeyi değil, aktarımı ve canlandırmayı öneren bir yaklaşımı benimsemiş olmasının pek çok kaygıyı da beraberinde getirdiğini aktarmıştır. Halk bilimi tarihinde tartışılan folklor ürünlerinin

sahtesinin üretilmesi (fakelore), ticari kaygılarla kullanılması (folklorizm), nesneleştirilmesi kavramlarıyla; sözleşmenin de kültürel miras açısından önermediği kültürel mirasın aşırı ticarileştirilmesi, bağlamından koparılması, otantik bir nesne gibi sunulması vb. şeklindeki farkındalığı paraleldir (Tekin 2020: 84).

Eyüp Oyuncakları Projesi ile yapılan oyuncaklar başta kültür tanıtımı ve miras aktarımı gözüyle görülmüş kadınların yaptığı oyuncaklar belediye ve yetkili kurumlarca satın alınarak çocuklara ücretsiz bir şekilde birçok şenlik ve festival de dağıtılmıştır. Daha sonra kadınlara satış yapmaları için belirli mekânlar verilmiş, üretilen oyuncaklar burada satılmıştır. Bu sonradan ortaya çıkan bir gelişme değildir. Proje süresince de benimsenen bir durumdur. Çünkü kadınlara oyuncak yapımına dair verilen eğitimin yanı sıra bu tarihî oyuncakları nasıl pazarlayacakları da öğretilmiş aldıkları eğitime eklenmiştir.

Kültürel unsurların ticarileşmesi konusunda Evrim Ölçer Özünel, sadece ticarileştirme değil unsurların bağlamından koparılması, kültürel mekânların ortadan kaldırılması ve işlevsizleştirilmesi, yeniden canlandırılırken yapılan hatalar, aşırı millileştirilmesi, aşırı turistifikasyon, yaşayan bir miras biçimi olan somut olmayan kültürel mirasın dondurularak korunmaya çalışılması, doğal ve çevresel kaynakların aşırı istismarı vb. birçok başlık altında topladığı uygulamayı “somut olmayan kültürel mirasın karanlık yüzleri” olarak değerlendirmiştir (Ölçer Özünel 2017: 350).

Yine bu konuda Selcan Gürçayır Teke ise mirasın görünürlüğünün artması, yaygınlaşması ve ticarileşmesi arasındaki ilişkiler ve ince çizgileri; bir yönüyle mirasın sürdürülmesindeki temel motivasyon iken diğer yönüyle mirası tehdit eden faktörler olarak, aktarmıştır (Gürçayır Teke 2018: 27).

Eyüp Oyuncakları özelinde 2005 tarihli proje ile ortaya çıkarılan oyuncakların fakelore olmadığını düşündüğümüz gibi yapılan tüm işleri de folklorizm olarak değerlendirmenin tam anlamıyla doğru olduğunu söyleyemeyiz. “Geleneksel ve tarihî” olarak ifade ettiğimiz kültürel unsur olan oyuncakların tekrardan üretimi ile; kültür aktarımına, bu kültürün yeniden canlandırılarak ürünleri yapacak yeni kişilerin bulunmasına; böylelikle bu mirasın korunmasına ve İstanbul Eyüp başta olmak üzere bir dönem adından sıkça bahsedilen bir oyuncakçılık anlayışı ile kültürel miras konusunda farkındalık yaratılmıştır.

Projeden seneler sonra, oyuncacı üreten ve tanıtımını yapan kadınlar başta olmak üzere kültür işleri ile ilgilenen kurumların da aracılığıyla “Geleneksel Eyüp Oyuncakçılığı ve Geleneksel Eyüp Oyuncakları”, İstanbul’un Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesine kaydedilmiştir. Böylelikle oyuncakların görünürlüğü arttığı gibi kültürel anlamda yeniden canlandırmanın da bir nebze de olsa folklorla hizmet ettiğini görmekteyiz.

Ölçer Özünel’in de aktardığı gibi burada dikkat edilmesi gereken nokta, unsurların ticarileşmesi sonucunda “somut olmayan kültürel mirasın anlamını ve amacını bozmadığından emin olunması” gerektiğidir (Ölçer Özünel 2017: 358).

Yani Eyüp Oyuncaklarını folklor ile fakelore arasında bir yere koymaya çalıştığımızda bu iki terimi birbirinden net bir şekilde ayırmak için belirlenen nesnel ölçütler olmadığından gelenekten beslenip beslenmemesine göre bir analiz yapabilmekteyiz. Başlangıç tarihi her ne kadar anonim olsa da yazılı kayıtlar da 17. yüzyıl ve sonrasında var olduğunu gördüğümüz Eyüp Oyuncaklarını bir folklor ürünü olarak değerlendirmekteyiz.

Ticari kaygı (folklorizm) konusunda ise yapılan işler sonucunda varılan noktanın azımsanmayacak kadar önemli bir seviyede olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden henüz içi boşaltılmamış olması, hâlâ çocukları eğlendirme işlevini yerine getirmesi ve sağlıklı doğal malzemelerden yapılarak geçmişteki gibi birçok özelliği günümüze taşımasından, bu kültürel mirasa folklorizm gözüyle de bakmamaktayız.

4.7.Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı Geleneğin Güncellenmesi mi, İcat Edilmiş Gelenek mi?

Folklorun içinde olduğunu düşündüğümüz gelenekler, anlatılar, ürünler, unsurlar vb. her şey; ortaya çıkışından günümüze kadar, kulaktan kulağa sözlü bir şekilde de olsa yazılı olarak kuşaktan kuşağa da olsa, aktarım sürecindeyken birçok değişikliğe uğrar. Bu değişiklik folklorun temelinde bulunmaktadır çünkü folklor statik değil dinamikdir. Halk içinde nasıl bir gelişim değişim var ise bu halkla ilgili her konuya da yansımaktadır.

Bu noktada karşımıza Tahir Alangu'nun da bahsettiği "folklorun dinamizmi" çıkmaktadır. Alangu'ya göre, insanlarla birlikte folklorun da evrilip, yeni unsurlarla beslenip, yeni karışımlara yöneldiği kabul edilmelidir (Alangu 1969). "Folklorun hayatla birlikte yürüyen dinamizmi" (Alangu 1969:8) karşısında "gelenek", "geleneğin icadı", "icat edilmiş gelenek", "değişmiş/ dönüşmüş folklor", "fakelore", "değişme", "gelişme", "bozulma", "güncelleme" gibi birçok olumlu ve olumsuz kavram karşımıza çıkmıştır. Bu bölümde üstünde durduğumuz konu ise "geleneksel" olarak kabul ettiğimiz Eyüp Oyuncaklarının günümüzde devamlılığını sağlayan "*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*"nın folklor içindeki yerini belirtmektir.

Türkçe Sözlük'te gelenek terimi; "Bir toplumda, toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup, kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre, davranışlar ve ananeler" (Türkçe Sözlük 1998: 831). Fakat bu terim tek yönlü bir terimdir. Sadece geçmişi ele alarak yapılan bir gelenek tanımı halk bilimi alanı için çok uygun bir tanım değildir. Çünkü, "gelenek sadece geçmişle değil, bugün ve gelecekle ilgilidir" (Glassie, 2006: s.8-9). Ruth Finnegan ise her disiplinin kendine göre bir gelenek anlayışı oluşturduğunu, aktarmıştır (Finnegan 1991: 104-105).

Ziya Gökalp geleneği tanımlarken özellikle yaratma ve ilerleme üzerinde durmuştur. "Gelenek, çeşitli zamanları birbirine kaynaştırmış bir geçmişe, arkadan hareket ettirici bir güç gibi ileriye doğru iten tarihî bir akıma sahiptir ki sürekli yeni gelişmeler, yeni yönelmeler meydana getirebilir. Gelenek, kendi başına eser verici ve yaratıcı olmakla beraber, ona aşılana yabancı yenilikler de damarlarındaki hayat suyundan güç alarak canlanır ve basit taklitte olduğu gibi çürüyüp gitmez." (Gökalp 2001: 27-28).

Metin Ekici ise geleneği tanımlarken, zamana göre geleneklerin değişmesinin ve her gelenekte bireysel yaratıcılığın olduğunu vurgulamıştır. “Gelenek, eskiden beri devam edip gelen, gayri resmî yol ve yöntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa ve değişmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzıdır” (2011: 20).

Halkbilimi alanında gelenek ile geçmişi beraber bir şekilde açıklayan bir başka isim ise Nebi Özdemir’dir. Özdemir geleneği, geçmişten hareketle geleceğin kurgulanması, yaratılması ve yönetilmesi olarak tanımlamaktadır (2012: 372).

Bu tanımlardan da yola çıkıldığında Ekici’nin de dediği gibi, geleneğin değişmeye izin veren bir yapıda olduğu ve bu değişmeye izin vermenin de “güncellemeyi” getirdiği kabul etmeliyiz. Güncelleme; “herhangi bir yaratmanın, içinde bulunulan zamana, dar veya geniş anlamda mekâna ve mevcut sosyoekonomik yapılara uygun hâle getirilmesidir. Bunu, yeni bir yaratmayı hiç yoktan oluşturmak düşüncesinden ayırmak gerekir. Ancak, daha önceden var olan bir yaratma güncellenebilir.” (Ekici 2008: 36). Geleneğin dönüşmesi, güncellenmesi ve gelenekselin üzerinde bazı yenilikler yapmak gibi konuların üzerinde dururken “icat edilmiş gelenek” kavramına değinmek gerekmektedir.

“Geleneğin İcadı”nda, tarihi tespit edilemeyecek kadar eski zamanlardan bugüne gelen uygulamaları “gelenek”, ortaya çıkışı anonim olmayan ve dâhi yapısal özellikleri gelenekmiş gibi eskiye benzetilerek yapılan uygulamaları ise “icat edilmiş gelenek” şeklinde tanımlanmıştır (Hobsbawm ve Ranger 2006: 2-8). Eric Hobsbawm, “icat edilmiş gelenek” terimini şu şekilde açıklamıştır: “Alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan bir pratikler kümesi anlamında düşünülmelidir” (Hobsbawm ve Ranger 2006: 2). Bu kavramdan yola çıkıldığında icat edilmiş gelenek ile icat edilmemiş gelenek diye nitelendirebileceğimiz gelenekler arasında büyük benzerlik olduğunu görmekteyiz. Çünkü, “icat edilmiş gelenek de tıpkı folklor gibi kabul görmüş kurallara, ritüellere ve geçmişle bağlantıya sahiptir.” (Aslan 2020:81).

Hobsbawm, “ıcat edilmiş geleneği” olumsuz bir uygulama olarak aktarmıştır. Bunun da en önemli sebebi ıcat edilmiş gelenek her ne kadar tarihsel bir referansa ve geçmişini hatırlatacak şekilde tekrarlar ya da ritüellere sahip olsa da kişiler tarafından uydurulan, anonim olmayan, suni bir uygulama olarak görmesidir.

Bu noktada da aklımıza Ekici tarafından sorulan bir soru takılmaktadır. “İcat edilmemiş gelenek var mıdır?” (Ekici 2008: 35). Nihayetinde folklor ve dâhi geleneğe dair her şey anonim bile olsa insanlar tarafından bilinmeyen bir zamanda ve mekânda üretilmiş, ıcat edilmiştir.

Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı özelinde “geleneğin güncellenmesi” ve “ıcat edilmiş gelenek” terimlerine baktığımız da adı geçen müze ve atölyeye nereye koymamız gerekir? Bu aşamada oyuncakları sınıflandırmak yerinde olacaktır. Çünkü *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*’nın kurucusu olan Şennur Ülker gelenekte olan bazı oyuncakları görüntü, şekil, renk ve işlev açısından basit değışiklikler yaparak, dönüştürerek, oyuncakları daha estetize hâle getirdiği gibi; gelenekte olmayan oyuncakları da sanki eskiden beri varmışçasına uyarlayarak, bazı oyuncakları kendisi ıcat etmiş ve bunları da tarihsel referanslara dayandırmayı başarmıştır.

Hobsbawm’ın “ıcat edilmiş gelenek” terimini tanımlamasından yola çıkarak *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*’nda üretilen bazı oyuncaklara ıcat edilmiş gözüyle bakmaktayız fakat bununla birlikte ıcat edilmiş ya da ıcat edilmemiş olsun bir geleneğe “gelenek-geleneksel ya da gelenek dışı” gibi sıfatları veren ve onu hangi noktada değlendirmemiz gerektiğine karar veren en yetkin ve yegâne topluluk halktır.

Müze etkinliklerine katılımcı gözlemci olarak katıldığımızda gördüklerimizden yola çıkarak söyleyebiliriz ki; başta Eyüp halkı olmak üzere bu müze ve atölyeye gelen büyükler ve de çocuklar Şennur Ülker tarafından sanki gelenekte varmışçasına üretilen oyuncakları görmekte ve onları bu hâliyle kabul etmektedir. Bu müze atölyede oyuncaklar üzerinden yapılan yenilikler aklımıza Hobsbawm’ın, “gelenekler sürekli olarak yeniden yaratılırlar.” cümlesini getirmektedir (Hobsbawm 2006: 2).

İcat edilmiş gelenek noktasında Eyüp Oyuncakları için vereceğimiz bir diğer örnek ise *Evliya Oyuncakçı* olarak anılan ve 1924’te açtığı dükkânda neredeyse 60 sene kadar Eyüp Oyuncakları üreten Kadri Şengöz’ün günümüzde “geleneksel” diye

atfettiğimiz oyuncaklarıdır. Şengöz'ün vaktinde bu oyuncakları mühendislere çizdirdiği ve oyuncakların içlerine hareket etmeleri için basit mekanizmalar koyduğunu bilmekteyiz. Yine *Son Eyüp Oyuncakçısı* olarak anılan Kadri Şengöz'ün oğlu Halit Şengöz'ün ise babası dükkânı kendisine devrettikten sonra yaptığı farklı oyuncaklar olmuştur. 1950'lerde trenlerin ülkeye girişi ile Şengöz'ün ahşaptan tren oyuncakı yaptığı bilinmektedir. Aslında bu iki olayı da kendi bağlamlarında değerlendirdiğimizde bu süreçleri “icat edilmiş gelenek” kapsamında değerlendirmemiz gerekir. Fakat bu oyuncaklar o kadar kabul görmüş ve halk tarafından benimsenmiştir ki araştırmalarımız süresinde Eyüp Oyuncaklarına dair fotoğrafları gösterdiğimiz insanlar- özellikle 60 yaş üstü- bu oyuncakları kendi dönemlerinde oynadıkları oyuncaklar olarak aktarmıştır. Yani bu oyuncaklar anonim olmamasına rağmen günümüzdeki yaşlı hafızasında “geleneksel oyuncak” olarak yer edinmiştir. Bu sebeple, kendi bağlamında icat edilmiş gelenek olarak görebileceğimiz bu oyuncakları günümüzde değerlendirdiğimizde geleneksel olarak kabul etmekteyiz.

Yani, *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*nda üretilen, tarihi dayanağı 17. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında olan, Şennur Ülker'in üstünde basit fakat olumlu değişiklikler yaptığı ve bireysel yaratıcılığını göstererek ürettiği oyuncakları “gelenekğin güncellenmesi” kapsamında, Ülker'in geleneksele uygun malzemeler kullanarak ve tarihe dayandırarak yaptığı oyuncakları ise “icat edilmiş gelenek” kapsamında değerlendirmekteyiz.

Gerek gelenekğin güncellenmesi gerekse icat edilmiş gelenek kapsamında önümüze çıkan bir diğer unsur ise “bireysel yaratıcılık”tır. Ekici bu konunun önemini şöyle aktarmıştır:

“Gelenek içinde mutlaka bireysel yaratıcılık ve bireysel yaratıcılığın getirdiği bir değişme ve değişmenin getirdiği bir gelişme az veya çok var olacaktır. Eğer hiç değişmeden aynı şekilde nakledilmiş ve hiçbir kuşağın bireysel yaratımına izin vermemiş olsalardı, bugün sahip olduğumuz gelenekler birkaç yüzyıl öncesindekilerle tamamen aynı olmak zorunda kalırdı.” (Ekici 2008: 35).

Tarihsel süreçten günümüze kadar üretilen bütün Eyüp Oyuncaklarında, bireysel yaratıcılığı ve bu yaratıcılığın ayırt edici oluşunu keskin ve net bir şekilde

görmekteyiz. Farklı süreçlerde yapılan oyuncakların birbirine karıştırılmaması adına: İBB Eyüp Oyuncakları Koleksiyonu'nda bulunan 28 oyuncak “Eyüp Oyuncakları”, 2005 tarihli projede üretilen oyuncaklar “Tarihî Eyüp Oyuncakları” ve 2017’de açılan *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*’nda üretilen oyuncaklar “Geleneksel Eyüp Oyuncakları” adı ile anılacaktır.

5. SONUÇ

Eyüp semti, İstanbul'un 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasından önce de sonra da hareketli çarşı görünümünü korumuştur. Osmanlı zamanında devlet erkanının birçok tören ve merasimi burada yapması da burayı büyüklü küçüklü herkesin ilgisini çeken, merakını cezbeden bir mekân haline getirmiştir. Yüzyıllardır içinde bulunan önemli cami ve türbeler sayesinde dinsel nitelikli bir ziyaretgâh durumundadır. Eyüp, sadece devlet büyüklerinin uğrak yeri olması ya da dinsel ziyaretgâh olması değil burada ortaya çıkan birçok farklı iş alanı ile de insanları bir araya getiren bir semt olmuştur.

Her yaş ve her kesimden insana hitap eden bu semt, insanları etkilediği kadar kendisi de insanlardan etkilenmiştir. Eyüp, bilinen tüm zamanlarında gerek ekonomik olarak gerek kültürel olarak diğer semtlere göre her zaman daha görünür olmuştur.

Kültürel çeşitliliğe baktığımızda, bahsedilmesi gereken bir konu ise Eyüp Oyuncakları ve semtin bu oyuncakların ruhuna sirayet etmiş olduğu gerçeğidir. Düğün, evlilik gibi merasimlerin bir ayağının Eyüp'te olması, sadece halkın değil şehzade ve devlete yakın ailelerin çocuklarının da sünnetlerinin burada olması, devletin cülus gibi bahşişleri burada dağıtması gibi birçok sebep ile insanlar buraya akın etmiş ve çocuklarını da getirmiştir. Çocukların çok olması ile oyuncak için kullanılan ana malzemelerin neredeyse hepsinin Eyüp ve çevresinde eksiksiz olarak toplanması burayı bir oyuncak merkezi hâline getirmiştir.

İlk kayıtlarına Evliya Çelebi sayesinde ulaştığımız Eyüp Oyuncakları yüzyıllar boyunca hem İstanbul ve çevresine hem de Anadolu'ya "*Eyüp Oyuncakları*" adı ile yayılmıştır. On yedinci yüzyıl ile yirminci yüzyıl arasında hakkında çok bilgiye sahip olmadığımız ve kayıtlarda yok denecek kadar az bahsedilen Eyüp Oyuncakları 20.yy'da tekrar görünür olmuş, Eyüp Oyuncakçılar Çarşısı'nda karşımıza çıkmıştır.

Birçok ustası ve satıcı olan Eyüp Oyuncakları bu dönem de ortaya çıkan sanayi tipi oyuncaklar ve plastiklerle de onu yapan ustaları sayesinde başa çıkmıştır. 1980'lere varlığından ve üretiminden kayıtlar sayesinde emin olduğumuz bu oyuncaklar 2005 senesinde bir proje ile tekrar görünür olmuştur.

Bu proje ile Fener, Balat ve Eyüp semtlerinde 60'a yakın kadına verilen eğitim ile hem istihdam sağlanmış hem de yaşlıların hafızasında yer edinen Eyüp Oyuncakları

yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Proje sonrası 2006 tarihinde kurulan kadın kooperatifi ile de hem Türkiye’de hem Türkiye dışında Eyüp oyuncakları “*Tarihi Eyüp Oyuncakları*” adı ile tanıtılmıştır.

Proje ve kooperatif sayesinde hem bu eğitimleri alıp hem de kendini geliştiren Şennur Ülker, kooperatif süreci bittikten sonra da Eyüp Oyuncakları unutulmasın diye çalışmalar yapmış, 2017’de “*Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*”’nı kurmuştur. Sadece projede verilen eğitimler ile kalmayıp oyuncak yapımı ve pazarlaması, oyuncakların yapımı için gereken aletlerin ve teknolojik cihazların kullanılması gibi konular için birçok sertifika almış; çocuklara geleneğin aktarımı ve oyuncakların tarihinin anlatılması, atölye ve müzeciliğin nasıl olması gerektiği gibi konular için de üniversitelerden ya da alakalı kurumlardan dersler almıştır.

Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı’nda üretilen ve 2017 tarihinden önce adı geçen Eyüp’e dair tüm oyuncaklar, özellikle bu semtte yaşayan insanların belleklerinde yer edinmiştir. 2005 tarihli projenin başarılı bir şekilde nihayete ermesinin ana sebeplerinden birisi de budur. *Geleneksel Eyüp Oyuncakçısı*’ndaki vitrini görüp içeriye giren insanların anlattığı bazı anılar buralarda yapılan işin fakelore olmadığını göstermektedir.

Kolektif bilinçte yaşayan birçok ortak anı ve hikâye oyuncakların yeniden canlandırılmasına ve tekrardan ayakta durmasına aracı olmaktadır. Tarihe dayalı bir geçmişi olan Eyüp Oyuncakları, şekil, renk, desen gibi ufak farklılıklar gösterse de aynı işlevini hâlâ korumaktadır. Sadece çocuklar için bir oyuncak değil aynı zamanda aile büyüklerinin de bu oyuncakları görünce kendi çocukluklarına dair anlattığı ve anlatacakları anılarla kültür aktarımına vesile olmaktadır.

Bunun yanı sıra bu atölye- müzede sadece proje sürecinde öğretilen 15 oyuncak değil, Ülker’in Eyüp Oyuncak çeşitlerine dair yazılı kaynaklarda adı geçen oyuncakları tekrar üretmesi ve müzeye gelen insanların anlattığı Eyüp oyuncakları şekillerinden yola çıkarak yaptığı birçok geleneksel oyuncak vardır. Aynı zamanda Ülker, çocukluğunda babasının ona yaptığı ve Eyüp Oyuncakları diye isim verdiği çeşitli oyuncaklar ve biraz da geleneği güncellemek adına kendi el becerileriyle ortaya koyduğu geleneksel malzemelerin kullanıldığı ahşap oyuncaklar ile 45’e yakın oyuncak üretmektedir.

Hem geçmişte hem de 2017 tarihli müze- atölyede yapılan işler sonucunda “Geleneksel Eyüp Oyuncakçılığı ve Geleneksel Eyüp Oyuncakları”, İstanbul’un Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesine kaydedilmiştir. Bu noktada da yeniden canlandırmanın önemini bir kez daha görmüş olmaktadır. Sadece oyuncak değil bir kültür aktarımının da devamlılık sağladığını görmek onun güncellenmesine, aslını bozmadan kişilerin bireysel yetenekleri sayesinde değişiklikler yapılmasına ve çağın ruhunu yakalamasına bir kapı açmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmet, N. (1939). "Eyüp Oyuncakları", *Yedigün Dergisi*, 5, 5-6.
- Akbulut, D. (2009). "Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar", *Millî Folklor*, 84, 182-191.
- Akın, S. (2005). *Kırdığımız Oyuncaklar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aksoy, H. (2014). "Çocuk Oyunlarının İşlevleri: Sarıkeçili Yörük Çocuk Oyunları". *Millî Folklor*, 101, 265-276.
- Akyürekli, R. (1992). *Oyuncakçılığın Doğuşu ve İnkişafı*, İstanbul: Verso Yayıncılık.
- Alangu, T. (1969). "Halk Kavramı ve Folklor Çalışmaları", *Folklorla Doğru*, 1, 8-20.
- Alus, S. M. (1951). "Eyüp Oyuncakları", *Tarih Hazinesi*, 2, 701-702.
- And, M. (2007). *Oyun ve Bugün*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- And, M. (2011). *16. Yüzyılda İstanbul- Kent-Saray-Günlük Yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, D. (2015). "Osmanlı Dönemi Eyüp Oyuncak İşleri", https://www.academia.edu/34214449/OSMANLI_D%C3%96NEM%C4%B1_EY%C3%9CP_OYUNCAK_%C4%B0%C5%9ELER%C4%B0 adresinden 03.01.2021'de alınmıştır.
- Artun, E. (1992). *Tekirdağ Çocuk Oyunları*, Edirne: Trakya Doğuş Yayınları.
- Aslan, E. (2020). "Fakelore mu, Geleneğin İcadı mı, Uygulamalı Halk Bilimi mi? Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri Üzerine Bir İnceleme". *Millî Folklor*, 126, 75-85.
- Aslan, F. (2008). *Tılsımlı Şehir İstanbul*, İstanbul: Archimedes Yayınları.
- Bakırcı, N. (2007). "Niğde Folklorunda Çocuk Oyunları." *Millî Folklor*, 76, 202-209.
- Balcı, F. (2018). "Kıbrıs Türk Çocuk Oyunlarındaki Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 9, 1-12.
- Balcı, F. (2019). *Dijital Kültür*, (Edt: Mehmet Özdemir), "Dijital Kültürde Çocuk Oyunları" İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 269-284.
- Banoğlu, N. A. (1922). *Bir Zamanlar İstanbul Eski Adetler, Eğlenceler, Sosyal Hayat, Esnaf Kuruluşları, Bütün Yönleri ile Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey*, 1001 Temel Eser, İstanbul:Tercüman Yayınları.
- Bayrı, M. H. (1972). *İstanbul Folkloru*, İstanbul: Eser Yayınları.
- Bener, S. S. (2008). *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bora, S. (1995). *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, İstanbul: Gözlem Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Bozyiğit, A. E. (1989). "Eyüp Oyuncakları", *Millî Folklor*, 3, 10-11.
- Burton A. (1986). *Bethnal Green Museum of Childhood*, (Önsöz), çev: Bekir Onur, Cambridgeshire: Victoria and Albert Museum.
- Çolak, F. (2009). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelemesi*, Konya: Kömen Yayınları.
- Dorson, M. R. (2007). "Folklore ve Fake Lore". *Folklorun Sahtesi: Fakelore*, S. Gürçayır (Yay. Haz.), Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 11-22.
- Dundes, A. (2007). "Fakelore Fabrikasyonu". *Folklorun Sahtesi: Fakelore*, S. Gürçayır (Yay. Haz.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 71-86.
- Ekici, M. (2008). "Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme". *Millî Folklor*, 80, 33-38.

- Ekici, M. (2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, (5. Baskı), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ersoy İnci, P. (2006). “Eyüp Oyuncakçılığı Sergisi”, *Millî Folklor*, 69, 188-191.
- Evliya Çelebi. (1969). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 2, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Evliya Çelebi. (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Cilt 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyüboğlu, Z. İ. (1995). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, “Oyun” Maddesi, İstanbul, 520-521.
- Faroqhi, Suraya. (1994). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Neyyir Kalaycıoğlu (Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Finnegan, Ruyh. (1991). “Tradition, But What Tradition and For Whom?”. *Oral Tradition*, 104- 124.
- Gazimihal, M. R. (1955). “Sıra Kamışlı Çocuk Çalgıları”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 73, 1188-1190.
- Geleş, F. (2002). “Eyüp Oyuncakçıları”, V. Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu, 218-223, Eyüp Belediyesi Yayınları. İstanbul.
- Girmen, P. (2012). “Eskişehir Folklorunda Çocuk Oyunları ve Bu Oyunların Yaşam Becerisi Kazandırmadaki Rolü” *Millî Folklor*, 95, 263- 273.
- Glassie, Henry. (2006). *Turkish Traditional Art Today*, Ministry of Culture of the Turkish Republic-Indiana University Press, Ankara.
- Gökalp, Z. (2001). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Güner, Y. (2002). *Türkiye’de Tarih Öncesinde Bu Yana Oyun-Sanat-Oyuncak İlişkisi*,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürçayır Teke, S. (2018). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler”, *Millî Folklor*, 120, 19-31.
- Gürün, O. A. (1984). *Çocuğumuzu Tanıyalım*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Hobsbawm, E. (2006). *Geleneğin İcadı*, (çev. Mehmet Murat Şahin), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens- Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İşler, H. (1997). “Tarihsel Kökenleri, Yayılma, Organizasyon Biçimleri ve Fonksiyonları Bakımından Geleneksel Aba ve Şalvar Güreşlerinin İncelenmesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kantarcıoğlu, S. (1992). *Anaokulunda Eğitim*, İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.
- Kara, F. E. (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi III*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kay, H. (1998). “Geçmişte ve Günümüzde Oyuncaklar”, <https://docplayer.biz.tr/24150141Gecmiste-ve-gunumuzdeoyuncaklar.html> adresinden 5 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.
- Koçu, R. E. (1971). “Eyüp Sultan Oyuncakları”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 10, İstanbul: Koçu Yayınları, 5461-5462.
- Koman, M. (1986). *Eyüp Sultan Loti Kahvesi ve Çevresi*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

- Kütükoğlu, M.S. (1983). *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*. İstanbul: Enderun Yayını.
- Maden, S. (2007). *Ülker Köksal'ın Çocuk Oyunlarının Eğitim Boyutu Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mangır, M. Silleli, F. N. (1987). *Çocuk ve Oyun*, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Ogelman, H. G. (2014). *Yaşamın İlk Yıllarında Oyun: Oyuna Çok Yönlü Bakış*, İstanbul: Pegem Yayınevi.
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2014). “Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü”. *Millî Folklor*, 101, 25-39.
- Oğuz, M. Ö. Ersoy İnci, P. (2015). *Geleneksel Çocuk Oyunları ve Oyuncakları, Aile Yazıları*, Ankara: Başak Matbaacılık.
- Oğuz, M. Ö. (2012). *Ankara'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Onur, B. (1992). *Oyuncaklı Dünya*, İstanbul: Verso Yayıncılık.
- Onur, B. Güney, N. (2002). *Türkiye’de Çocuk Oyunları: Derlemeler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ortaylı, İ. (1994). *Eyüp: Dün / Bugün*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ölçer Özünel, E. (2017). “Somut Olmayan Kültürel Mirası Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileştirme”. *Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 349-366.
- Önder, N. (1986). “Türkiye’de Oyuncakçılık”, *Folklor Halkbilim Dergisi*, 35, 14-18.
- Öngen, D. (1991). *Okul Öncesi Çağdaki Çocukların Oyun Konusundaki Toplumsal Bilişsel Davranış Örüntüleri ile Oyun Materyalleri Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, N. (2006 a). *Türk Çocuk Oyunları*, I. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özdemir, N. (2006 b). *Türk Çocuk Oyunları*, II. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özdemir, N. (2012). *Medya, Kültür ve Edebiyat*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özhan, M. (1997). *Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özsoy, İ. (2001). “Son Eyüp Oyuncakçısı”, *Popüler Tarih Dergisi*, İstanbul, 13, 76 79.
- Poyraz, H. (1999). *Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Oyuncak*, Ankara: Anı Yayınları.
- Pullukçuoğlu Yapucu, O. (2015). “Osmanlı Kentlerinde Oyuncak Satıcıları”, *Şehir ve Çocuk IV. Canik Sempozyumu*, Samsun, 1181- 1187.
- Sallabaş, M. E. (2020). “Halk Biliminin İşlevleri Bağlamında Geleneksel Çocuk Oyunları: RTÜK Çocuk Oyunları”, *Millî Folklor*, 126, 99-109.
- Sel, R. (1989). *Çocuk Oyunları ve Şarkıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Somçağ, S. (1977). *İstanbul’da Hayvanlar*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Şemsettin, S. (1991). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Tercüman Genel Kültür Yayınları.
- Tarcan, S. S. (1932). *Beden Terbiyesi*, İstanbul: Devlet Matbaası.

- Tarım Ertuğ, Z. (2009). “Sorguç” Maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:37, 378-380.
- Tekin, G. (2020). *Tasarlanmış Mekânlarda Kültürel Miras Aktarımı ve Yeniden Canlandırma: Hamamönü ve Çevresi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Tilgen, N. (1959). “İstanbul Folkloru: Eyüp Oyuncakçıları”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 121, 1961-1963.
- Türkçe Sözlük. (1998). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük. (2005). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkmenoğlu, Ş. (2018). *Yaşayanların Dilinden Son Yüzyılın Hikâyesi Eyüp*, İstanbul: Eyüp Dostlar Vakfı Yayınları.
- Yalçın, H. (2004). “Eyüp Oyuncakları Müzesi”, VIII. Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 64-73.
- Yalçınkaya, T. (2002). “Çocukların Sevinci Eyüp Oyuncaklarıydı”, V. Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 96-99.
- Yalçınkaya, T. (2006). “Eyüp Oyuncakçılığı ve Oyuncak Atölyesi”, X. Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 3-7.
- Yalçınkaya, T. (2005). *Eyüp Oyuncakçılığı Eğitimi El Kitabı*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları.
- Yalman, A. R. (1977). *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Cilt:1, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yazıcı Ersoy, H. (2010). “Başkurt Çocuk Oyunları”, *Millî Folklor*, 86, 75-86.
- Yenen, Z. (2000). “Planlamada Veri Oluşturmak Üzere Eyüp'te Korunacak Değerler”, IV. Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 90-98.
- Yenişehirlioğlu, F. (1994). “Eyüp Çarşısı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 3, İstanbul, 251- 256.
- Yücel, A. S. Gündoğdu, C. (2012). *İlköğretim ve Ortaöğretimde Geleneksel Çocuk Oyunları*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

KK 1: Şennur Ülker, 1975, İstanbul, Evli, Üniversite öğrencisi, İstanbul-Eyüp/Müze, 11.08.2019/ 15.03.2021.

KK 2: Hatice Yıldız Şengöz, 1966, İstanbul, Evli, Lise mezunu, Emekli, Görüşme: Dijital platformda, 28.03.2021.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Bayar, Ece Ebru
Uyruğu :
Doğum tarihi ve yeri :
Medeni hali :
Telefon :
Faks :
e-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Türk Halk Bilimi	Devam ediyor
Lisans	Hacettepe Üni. Bilgi ve Belge Yönetimi	Devam ediyor
	Eskişehir Osmangazi Üni. Türk Dili ve Edebiyatı	2018
Lise		2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018	Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi	Müze rehberi

Yabancı Dil: İngilizce

